

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

**Факультет готельно - ресторанного та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного та готельного бізнесу**

«До захисту в ЕК»

В.о. декана факультету

_____ Цирульнікова В. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

« ____ » _____ 2021 р.

«До захисту допущено»

В. о. завідувача кафедри

_____ Мельник І. Л.
(підпис) (прізвище та ініціали)

« ____ » _____ 2021 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТР**

зі спеціальності _____ 242 «Туризм»
(код та назва спеціальності)

освітньо-професійної програми _____ «Туризмознавство»

на тему: _____ « Історико-культурні пам'ятки (природні пам'ятники) як об'єкт туризму на території Запорізької області»

Виконав: здобувач 5 курсу, групи ТУ-2-4м

_____ Чепка Тетяна Андріївна _____
(прізвище, ім'я, по батькові повністю) (підпис)

Керівник _____ Мельник Ірина Леонідівна _____
(прізвище, ім'я та по батькові повністю) (підпис)

Рецензент _____ Самонова Т.Б. _____
(прізвище та ініціали) (підпис)

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі немає запозичень із праць інших авторів без відповідних посилань.

Здобувач _____
(підпис)

Факультет готельного-ресторанного та туристичного бізнесу
 Кафедра туристичного та готельного бізнесу
 Освітній ступінь магістр
 Спеціальність 242 «Туризм»
(код і назва)
 Освітньо-професійна програма Туризмознавство
(назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. завідувача кафедри _____

Мельник І. Л.

“ _____ ” _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Горенчук Богдана Михайлівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

- Тема роботи «Розвиток туризму на основі історико-культурного потенціалу Харківської області»
керівник роботи Антоненко Ірина Ярославівна, проф, д. економ.наук
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом закладу вищої освіти від “27” листопада 2020 року
№968-кв
- Строк подання здобувачем роботи 12 лютого 2021 р.
- Вихідні дані до роботи наукова, фахова література, статистична звітність підприємства
- Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
Теоретико-методичні засади розвитку культурно-пізнавального туризму в сучасних умовах
Аналіз ресурсного потенціалу культурно-пізнавального туризму запорізької області
Розробка пропозицій до програми розвитку туризму запорізької області на основі історико-культурних пам'яток регіону
Впровадження нових туристичних продуктів на прикладі історико-культурних пам'яток для розвитку культурно-пізнавального туризму запорізької області
- Перелік графічного матеріалу
рисуноків – 3, таблиць – 23, додатків-3.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	Мельник І. Л., доцент кафедри		
II	Мельник І. Л., доцент кафедри		
III	Мельник І. Л., доцент кафедри		
IV	Мельник І. Л., доцент кафедри		

7. Дата видачі завдання 01 жовтня 2020 р.**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи	01.09.2020-30.09.2020	виконано
2	Оформлення і затвердження завдання на роботу	01.10.2020-07.10.2020	виконано
3	ВСТУП РОЗДІЛ 1 Теоретичний	08.10.2020-21.10.2020	виконано
4	РОЗДІЛ 2 Аналітичний	22.10.2020-30.10.2020	виконано
5	РОЗДІЛ 3 Проектний	02.11.2020-20.11.2020	виконано
6	РОЗДІЛ 4 Дослідно – рекомендаційний	23.11.2020-10.12.2020	виконано
7	Висновки та пропозиції. Список використаних джерел. Додатки	11.12.2020-24.12.2020	виконано
8	Оформлення роботи за структурою, представлення кваліфікаційної роботи на кафедру та попередній захист у комісії	28.12.2020-22.01.2021	виконано
9	Доопрацювання, оформлення, друкування, підготовка матеріалів до захисту	25.01.2021-03.02.2021	виконано
10	Представлення готової зшитої кваліфікаційної роботи на кафедру	12.02.2021	виконано
11	Захист кваліфікаційної роботи в екзаменаційній комісії	19, 20.02.2021	

Здобувач

_____

(підпис)

Чепка Т. А.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____

Мельник І. Л..

РЕЗЮМЕ

на кваліфікаційну роботу

Чепки Тетяна Андріївни

на тему: «Історико-культурні пам'ятки (природні пам'ятники) як об'єкт туризму на території Запорізької області»

Кваліфікаційна робота складається з – 95 сторінок. Кількість розділів – 4, рисунків – 3, таблиць – 23, додатки – 3.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є ресурсна база Запорізької області та її історико-культурні пам'ятки як туристичні атракції.

Предметом кваліфікаційної роботи є – теоретико-методологічні та практичні аспекти забезпечення реалізації перспектив розвитку культурно-пізнавального туризму Запорізької області на основі культурних та історичних пам'яток.

Метою кваліфікаційної роботи є впровадження програми розвитку культурно-пізнавального туризму територією Запорізької області.

У I розділі досліджено теоретико-методичні засади культурно-пізнавального туризму. Визначено основні поняття культурних та історичних турів, технологія організації, охарактеризовано сучасний стан та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму.

У II розділі проведений аналіз ресурсного потенціалу Запорізької області, проаналізовані історико-культурний потенціал регіону та історико-культурні ресурси природних пам'яток регіону.

У III розроблені пропозиції розвитку туристичної дестинації, визначено перспективні туристичні напрямки, оцінено туристичну привабливість Запорізького регіону, розроблено проект програми розвитку культурно-пізнавального туризму на основі історико-культурних пам'яток.

У IV розділі оцінено ефективність впровадження програми розвитку культурно-пізнавального туризму на основі природних пам'яток, обґрунтовано методику досліджень, оцінено соціально-економічний ефект запропонованих програм розвитку культурно-пізнавального туризму.

Ключові слова: туризм, культурний туризм, культурно-пізнавальні тури, історичний туризм, історико-культурні тури.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	11
1.1. Сутність та зміст культурно-пізнавального туризму	11
1.2. Теорія та практика культурно-пізнавального туризму на світовому ринку.....	16
1.3. Стан та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму на національному ринку туристичних послуг	21
Висновки до 1 розділу	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	28
2.1. Аналіз розвитку ринку туристичних послуг Запорізької області.....	28
2.2. Історико-культурний потенціал туризму в Запорізькій області.....	34
2.3. Туристичні ресурси культурно-пізнавальних (природних) пам’яток Запорізької області.....	38
Висновки до розділу 2	47
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ДО ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ОСНОВІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ’ЯТОК РЕГІОНУ	49
3.1. Перспективні напрямки розвитку культурно-пізнавального туризму Запорізької області.....	49
3.2. Оцінки туристичної привабливості історико-культурних пам’яток Запорізької області.....	56
3.3. Інформаційно-організаційне забезпечення програми розвитку культурно-пізнавального туризму Запорізької області	59
Висновки до 3 розділу	63
РОЗДІЛ 4. ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ТУРИСТИЧНИХ ПРОДУКТІВ НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ’ЯТОК ДЛЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО- ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	65
4.1. Розробка нових туристичних продуктів для розвитку культурно-пізнавального туризму на Запоріжчині	65
4.2. Обґрунтування соціально-економічного ефекту від впровадження продуктів розвитку культурно-пізнавального туризму	80

Висновки до 4 розділу	90
ВИСНОВКИ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	97
ДОДАТКИ.....	103

ВСТУП

Актуальність теми. Туристична індустрія є цілісною та міжгалузеву, вона відіграє все більш помітну роль у соціально-економічній системі світу. Спостереження і експертні оцінки сучасного стану туризму в багатьох країнах дозволяють зрозуміти необхідність того, що розвиток як іноземного, так і внутрішнього туризму повинно супроводжуватися аналогічними умовами у сприянні програм їх реалізації.

Надання туристичних послуг є вигідним для держави з точки зору використання рекреаційних ресурсів. Таким чином, іноземний турист платить за туристичні послуги, при цьому не вивозячи рекреаційні ресурси за межі країни. Країна отримує прибутки зберігаючи свої природні та культурно-історичні цінності.

Культурно-пізнавальний туризм займає досить значний відсоток у асортименті туристичних послуг, який з кожним роком стає все більш актуальним як у світі, так і в Україні.

Безліч міжнародних організацій зосереджують свою діяльність в культурно-пізнавальному напрямі у формі концепцій, проектів, конгресів, конференцій і подібних. Ця діяльність зумовлена входженням світової цивілізації в епоху глобалізації, часткової зміни або повного зникнення національних культур, збільшенням природних і техногенних катастроф, воєн і терористичних операцій, які також можуть призвести до винищення культурної спадщини.

Запорізька область має значні рекреаційно-курортні та туристичні ресурси. У Запорізькій області на державному обліку перебуває 8315 пам'яток, з них: 6563 – пам'ятки археології, 1700 – історії, 32 – монументального мистецтва, 20 – науки і техніки; 12 об'єктів культурної спадщини регіону занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток

України національного значення. Найбільш туристично привабливими є заповідники.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження особливостей використання потенціалу історико-культурних пам'яток у розвитку культурно-пізнавального туризму на території Запорізької області.

Завдання кваліфікаційної роботи:

- визначити сутність та зміст культурно-пізнавального туризму;
- оцінити стан та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму на національному ринку туристичних послуг;
- проаналізувати розвиток туристичних послуг на території Запорізької області;
- розкрити історико-культурний потенціал туризму та природні пам'ятки Запоріжчини;
- охарактеризувати перспективні напрямки розвитку культурно-пізнавального туризму Запоріжжя;
- оцінити соціально-економічний ефект запропонованих програм розвитку культурно-пізнавального туризму

Об'єктом кваліфікаційної роботи є ресурсна база Запорізької області та її історико-культурні пам'ятки як туристичні атракції.

Предметом кваліфікаційної роботи є – практичні та теоретико-методологічні аспекти забезпечення реалізації перспектив розвитку культурного, пізнавального та історичного туризму Запорізької області на сонові культурних пам'яток.

Практичне значення кваліфікаційної роботи – розроблений культурно-пізнавальний тур «Стежками українського козацтва» може сприяти вдосконаленню створення туристичними фірмами турів на зазначену тематику.

Теоритичну основу кваліфікаційної роботи становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених (підручники, навчальні посібники, монографії тощо). У вітчизняній літературі з означеного проблемного кола

питання розвитку туризму, зокрема, культурно-пізнавального, методика розробки туристичного маршруту вивчалася у працях таких учених, Дьорова Т.А. «Історія туризму в Україні», Л.Г.Агафонова «Туризм, готельний та ресторанный бізнес», Н.К. Бородюк «Аксиома туристичного ринку», О.А. Седик «Індустрія подорожей», Кабушкін Н. І. «Менеджмент туризма» визначає туризм як сукупність явищ, що виникають внаслідок зміни місця перебування людей, причому нове місце перебування не є ні постійним місцем проживання, ні місцем праці, Любіцева О.О. «Методика розробки турів», Насладищев А. В. «Місце і роль індустрії туризму в сучасній економіці» у яких містяться основні ідеї розвитку туризму, зокрема культурно-пізнавального виду.

Інформаційну базу дослідження становлять статистичні офіційні дані Державної служби статистики України та Запорізької області, головного управління статистики Запоріжжя.

Методичною основою магістерської роботи є комплекс спеціальних та загальнонаукових методів. Застосовано основні соціологічні та економічні методи дослідження, а саме: неформалізований метод аналізу документів як джерела емпіричної інформації (аналіз даних статистики, звітів, стандартів, законодавчих актів, міжнародних угод, документів планування); компаративний метод; економіко-статистичний метод аналізу; анкетне опитування; метод експертних оцінок, картографічний та географічний методи.

Питанню організації програм культурно-пізнавального туризму та їх специфіці в Запорізькій області у наукових дослідженнях приділено мало уваги. Тема не достатньо висвітлена та досліджена, хоча культурно-пізнавальний туризм є чи не найпоширенішим видом туризму в Україні. *Новизна роботи* полягає у глибокому дослідженні зазначеної теми та розробці культурно-пізнавального туру.

Апробація отриманих результатів. Результати кваліфікаційної роботи було апробовано на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції

студентів, аспірантів та молодих учених «Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти» Національного університету «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, 22 грудня 2020 р.), тези: Значення історико-культурного туризму у розвитку туристичної дестинації, збірник матеріалів конференції с. 951-952.

Структура кваліфікаційної роботи: складається із вступу, чотирьох розділів, висновка, списку використаних джерел та літератури, додатків. Загальний обсяг роботи – 95 сторінок. Робота містить 23 таблиці, 3 рисунки, 4 формули.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1.1. Сутність та зміст культурно-пізнавального туризму

Культурний туризм набув широкого поширення в другій половині ХХ століття, коли багато розвинених країн перейшли від індустріального до постіндустріального суспільства, однією з особливостей якого є значне розширення доступу до культурних благ. У 80-ті роки академік Д.С. Лихачов підкреслив, що для збереження життя людини не менш важлива, ніж природна біологічне середовище, середовище, створене культурою його предків і їм самим [4, с. 5]. Культура - це душа нації [5, с. 49]. В даний момент головною проблемою в туризмі в Україні є розвиток внутрішнього і в'їзного туризму. Також в даний час надзвичайно гостро стоїть проблема пошуку національної ідеї. Вивчення власного минулого і використання досвіду і досягнень багатьох сотень поколінь, що жили до нас, як не можна краще будуть сприяти її вирішенню.

У ХХІ столітті фахівцями туристичного бізнесу найбільш перспективним напрямком в туризмі визнається саме культурно-пізнавальний туризм як єдино здатний відкрити мандрівникові нове, цікаве і непізнане. Треба підкреслити, що саме культурний туризм розвиває різні форми людського спілкування, встановлюючи і закріплюючи взаєморозуміння між людьми, повага до різноманіття культур і звичаїв. Культура є фундаментальною основою процесу розвитку, збереження і зміцнення незалежності і самобутності народів. Культурно-пізнавальний туризм являє собою в даний час абсолютно нову сферу культурного відпочинку та духовної освіти. Розширенню культурного туризму в наш час сприяють розвиток всіх видів транспорту, міжрегіональні та міжнародні культурні контакти, становлення і вдосконалення індустрії туризму в нашій країні і в світі [30].

Тільки одиниці іноземних туристів і деякі наші співвітчизники представляють, що на території більшості областей і районів України знаходяться унікальні археологічні, етнографічні, історичні, архітектурні та природні пам'ятки. В останні десятиліття в нашій країні були відкриті цікаві пам'ятники епохи палеоліту, неоліту, епохи бронзи, раннього залізного віку та Середньовіччя, що містять культурні та художні цінності, які за рівнем естетичного виконання та історичної значущості можна порівняти з широко відомими скарбами світових цивілізацій. Ці пам'ятники, по запевненнях фахівців, є величезний культурний потенціал для розвитку туризму в провінції. Треба відзначити, що введення в туристський оборот місцевих пам'яток дасть поштовх саме для розвитку культурно-пізнавального туризму, який стає популярним і затребуваним в усьому світі [24, с. 5].

Є і ще одна дуже важлива сторона в цьому питанні - це проблема освіти і виховання. Розвиток культурного туризму, що сприяє гармонізації людини і суспільства, людини і природи, у всіх розвинених країнах знаходиться в полі зору держави. Основними об'єктами такого туризму є пам'ятки історії, природи та культури, археології. Ці ж пам'ятники є постійними значними джерелами доходу, вирішують проблему створення робочих місць, сприяють пізнанню малої батьківщини.

Існують три основні відмінності сучасного культурно-пізнавального туризму:

- 1) активна роль і позиція туриста мають першорядне значення, дуже висока можливість вибору маршрутів і форм їх проходження;
- 2) яка приваблює роль не окремих пам'яток, як раніше, а цілісного культурного оточення;
- 3) культурні ресурси того чи іншого регіону України виступають як культурний капітал, здатний до відтворення, в тому числі і за рахунок надходжень від сучасних форм туризму.

Таблиця 1.1.

Об'єкти культурної спадщини

Тип об'єкту	Характеристика об'єкту
1	2
1)пам'ятки археології;	матеріальні залишки людської діяльності, що збереглися на поверхні землі, під землею або під водою і є об'єктом археологічних досліджень
2)культува і цивільна архітектура;	сукупність українських сучасних та історичних архітектурних об'єктів.
3)малі і великі історичні міста;	вживається в сучасному праві, що пов'язане з охороною історико-культурної спадщини, для означення міст, які: а) уособлюють цінності, притаманні традиційним міським цивілізаціям; б) зберегли впродовж віків неповторне обличчя, традиційну планувальну структуру, відповідне культурне, історичне та архітектурне середовище
4) сільські поселення;	займають особливе місце у територіальній структурі сільського розселення та організації агропромислового комплексу завдяки децентралізованому розміщенню населення, що сприяє ефективнішому використанню сільськогосподарських угідь.
5)соціальна інфраструктура;	комплекс галузей, які безпосередньо пов'язані зі створенням загальних умов для відтворення робочої сили і забезпечення нормальної життєдіяльності людей.
6) об'єкти етнографії, центри прикладного творчості;	це історія народу, яка включає в себе історію його житла, одягу, харчування, його родинного укладу, форм побуту у широкому сенсі цього слова
8)технічні комплекси і споруди.	це об'ємні, площинні або лінійні наземні, надземні або підземні будівельні системи, що складаються з несучих та в окремих випадках огорожувальних конструкцій і призначені для виконання виробничих процесів різних видів

Розроблено автором за даними [8]

Головними факторами культурного туризму, на думку дослідника М.Ю. Горбунової, є, по-перше, клієнти як споживачі цих послуг; по-друге, забезпечують доступ до цих послуг підприємства [29]. Як і інші напрямки, культурно-пізнавальний туризм організовується навколо пам'яток, які умовно можна розділити на кілька типів: історичні, археологічні, природні,

архітектурні, геологічні, спортивні, політичні, релігійні та комплексні. Різноманітний за тематикою пізнавальний туризм підрозділяється на два основних типи: стаціонарні тури (включають в себе міські екскурсії) і маршрутні тури (більшість пропонованих комплексних туристських проектів і подорожей). У будь-якому випадку пізнавальний туризм являє собою концентрацію об'єктів культурної спадщини – таблиці 1.1

Останнім часом популярною формою культурно-пізнавального туризму став розважальний туризм. Слід пам'ятати, що в основі культурного туризму лежить потреба в інтелектуальному, духовному і комунікативному розвитку людини. Тому в даний час з'являється величезна кількість абсолютно нових туристських напрямків: етнографічне, археологічне, флористичне; на туристський ринок виносяться пропозиції фототурів, мілітарі-турів, винних, релігійних та весільних турів. Розвиваються подієвий, освітній, екологічний та інші види культурно-пізнавального туризму, з'являються нові музеї, серед них є і приватні. [42, с. 25]. І в першу чергу треба відзначити емоційний вплив таких форм культурного туризму, як інтерактивність, рольові ігри та театралізація. Практично це продукти розважального туризму, але мають під собою глибокі моральні і культурні коріння. Такі проекти можуть бути періодичними, одноразовими, а можуть стати і постійно діючими. Об'єкти культурної спадщини поділяються на 8 видів (таблиця 1.2)

Культурна спадщина міст дозволяє туристським підприємствам пропонувати необмежене число послуг [3]. На даному етапі потенціал міст країни використовується не повною мірою. Правильний підхід і розроблена програма проведення різних заходів стане вирішальною в спробі створення сприятливого іміджу міст.

Таблиця 1.2.

Види об'єктів культурної спадщини

Вид об'єкту 1	Характеристика об'єкту 2
Будинки, споруди, комплекси	місця масових поховань; окремі поховання; пов'язані з важливими історичними подіями, особами, культурою народів або її побутом
Пам'ятки археології	нерухомі об'єкти життєдіяльності людини; залишки стародавніх поселень; стоянки, військові укріплення, городища, табори, шляхи історичні, печери та зображення в них ; стародавні споруди; поля битв; пов'язані з ними рухомі предмети; містяться під землею поверхнею та під водою і є невідтворюваним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації;
Монументальне мистецтво	твори образотворчого мистецтва; самостійні і пов'язані з археологією, історією, архітектурою чи іншими пам'ятниками; утворювані комплекси та ансамблі
Архитектура та містобудування	архітектурні споруди історії; твори монументального мистецтва; твори декоративного та образотворчого мистецтва; характеризуються ознаками певних культур, епох, стилів, традицій, або авторів
Наука і техніка	об'єкти, що визначають рівень розвитку техніки та науки певних епох, сторіч, відділених наукових напрямків або сфер промислових галузей; унікальні об'єкти промисловості, виробництва, науки, інженерії, транспорту, видобування
Садово-паркове мистецтво	поєднання створеним людиною ландшафтом з парковим будівництвом
Ландшафтні	території, що мають важливу історико-культурну цінність

Розроблено автором за даними [15]

Взаємодія сфери культури і туризму є основним моментом. В силу останніх тенденцій, що простежуються на туристському ринку, основний акцент слід робити на культурно-пізнавальний туризм. Звідси зростає роль саме культури в організації туристської діяльності і необхідність найбільш повного організаційно-інформаційного забезпечення їх взаємодії. Інформаційна проблема, особливо формування електронних інформаційних ресурсів, вирішується останнім часом в основному тільки завдяки іноземним

фондам. Відсутність рішення даної проблеми протягом багатьох років, говорить про необхідність діяльності низки спеціалізованих служб, кілька з яких вже функціонують. Мета цих організацій – допомога малим установам культури в просуванні їх послуг на світовому туристичному ринку і напрям маркетингового комплексу великих установ культури в загальний потік маркетингу сфери культури регіону [55].

Отже, в Україні є сприятливі умови для розвитку культурно-пізнавального туризму. Дані положення склали основу для інтеграції малих і середніх закладів культури у вітчизняний туристський ринок. Визначені шляхи просування малих і середніх музеїв у містах на міжнародному туристичному ринку з метою створення додаткових альтернатив при формуванні сприятливого іміджу міста і країни в цілому. До проблем належать: 1. Виявлення культурних потреб іноземних і вітчизняних туристів на існуючому туристичному ринку; 2. Створення методики розширення стандартної програми відвідування туристами культурних пам'яток регіонів України; 3. Пошук найбільш оптимальних методів просування спеціалізованих програм перебування в місті на міжнародному туристичному ринку. Культурно-пізнавальний туризм являє складний багатопрофільний вид діяльності, в який крім традиційних складових інфраструктур туризму (таких як туроператори в'їзного туризму, готелі, авіаперевізники, автотранспортні підприємства, що спеціалізуються на обслуговуванні туристів, охоронні підприємства) залучені й інші організації і підприємства сфери послуг [14].

1.2. Теорія та практика культурно-пізнавального туризму на світовому ринку

Культура та мистецтво стали основою туристичного продукту у 1980-ті роки ХХ ст. Саме в той час з'являються нові терміни такі як «культурний туризм».

До того доміантною моделю був пляжно-купальний відпочинку, що почав затверджуватись з 50-х років, коли почав активно формуватись ринок туристичних послуг. У 50-х роках 20ст. у розвинених країнах Європи та Америки швидко зростала кількість туристичних фірм, які стрімко розвивались та пропонували послуги з організації відпочину і розваг [38, с. 95]. Більш детальніше про розподіл видів туризму на рис. 1.1.

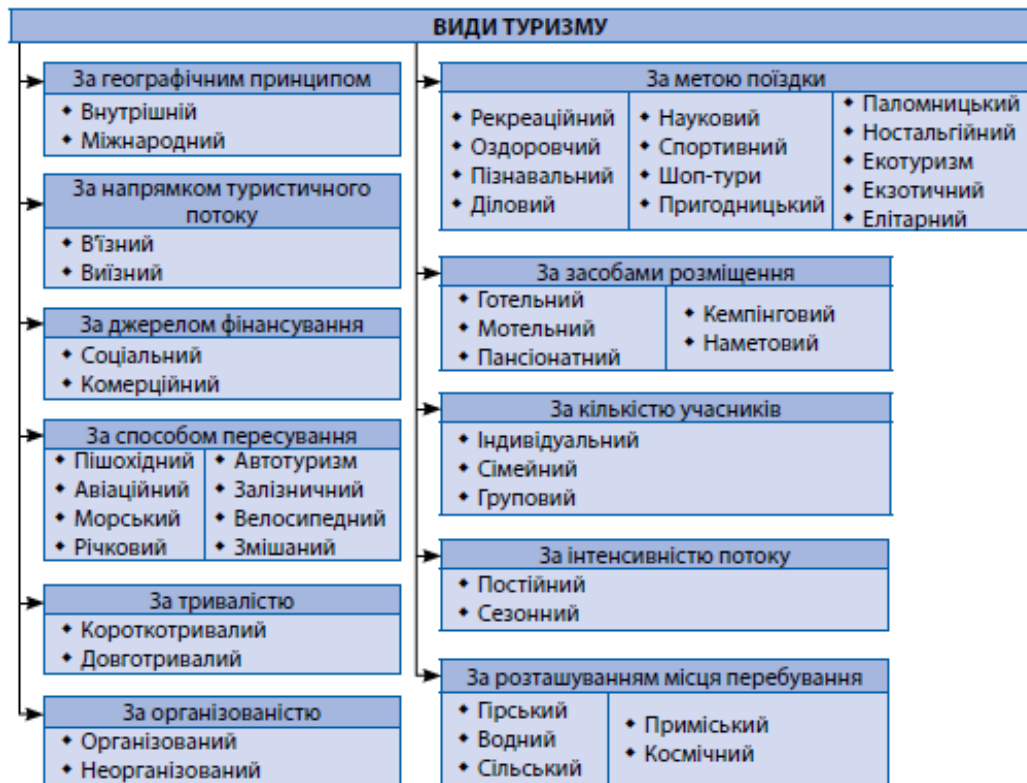

Рис.1.1. Розподіл видів туризму

Подібна активність зумовиласть небувалим економічним піднесенням, яке переживала Європа протягом 60-70-х років; тоді зростає ефективність суспільної праці, підвищується добробут населення. Починають культивуватися гедоністичні настанови, що сприяли формуванню суспільства масового споживання, із досягненням західним суспільством високого рівня розвитку та життя. Серед з життєвих пріоритетів на першомі місці став відпочинок. Пляжний відпочинок став найпоширенішою формою проведення дохвілля та відпусток. Море, сонце і пляж постають серед провідних спонукальних мотивів для проведення відпустки. З цього приводу

відомий французький філософ Жан Бодрійяр у книзі «Америка», що побачила світ у 20 ст. році, говорячи про пляжний відпочинок у Каліфорнії, констатував появу цивілізації «курортного типу» [33, с. 13].

Цивілізація «курортного типу», такий вид туристів розвинувся у Каліфорнії, які займались активним відпочинком. Однак активно пропонований на ринку курортний відпочинок, як провідна форма організації дозвілля почав виявляти ознаки занепаду. Із зростанням матеріального добробуту мешканці розвинених країн Європи постали проти масового, стандартизованого споживання і почали шукати можливості самореалізації і саморозвитку. Появою нових типів поведінки у споживацькому суспільстві відразу скористалися туроператори, які дедалі частіше почали пропонувати «культурний продукт». Головними стають дбайливе ставлення до навколишнього середовища, самобутньої культури і традицій місцевого населення, орієнтація на пізнання і духовне засвоєння культури світу, пошук історичної ідентичності, що є невідомою потребою людини [60, с. 17].

З часом культурно-пізнавальна складова стає невід'ємною, або навіть головною, частиною будь-якої подорожі, а захоплення минулим – характерною ознакою сучасного життя. Як зазначає український історик да Н.М. Яковенко, культ минулого нині помітно зріс, про що свідчать густота і розмах меморіальних практик – поява нових музеїв, святкування історичних дат, зусилля зі збереження пам'яток старовини тощо [33, с. 26].

І все ж культурний туризм знаходиться на важкому перетині гуманітарної сфери і сфери бізнесу, тож зазначений «культ минулих» розвивається у цілком бізнесовій площині. Попит на споживання культурних ресурсів спричинив цілеспрямовану актуалізацію минулого; культурні відмінності територій постали в основі цілком реальних конкурентних стратегій багатьох міст світу. Розглядаючи культурний туризм як злиття економіки та сфери культури, варто підкреслити, що він передбачає не тільки знайомство з культурною спадщиною туристичної дестинації, а й включення

туриста в сучасне культурне середовище – активну участь у культурних подіях і практиках, характерних для певної території [47].

Відповідний погляд на культурний туризм представлено і у документах Міжнародної ради з охорони пам'яток і визначних місць, де зазначається, що – «Культурний туризм – це форма туризму, мета якого полягає у знайомстві з культурою і культурним середовищем місця відвідування, включаючи ландшафт, знайомство з традиціями мешканців і їх способом життя, художньою культурою і мистецтвом, різними формами проведення дозвілля місцевих мешканців». Культурний туризм може включати відвідання культурних заходів, музеїв, об'єктів культурної спадщини [30]. Це дає підстави стверджувати, що успіх проектів культурного туризму залежить не тільки від діяльності пам'яток, збереження та популяризації культурної спадщини, а й від здатності культурної політики створювати нові цінності території, в тому числі на основі спадщини.

За умов глобалізації сучасного світу культура постає серед пріоритетів соціально-економічного розвитку, а культурна політика розглядається як ефективний інструмент забезпечення лідерства. У процесі глобалізації, відзначає Ю.М. Пахомов, у конкурентний вир дедалі більше втягуються не тільки економічні фактори, а й «ціннісні складові поведінки, властивої одній країні чи цивілізації в цілому». Саме ціннісні фактори, тобто «фактори культури і життєвих сенсів», стали «визначати результат конкуренції» [27, с. 39].

На практиці це проявляється, в тому числі, у лобюванні муніципалітетами великих культурних програм і проектів, які створюють «атмосферу місця», його особливий характер, підвищуючи тим самим його вартість. Не випадково конкурс «Культурна столиця Європи», започаткований ще 1985 року, є однією з найпрестижніших і найгучніших культурних подій. «Культурна столиця» обирається Європейським Союзом терміном на один рік, протягом якого місто має яскраво продемонструвати своє культурне розмаїття: театри, музику, танці, музеї, виставки, фестивалі,

бібліотеки тощо. У 2019 році такими «столицями» стали міста Таллінн і Турку, що організували серію виняткових культурних заходів із загальним бюджетом 100 млн євро. Подібного роду актуалізація місцевої культури набуває форми комерційних проектів культурного туризму і спирається на чіткі економічні розрахунки. Серед хрестоматійних прикладів – австрійське місто Відень, яке пишається Вольфгангом Амадеєм Моцартом не тільки як геніальним композитором, а й як унікальним туристичним брендом [56]. Готелі і кафе, вулиці і площі, солодощі й численна сувенірна продукція названі іменем великого композитора. Особливим попитом користуються гастрономічні вироби – шоколад, цукерки, печиво, чай, лікери. Ці товари мають неабиякий успіх серед туристів і приносять прибуток австрійській столиці. Процес капіталізації культури через туризм охопив не тільки такі великі мегаполіси, політичні і культурні столиці світу, як Відень, Париж, Прага, Лондон чи Берлін, а й зовсім невиразні в сенсі культурного потенціалу адміністративні одиниці.

Як влучно зауважити один з апологетів концепції територіального маркетингу – Філіп Котлер, сьогодні навіть «порожні місця» долучаються до створення нових концептуальних пам'яток [5, с. 180-181], здатних стати їх «візитною карткою». Не випадково нині спостерігається справжній бум виникнення великих і малих тематичних місць – ігрових, музикальних, театральних, гастрономічних та ін

Культивовані на основі культури ідеальні виміри простору перетворюють туристичну подорож на яскраву культурно-історичну подію. Культурний туризм став трендом міжнародного туристичного бізнесу у 2018 році як один з антикризових заходів. На міжнародній виставці туризму Uitt, що відбулася у Києві навесні 2019 року, представники туристичних офісів більшості країн світу назвали культурний туризм домінантним напрямом розвитку, насамперед завдяки тому, що культурний туризм здатен генерувати значні туристичні потоки не тільки сам по собі. Він також виступає неодмінним доповненням будь-якого іншого туристичного продукту. Навіть

Туреччина, яка традиційно вважається країною пляжнокупального відпочинку, з метою розширення сезону зробила акцент на популяризації культурної спадщини країни, різноманітних фестивалів та інших культурних заходах [14].

Як центральна тема культура постала під час святкування Всесвітнього дня туризму 2019 року, який проходив під девізом «Туризм об'єднує культури». За задумом керівництва ЮНВТО, тематика свята покликана підкреслити важливість збереження і розвитку культурного розмаїття (у тому числі культурної спадщини), наявність якого робить можливим туризм як такий. Це підкреслює можливості туризму у справі налагодження діалогу між культурами, взаєморозуміння, миру та злагоди.

Сучасна філософія подорожування перетворює культуру на найважливіший та обов'язовим у туристичному розвитку. Вірогідність певного регіонального середовища додає цій території неабияких «бонусів» у рейтингу туристичної привабливості територій [42, с.111].

Повною мірою це стосується України. Маючи вигідне географічне положення, значний природний, історикокультурний, інфраструктурний потенціал для перетворення туризму на одну з провідних галузей народногосподарського комплексу країни, донині не змогла реалізувати власні конкурентні переваги [61, с. 17].

Отже, створення певного сприятливого середовища для активізації культури, індустрії культурної та формування культури якісного рівня туристичного продукту на основі європейської якості постає серед першорядних завдань.

1.3. Стан та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму на національному ринку туристичних послуг

Сучасний культурний туризм становить близько 37% міжнародного туризму і генерує 35 млн щорічних міжнародних туристичних поїздок в Європі. Збільшення потоку в країну таких туристів на 1 млн осіб сприяє

приросту валютних надходжень у середньому на 1 млрд дол. США [19, с. 3]. За прогнозами експертів, у найближчому майбутньому провідне місце серед найперспективніших видів туризму посядуть конгресно-виставковий і культурний. З огляду на це, проблеми розвитку культурного туризму, його впливу на культуру, світову економіку, економіку конкретних країн і регіонів набувають особливого значення.

Сучасний стан розвитку туристично-рекреаційної сфери України характеризується «невідповідністю очікуванням споживача, неприбутковістю та неефективністю» [2, с. 7].

Незадовільний стан розвитку національного туристичного ринку зумовлений низкою системних причин, висвітлення яких не є предметом цієї публікації. Та все ж варто відзначити, що в Україні культура не відіграє суттєвої ролі у формуванні конкурентоспроможного туристично-рекреаційного комплексу.

Звісно, що концепція культура плюс соціально-економічний розвиток не є зовсім незнайомою для України. Однак, українські реалії засвідчують, що культура України існує у відокремленому від туризму середовищі. Про це йдеться і у звіті Ради Європи «Культурна політика в Україні», де відзначається, що «між туризмом і культурою немає жодного реального взаємозв'язку, закріпленого в термінах політики, і що ці дві частини поєднують зовнішні, поверхові відносини, а не якась спільна програма» [26, с. 22].

Незважаючи на те, що українська культура представлена значною кількістю об'єктів культурної спадщини як національного, так і світового рівня, система використання та популяризації пам'яток з метою посилення свого значення в світі не відповідає міжнародному досвіду. Достатньо лише сказати, що у Списку всесвітньої культурної спадщини, що складається і поповнюється ЮНЕСКО, Україна представлена всього лише декількома позиціями. Це – Свята Софія і Києво-Печерська лавра у Києві та Ансамбль історичного центру Львова з 18 об'єктів на всій території.

Між тим, включення пам'яток до цього списку не тільки забезпечує їм особливий правовий статус, а й ідентифікує саму територію в потоках глобального туризму, сприяє залученню інвестицій в туристичну сферу. Спеціальні дослідження з проблем історико-культурної спадщини України свідчать про те, що її потенціал залучається до туристичної галузі безсистемно, а пізнавальна функція цього ресурсу зводиться до мінімуму [20].

Рис.1.2. Усі об'єкти світової спадщини ЮНЕСКО в Україні

Як вже відзначалось, розвиток культурного туризму пов'язаний не лише з історико-культурною спадщиною, він вимагає, переусім, особливої творчої атмосфети. В цьому сенсі культурне життя сучасної України позначилося низкою цікавих проєктів, пов'язаних з актуалізацією історичної спадщини, появою нових форм екскурсійного обслуговування, використанням імен видатних історичних особистостей, популяризацією регіональних продуктів (передусім гастрономічних), сільського ремесла, промислових реліктів, створенням тематичних парків, нових «місць пам'яті», появою так званих креативних кластерів тощо.

Значний культурний потенціал України залишається маловідомим на міжнародних туристичних ринках. У тому числі це пов'язано із тим, що туристичний бізнес у нашій країні представлений здебільшого малими та середніми підприємствами [37, с. 99].

Загалом можна погодитися з думкою про те, що Україна поки що не увійшла «в простір трансатлантичних компаній, де існують своєрідні епіцентри використання великих імен, великих брендів і великих стратегічних схем» [2].

Особливістю історико-культурної ситуації в Україні, що суттєво впливає на можливості розвитку культурного туризму, є не тільки відновлення і створення нових історико-культурних цінностей, а й знищення особливої історичної цінності – спадщини Радянського Союзу. Це відбувається на тлі глобальної втрати ідентичності міського середовища – національної, традиційної, архітектурної тощо. Відмінності життя в різних містах виробляється під впливом універсальності характеру будівельних і оздоблюваних матеріалів, загальносвітових стандартів офісних будівель, готельних споруд тощо.

Культурне надбання України поки що не перетворилося на дієвий чинник соціально-економічного розвитку. Про це свідчить і дотаційність культурної сфери. Державна політика в сфері культури обмежується фінансовою підтримкою життєдіяльності окремих інституцій, і лише в окремих випадках формує стимули для розвитку цієї сфери.

Як відзначає О.І. Дацко, реалізація культурного потенціалу вимагає сьогодні новітніх підходів до сфери культури, насамперед, оцінки креативного потенціалу, розробки відповідних стратегій, які переорієнтовували б державну політику з політики підтримки сфери культури на політику стимулювання розвитку [7, с. 229].

Спираючись на національну культуру, туризм суттєво сприяє поширенню певних стереотипних означень цілої нації. Сьогодні майже

кожна держава має свій національний «канон культурних пам'яток», за якими закріплюється статус культурних брендів цілої нації [26].

Отже, на які базові образи спиратиметься бренд нації, значною мірою залежить саме від національної еліти або верховиння суспільства. Культурний туризм не тільки представляє національну культуру в світову спільноту, а й випрацьовує національну ідентичність всередині країни. Для України, державна політика якої у гуманітарній сфері сконцентрована на консолідації та розвитку української нації, формуванні її історичної свідомості, традицій та культури, зазначений вимір культурного туризму має важливе суспільно-політичне значення [14].

Особливим чином це стосується патріотичного виховання дітей та молоді. Ознайомлення з історико-культурними пам'ятками та досягненнями країни, актуальними засобами культурного туризму, дає змогу зрозуміти місце і роль історії власного народу в сучасному світі. Культурна спадщина, представлена в туристичному просторі країни широкому загалу, не просто генерує конструювання національного історичного нарративу, а бере участь в утвердженні історичних схем і метаконцепцій. Не випадково у багатьох країнах світу виховання громадянської ідентичності ґрунтується на освіті спадщиною (heritage education), що стає можливим через ознайомлення з музейними експозиціями, місцями пам'яті, національними екскурсійними маршрутами [31, с. 14]. На думку Д. Лоуенталя, спадщина взагалі не є історією, а визначається сповіданням чи практикою віри [21, с. 144].

За умов зростання глобалізації позитивний образ культури, транспортований світовими каналами комунікацій, відіграє вирішальну роль у забезпеченні конкурентоспроможності країни і у розвитку туризму. Саме проекти, у свою чергу, культурного туризму слугують дієвим механізмом популяризації спадщини, перетворення її на чинник соціально-економічного і культурно-духовного розвитку. Завдяки цьому питання ролі символічного капіталу культури набуває не тільки абстрактно-теоретичного, а цілком практичного значення.

Отже, проаналізувавши роль культурного туризму в економічному розвитку територій та його можливості у справі капіталізації спадщини, слід відзначити, що культурний туризм має великі та широкі комунікаційні, пізнавальні та ціннісні засоби впливу на туристів.

Висновки до 1 розділу

Сучасна економічна наука розглядає туризм як системний об'єкт вивчення, що дозволяє з однієї сторони виявити його структуру з різноманітним внутрішнім зв'язком, а з іншої сторони визначити характер взаємодії з зовнішнім середовищем.

Культурно-пізнавальний туризм знайомлює туриста з культурними цінностями, розширює його культурний кругозір. При цьому турист отримує знання, погодившись з власними культурними запитами власним вибором.

Сучасний туризм є глобалізованим чинником розвитку цивілізації, однією зі складових економіки, соціальної сфери, духовної культури. Процеси, що відбуваються в туристичній індустрії світу, позначилися і на розвитку туризму в Україні.

До культурно-історичних передумов рекреаційної галузі можна віднести й інші об'єкти, пов'язані з історією, культурою та сучасною діяльністю людей: оригінальні підприємства промисловості, сільського господарства, транспорту, театри, наукові та освітні установи, спортивні споруди, ботанічні сади, зоопарки, етнографічні та фольклорні пам'ятки, кустарні промисли, народні звичаї, святкові обряди і т.д.

Всі об'єкти, що використовуються в пізнавально-культурній рекреації, поділяються на дві групи: рухомі (пам'ятки мистецтва, археологічні знахідки, мінералогічні, ботанічні і зоологічні колекції, документальні пам'ятки, інші речі, предмети і документи, які можна переміщати), нерухомі (пам'ятники історії, пам'ятники містобудування і архітектури, пам'ятники археології, пам'ятники монументального мистецтва, інші споруди, в тому

числі і ті пам'ятники мистецтва, які становлять невід'ємну частину архітектури).

Сучасний культурно-пізнавальний туризм стає глобальним чинником розвитку цивілізації. Державні документи про туризм визначають його як одну з пріоритетних сфер розвитку національної культури й економіки.

Нове розуміння культури та пізнання в суспільному розвитку й усвідомлення необхідності збереження культурного різноманіття у світі, розширюють перспективи культурного та пізнавального туризму, як ресурсу регіонального розвитку, а також впливу на соціальну й культурну сферу, екологію, зовнішньоекономічну діяльність і міжнародні відносини. Це пов'язано із сучасним свіом туризму, який переважно від економічного явища перетворюється на соціальний й культурний феномен.

Отже, культурно-пізнавальний туризм являє складний багатопрофільний вид діяльності, в який крім традиційних складових інфраструктур туризму залучені й інші організації і підприємства сфери послуг, які потрібно між собою об'єднувати задля оптимізації популяризації культурно-пізнавального туризму на основі культурних та історичних пам'яток.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Аналіз розвитку ринку туристичних послуг Запорізької області

Розвитку туристичних послуг будь-якої області сприяють готельно-ресторанний та туристичний бізнес.

У сучасному світі готельно-ресторанний бізнес є одним з найбільш привабливих для інвесторів, і не тільки, а його рентабельність у розвинутих країнах не буває нижчою за 40 %, при цьому досягаючи в «туристичних» зонах позначки 100 % [5].

Станом на 01.01.2019 р. у Запорізькій області функціонує 125 готелів. Якщо порівнювати їх кількість за 2015-2016, то видно тенденцію до збільшення. Середньооблікова кількість штатних працівників значно зменшилася, згідно з даними Головного управління статистики в Запорізькій області у 2015 році їх кількість становила 790 осіб, у 2015 році 721 чоловік, і в 2014 році 711 осіб було задіяно у сфері послуг готельного господарства, що свідчать про стабільну тенденцію скорочення кількості обслуговуючого персоналу.

Доходи від наданих послуг мають позитивні темпи зростання і станом на 01.01.2018 р. складають 60565,2 тис. гривень.

Таблиця 2.1.

Кількість готелів та інших місць для тимчасового перебування в Запорізькій області

Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Готелі та аналогічні засоби розміщення, одиниць	76	80	115	89	126	125
Кількість розміщених, осіб	81902	84651	91783	93618	103322	105378

Розроблено автором за даними [35].

Головною проблемою готелів є якісне надання послуг, це стосується не тільки Запоріжжя та області, але є також проблемою усіх готелів України. Надання готельних послуг високої якості є складовою кількістю готелів частиною постійної уваги адміністрації готелю незалежно від форми майна.

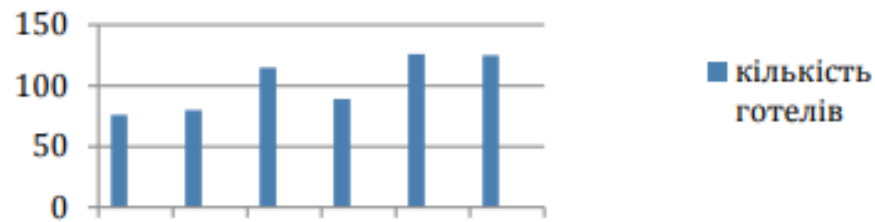
Діяльність у сфері гостинності передбачає високий ступінь контакту і координації між обслуговуючим персоналом та гостями. Найбільші дії, які часто зустрічаються, у цьому сенсі спрямовані на поліпшення і контроль якості послуг готельних підприємств (температура гарячої води, кількість рушників, умови приготування їжі та ін.). Однак якість готельних послуг залежить не тільки від вирішення технічного боку справи.

Зусилля підприємств готельної індустрії традиційно були спрямовані на залучення клієнтів, на максимальне виконання побажань гостей, завоювання довіри [18].

Стратегія розвитку підприємств готельного господарства повинна містити не тільки розвиток маркетингової стратегії та матеріально-технічної бази, але і розглядати психологічні аспекти взаємодії колективу між собою. Також в управлінні підприємствами готельного господарства важливої уваги заслуговує таке поняття, як «гостинність», яке визначає відносини обслуговуючого персоналу і гостей. Гостинність як науковий термін – це система заходів та порядок їх здійснення з метою задоволення найрізноманітніших побутових, господарських і культурних запитів гостей, їх обслуговування, надання низки послуг [40].

Для вдосконалення регулювання розвитку готельного господарства як на рівні регіонів, так і загалом у країні, рекомендують здійснювати аналіз готелів за комплексною системою показників. Висока якість обслуговування – основа конкурентоспроможності готельного господарства. Для цього необхідним є забезпечення постійного навчання персоналу культури поведінки і світовим стандартам обслуговування. Важливо забезпечити обізнаність персоналу як однієї з умов залучення прибутку [5]. Динаміку кількості готелів та інших місць тимчасового проживання в Запорізькій

області за 2014- 2019 роки зображено на рисунку 2.1.

Рис.2.1. Кількість готелів та інших місць тимчасового проживання в Запорізькій області за 2014-2019 [4]

Найбільша кількість готельно-ресторанного господарства припадає на Бердянський, Мелітопольський райони і м. Запоріжжя. Це пояснюється тим, що Бердянський та Мелітопольський райони – це основні рекреаційні комплекси в області з найбільшими туристичними потоками. Щодо міста Запоріжжя, то середньорічна завантаженість готелів протягом 2014-2019 років складала 8,2 – 58,1 %. За інформацією сектору туризму Запорізької міської ради, станом на 01.01.2019 року, в місті Запоріжжі налічується 41 готель різного рівня комфортності. Номерний фонд готельних підприємств складає 1520 номерів. У Запоріжжі налічується 18 готелів три-, чотири- та п'ятизіркових. Найбільшим за кількістю номерів (230) є готель «Інтурист», розташований на центральній площі міста (пл. Фестивальна). Готель має категорію «4 зірки». Реконструйовано готель «Театральний» (109 номерів), який відповідає стандарту «3 зірки», діє з 1912 року. Готель «Дніпро» (147 номерів), розташований у центральній частині міста.

Серед відомих міжнародних готельних мереж у Запоріжжі представлені готелі «Reikartz Hotels & Resorts» («Рейкарц»), має 43 номери, а також «Four Points by Sheraton» («Шератон»), що має 164 номери.

Ресторанне господарство є специфічною галуззю економіки, яка дуже чутливо реагує на зміну макроекономічних показників. В умовах ринку зміна в часі параметрів його розвитку може бути своєрідним індикатором

соціально-економічного стану, тому саме ресторанне господарство займає особливе місце в галузі гостинності та прямо пропорційно впливає на реалізацію соціально-економічних завдань Запорізької області [36].

У Запорізькій області станом на 1 січня 2019 року зареєстровано близько 511 суб'єктів, які здійснюють діяльність із харчування туристів і не тільки (ресторани, кафе, бари та ін.), з них приблизно 20% можна віднести до таких, що мають достатньо високий рівень якості послуг і можуть розглядатися як пріоритетні для обслуговування туристів.

Слід зауважити, що за останні кілька років спостерігається постійне скорочення мережі ресторанного господарства. Станом на 1 січня 2019 року проти 1 січня 2018 року кількість об'єктів ресторанного господарства зменшилась. Зменшення кількості об'єктів ресторанного господарства пов'язане з такими чинниками як: 1. нестабільна ситуація на сході країни, що супроводжується економічними труднощами; 2. процес спаду ресторанного господарства значною мірою пов'язаний із зростанням кількості підприємств, що належать фізичним особам-підприємцям; 3. закриття їдалень на промислових та інших об'єктах та ін.

Більша частина об'єктів ресторанного господарства (87,4 %) розташована у містах і міських поселеннях області. Із загальної їх кількості на території обласного центру м. Запоріжжя знаходиться 64,8 % об'єктів, лише 8,3 % – у м. Бердянську, 2,6 % – у м. Мелітополі, 4,3 % – у м. Енергодарі та 0,2 % – у м. Токмаку. У таблиці 2.2. зазначено розвиток мережі ресторанного господарства в Запорізькій області [4].

Таблиця 2.2.

Кількість ресторанних господарств відповідно до 2014-2019 років у Запорізькій області

Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість ресторанних господарств	748	725	688	625	532	511
Кількість місць у них	42543	44334	42044	40311	32996	30967

Розроблено автором за даними [35].

Із загальної кількості об'єктів, що надають послуги харчування - 52,8 % становлять кафе, закуочні, буфети, кількість яких становить 1 січня 2019р. скоротилась на 10,8 % і склала 281 одиницю проти 2018 року. В той же час в області діяло 156 їдалень, 55 барів, 27 ресторанів та 13 підприємств з постачання готової їжі (на 1 січня 2019 р.).

Популярність серед підприємців формату кафе пояснюється більшою гнучкістю і передбачає більш лояльні вимоги до рівня комфорту, асортименту страв та послуг, рівня обслуговування, тоді як до ресторанів та барів висувуються більш жорсткі вимоги.

В умовах нестабільної економічної ситуації цей фактор є дуже важливим, оскільки дозволяє більш вільно маніпулювати з асортиментом страв, обладнанням, торговими площами, рівнем сервісу і та ін.

Взагалі щодо визначення типу ресторанного закладу в Україні не існує однозначного підходу. З одного боку, ДСТУ 4281:2004 «Заклади ресторанного господарства. Класифікація» визначає такі типи, як: ресторан, кафе, бар, їдальня, закуочна [9]. З іншого, заклади, що з'явилися в Україні по іноземному франчайзингу (здебільшого фаст-фуди), декларують себе як ресторани, оскільки за кордоном, зокрема у США, будь-який заклад харчування називається рестораном (у Запоріжжі «ChickenHut», «Mc'Donalds») [16].

З метою приваблення клієнтів та створення певного іміджу в їх очах багато з кафе позиціонують себе на ринку як кафе-ресторани. Станом на 1 січня 2019 року обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) готельно-ресторанних підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності склав 186634,5 тис. гривень.

Регіональний ринок готельно-ресторанного бізнесу формується за рахунок створення підприємств готельно-ресторанної сфери, наявності споживачів цих послуг та відповідності послуг підприємств потребам споживачів. Розвиток туризму, рекреації, освіти в галузі готельно-ресторанного бізнесу, мінімальне втручання держави, налагодження системи

постачання, транспорту та сфери послуг матиме результат у розвитку готельно-ресторанної галузі [51].

Важлива роль у розвитку ресторанного господарства належить психологічному клімату між працівниками, який безпосередньо впливає на працездатність. Гостинність – сучасна тенденція будь-якого підприємства ресторанного господарства, яке дозволяє знайти позитивний контакт з гостем і тим самим підвищує якість надаваних послуг.

Вигідне географічне розташування, сприятливі природні та кліматичні умови, високий ресурсний потенціал – запорука створення прекрасних перспектив для залучення клієнтів та подальшого розвитку ресторанного бізнесу.

Особливості організації готельного господарства Запорізької області можна охарактеризувати наступними положеннями: основний готельний фонд не відповідає міжнародним стандартам; обслуговуючий персонал більшості готелів не має відповідної кваліфікації, що негативно відображається на якості обслуговування; деякі висококомфортабельні готелі введені в експлуатацію за участю іноземних компаній.

Важливий напрям активізації сфери гостинності стосується інвестування. В області нараховується достатня кількість готельних та аналогічних засобів розміщення, що потребують реконструкції, а саме – тризіркові готелі та дрібні несертифіковані засоби розміщення [50].

Вклад інвестицій саме в такі готельні комплекси має сенс, адже саме на тризіркові готелі в нашій країні існує попит та вищезазначені готелі в подальшій перспективі окупляться швидше за чотири- та п'ятизіркові. Тризіркові готелі, що будуть відповідати світовим стандартам, зможуть обслуговувати як вітчизняних, так і закордонних туристів за відповідну цінову політику, як і в Європі. Сьогодні вони є найпривабливішими для інвесторів.

Отже, сфера готельно-ресторанного господарства на території України і саме Запорізької області розвивається нерівномірно і має чітко виражений

регіональний характер [51].

Основний висновок свідчить про тенденції скорочення кількості об'єктів ресторанного господарства та зниження фінансових оборотів за останні роки, що дає всі підстави до 112 здійснення рішучих кроків у цій сфері діяльності. Готельне господарство в Запорізькій області має більш позитивну динаміку розвитку: стабільність характеризується незмінною кількістю об'єктів готельного господарства, але фінансові показники істотно знизились проти попередніх років. Готельно-ресторанне господарство Запорізької області потребує структурованих змін та впровадження «нової політики», що надасть змогу перейти на новий вищий рівень та відповідати міжнародним світовим стандартам [16].

2.2. Історико-культурний потенціал туризму в Запорізькій області

Основна частина території району розташована на Придніпровській низовині. Поверхня Дніпропетровської області — хвиляста рівнина 100—200 м заввишки, дуже розчленована глибокими долинами річок, балками і ярами, Запорізької — слаборозчленована рівнина із західним схилом до долини Дніпра та Азовського моря. Вздовж узбережжя простягаються довгі, вузькі піщані коси, намиті морем. Щодо геоструктури, то територія району знаходиться у межах двох регіонів: Українського щита і Причорноморської западини [16].

Бердянськ — рівнинний приморський кліматично-грязьовий курорт, розташований на узбережжі Азовського моря. Природні лікувальні ресурси — солоні озера з великими запасами лікувальних грязей, а також просторі піщані пляжі, південний морський та степовий клімат. Кирилівка — приморський кліматично-грязьовий курорт, розташований у степовій зоні на узбережжі Азовського моря. Значні запаси лікувальних грязей залягають на дні Утлюцького та Молочного лиманів. Функціонують численні санаторії, водогрязелікарні, будинки та бази відпочинку. 299 територій і об'єктів

природно-заповідного фонду; 181 заказник, 95 пам'яток природи, 3 заповідні урочища, 20 парків - пам'яток садово-паркового мистецтва [21, с.40-42].

У Запорізькій області, мабуть, як ніде в Україні, помітні традиції, які сягають корінням в багату історію краю. Подією загальноукраїнського значення стало формування з окремих козацьких загонів та промислових артілей соціально-політичної та військової організації запорозького козацтва - Запорозької Січі («Війська Запорозького Низового»).

Запорозька Січ стала першим на території України політичним формуванням з усіма ознаками республіки. Вона довго зберігала свою незалежність та займала визначне місце в міжнародних відносинах - європейські держави встановлювали з нею дипломатичні відносини та шукали військового союзу.

В сучасних умовах розвиток культурного туризму набуває все більшої актуальності. Безперечно, для повноцінного знайомства з містом необхідно дослідити всі чинники та події, які так чи інакше вплинули на його розвиток. На міжнародній туристичній виставці UITT «Україна – Подорожі та Туризм», яка відбулася в Києві у 2018 р., Запоріжжя було представлено як місто, в якому розвиваються сім туристичних напрямків [11].

Історико-культурний та пізнавальний туризм в Запоріжжі орієнтується на ефективне використання спадщини міста. Запоріжжя має ряд переваг, які дозволяють йому гідно конкурувати з іншими туристичними об'єктами як в межах України, так і в усьому світі. В першу чергу, звісно, йдеться про наявність в місті унікальної спадщини, яка дозволяє ознайомитися з історією індустріальних, архітектурних та інших здобутків

Серед важливих переваг, які роблять місто конкурентоспроможним, також необхідно назвати вигідне транспортно-логістичне розташування Запоріжжя, його транспортну доступність і наявність потенційно брендovих загальновідомих туристичних об'єктів – острова Хортиці та інших місць, пов'язаних із Запорозьким козацтвом, річки Дніпро, ДніпроГЕСу.

Реалізація наявного потенціалу для розвитку культурного та

пізнавального туризму в майбутньому дозволить привернути увагу туристів з усього світу.

Головним недоліком Запоріжжя з огляду на туристичну конкурентоспроможність є відсутність сформованого іміджу міста як відкритого та привабливого для туристів. На жаль, при згадці про Запоріжжя, перше, що асоціюється з містом – це поганий стан довкілля. І це правда, адже робота відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки території, діяльності промислових підприємств та інших суб'єктів господарювання є недостатньою [21, с. 34].

Для забезпечення реалізації потенціалу культурного та пізнавального туризму в Запоріжжі необхідно створити комплексну пропозицію організованого туристичного маршруту з урахуванням вимог безпеки. Також необхідно забезпечити високий рівень сервісу. Організація необхідних маркетингових заходів, залучення до популяризації культурного та пізнавального туризму в Запоріжжі ЗМІ та інтернет-ресурсів сприятимуть його становленню та розвитку.

«Запорізька область уперше презентуватиме в Києві свої нові туристичні продукти. Вони розроблені спеціально для киян, бо розраховані під їхні потреби і транспортне сполучення». У Запорізькій області відбувся тренінг зі створення туристичних продуктів. Детальніше у таблиці 2.3.

Сьогодні серед основних напрямів розвитку туризму в Запорізькій області виділяється культурно-пізнавальний, що базується на розумінні важливої ролі культурної та пізнавальної діяльності, на визнанні необхідності створення умов для реалізації культурних потреб людини в пізнанні історії, релігії, традицій, особливостей способу і стилю життя. У статті проведено аналіз розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні.

Таблиця 2.3.

Нові туристичні продукти Запорізької області 2019 р.

1	2
«Ти козак»	концептуальний дводенний тур, щоб можна було повністю зануритись у козацьку історію краю, побувати на Хортиці і Запорозької Січі.
«Steell'ne misto Z»	показують не лише історичну частину краю, а й індустріальні куточки.
«7x7»	концептуальний тур (сім різних напрямків за одну подорож)
«Османська імперія»	тур для жителів Туреччини, завдяки якому тропонується турецьким жителям подивитися наш край
«мандруй.пізнавай.ділись»	пізнавально-науковий тур для школярів похід по Дніпру на каяках

Розроблено автором за даними [15]

Встановлено, що наша країна має значний потенціал для розвитку в'їзного і внутрішнього культурно-пізнавального туризму, що зумовлено, насамперед, значною кількістю унікальних історичних та культурних пам'яток. Визначено, що на території нашої країни зосереджена велика кількість музеїв, театрів, пам'яток археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва.

Історико-культурні туристичні ресурси – це пам'ятки культури та історії, створені людиною, які мають суспільно-виховне значення, становлять пізнавальний інтерес і можуть бути використані в туристичній діяльності [25]. До складу історико-культурних туристичних ресурсів входять пам'ятки історії, архітектури, мистецтва, етнографічні пам'ятки і пам'ятки народної творчості. За кількістю пам'яток історії та монументального мистецтва Запорізька область посідає 4 місце в Україні (після Криму, Львівської та Харківської областей), за кількістю пам'яток археології – 2 (після Криму). Статистичні дані свідчать, що при великій кількості цікавих та відкритих для відвідання об'єктів, за останні роки, чисельність туристів систематично зменшується. Такий процес є наслідком недостатньої популяризації серед населення історико-культурних ресурсів та неналежний рівень

інфраструктури та збереження унікальності об'єктів історико-культурної спадщини [16].

Отже, Запорізька область, маючи такий туристсько-рекреаційний потенціал, повинна виходити на світовий ринок туризму, тим самим залучати іноземних туристів та інвесторів. Розвиток курортно-туристичної сфери в регіоні призведе до збільшення доходів, що надходять в регіональні і місцеві бюджети і тим самим покращать рівень життя населення. Крім того, це позитивно позначиться на зростанні попиту на продукцію місцевої промисловості, збільшенні об'єктів туризму, стану кон'юнктури у будівництві та інфраструктури в регіоні, дозволить вирішувати проблеми зайнятості й екології.

2.3. Туристичні ресурси культурно-пізнавальних (природних) пам'яток Запорізької області

Запорізька область має значні рекреаційно-курортні та туристичні ресурси. Південь області омивається водами Азовського моря, берегова лінія якого в межах області складає біля 350 км.

Сприятливий клімат, чудові прибережні пейзажі Дніпра, джерела мінеральної води і лікувальні грязі, ласкаве, тепле Азовське море приваблюють туристів. Курорт державного значення Бердянськ, місто Приморськ та смт. Кирилівка користуються великою популярністю у відпочиваючих як курортні центри. Всього на Азовському побережжі та в акваторії р. Дніпро в регіоні функціонує близько 500 оздоровчих закладів, понад 20 садіб зеленого туризму [51].

Запорізька область сьогодні – це безцінна перлина, сформована віхами історії – славетне козацтво, велетень ДніпроГЕС, один з головних центрів бурхливого розвитку економічного, технологічного й інтелектуального потенціалу незалежної України, гостинність та відкритість сердець.

Даровані природою ресурсні цінності налічують на території області понад 20 видів корисних копалин; геологічними фахівцями розвідано 131

родовище. На сьогодні область є постачальником на внутрішній та зовнішній ринки залізної руди, каоліну, вогнетривкої глини, формувальних пісків, будівельних й облицювальних каменів.

Достатньо і всебічно розвинена транспортна інфраструктура регіону, складовими якої є низка стратегічних трас: Бориспіль-Дніпропетровськ-Запоріжжя, Харків-Сімферополь-Севастополь, Одеса-Мелітополь-Новоазовськ, розгалужена мережа залізничних доріг, велика суднохідна артерія – ріка Дніпро, Запорізький річковий вантажний порт, морські ворота в область – Бердянський морський порт, Запорізький регіональний аеропорт, аеропорт м. Бердянська Запорізької області, дозволяє результативно поєднувати внутрішні та зовнішні товарні та ресурсні потоки. [4, с.52].

Найбільш туристично привабливими у Запорізькій області є заповідники.

Національний заповідник «Хортиця» (м. Запоріжжя) – це унікальна комплексна природна та історико-культурна пам'ятка, що охоплює період від мезоліту до кінця ХХ століття. Увсьому світі пам'ятка відома як колыска Запорозького козацтва та осередок першої в світі демократичної республіки. Щороку заповідник відвідує понад 1 млн. туристів і відпочиваючих.

Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» (Мелітопольський район) – територією в 15 га заповідника простягається пісковий пагорб площею 3 га, який є унікальною пам'яткою стародавньої історії та культури України. У печерах даного пагорбу, яких існує 60 шт., було знайдено унікальні зразки первісного мистецтва віком до 14 млн. років. – петрогліфічні комплекси.

Історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова» (Василівський район) – його називають дивом містобудування. Названий музеєм замкової архітектури пізнього класицизму, побудованого в 1884 році. Аналогів високоякісного мурування стін з цегли, за свідченнями фахівців, немає ні в Україні, ні в будь-яких країнах СНД, ні в Європі [16].

Природний Заповідник «Кам'яні Могили» (Розівський район) займає

площу приблизно в 400 га. Був заснований 5 квітня 1927 року як особлива природоохоронна територія місцевого значення. Район урочища «Кам'яні Могили» у геологічному, біологічному та історичному аспектах є водночас унікальним і специфічним.

В Запорізькій області наразі діє 24 музейних заклади державного підпорядкування з загальною кількістю понад 384 тисяч предметів фонду. Щороку музеї відвідують понад 600 тис. чол. з України і зарубіжжя.

До туристичних маршрутів кожного року включаються нові туристичні об'єкти, особливо активно розвиваються культурний, пізнавальний історичний, зелений, спортивний, дитячий, фестивальний та етнотуризм.

Забезпечення певного мінімуму культурних послуг для всіх верств населення, збереження народних мистецьких традицій, етнокультурного різноманіття здійснюється потужним культурним потенціалом галузі області: 5 театрів, філармонія, 2 вищих навчальних заклади I-II рівнів акредитації, 66 шкіл естетичного виховання, 16 кінотеатрів, 510 бібліотек, 412 установ культури клубного типу [12].

З метою створення позитивного іміджу культурно-мистецького середовища Запорізького регіону продовжується розробка традиційних творчих проектів.

Міжнародний фестиваль дитячого та юнацького виконавського мистецтва «Акорди Хортиці» проводиться у березні кожного року в обласній філармонії. Метою фестивалю є виявлення музично обдарованої молоді та юнацтва, сприяння розкриттю її творчої індивідуальності, обмін досвідом з питань педагогіки та виконавства (майстер класи, методичні конференції). В рамках фестивалю проводяться великі конкурси композиторів та концертмейстерів.

З метою збереження, відродження та популяризації народного мистецтва, підвищення національної культури у формуванні світогляду та духовності. З 2010 року започатковано проведення Міжнародного

козацького фестивалю «Покрова на Хортиці», який проходить на території історико-культурного комплексу «Запорозька Січ» та Національного заповідника «Хортиця» до Дня Покрови.

Щороку на Запоріжжі проходить Міжнародний пленер-виставка «Хортиця крізь віки» та Всеукраїнський фестиваль «Гончарі на Хортиці», які мають тематично-історичне направлення та спираються на кращі традиції українського мистецтва.

Також традиційно проводяться фестивалі міжнародного та всеукраїнського рівнів з різних видів мистецтва: театрів ляльок «Лялькова веселка», «Джаз-форум», кінофестиваль «Золотий Бриг», фестиваль дитячої естрадної творчості «Топ-Топ», регіональний фестиваль – конкурс на вищу театральну нагороду Придніпров'я «Січеславна», культур національних меншин «Ми – українські»; обласний фестиваль «Поетичний травень», конкурс народної хореографії ім. Ю. Большакова, обласні конкурси і фестивалі виконавської майстерності та образотворчого мистецтва серед учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів [12].

Сьогодні запорізькі обласні театри – це відремонтовані приміщення, забезпечені сучасним сценічним, світловим та звукопідсилюючим обладнанням, в яких створено сприятливі умови для повноцінної діяльності колективів. Мають стабільний, як творчий так і технічний кадровий склад.

Академічний обласний український музично-драматичний театр ім. В.Г. Магара продовжує кращі театральні традиції: розвиває театральний фестиваль «Данапріс», творчо експериментує, приємно вражає новими прем'єрами. Обласний театр юного глядача ініціював проведення на своїй сцені фестивалю дитячих аматорських театральних колективів, неодноразово здобував перемоги на фестивалях в інших містах України. Обласний театр ляльок брав участь у фестивалі «Ессен - культурна столиця Європи-2010» в Німеччині, в «Лялькових зустрічах» в Донецьку, з успіхом проводить Всеукраїнський фестиваль театрів ляльок „Лялькова веселка”. Плідна співпраця театрів з провідними режисерами та художниками України з року в

рік підвищує рівень постановочної роботи, створення креативної сценографії, втілення цікавого драматургічного матеріалу [51].

Запорізька обласна філармонія продовжує кращі філармонійні традиції. Крім популярних концертів рубрик «Класика і сучасність», «Зарубіжні гастролери» колективом артистів академічного симфонічного оркестру створені нові яскраві програми для дітей та юнацтва. Відзнакою є діяльність козацького ансамблю пісні і танцю «Запорожці», який по праву вважається візитною карткою Запорізького краю. Поряд з традиційними концертами, популярними у глядачів, створено нові тематичні програми до державних, народних та календарних свят.

Яскравою візитівкою регіону є також втілення нових ландшафтних проектів академічним обласним українським музично-драматичним театром ім. В.Г. Магара: героїко-драматургічного видовища «Тарас Бульба» та героїчної легенди «Мамай» – епічні полотна просто неба.

Для створення сприятливих умов розбудови туристичної галузі затверджено Програму розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016-2020 роки.

Організацією культурного дозвілля населення займаються більше 5,0 тис. працівників культури і мистецтва, 90 з яких мають почесні звання України: «народний», «заслужений» артист, заслужений діяч мистецтв, заслужений працівник культури, заслужений художник, заслужений майстер народної творчості.

Як свідчить аналіз інтернет-ресурсів, в Україні згадується єдине етно-село – «Дивосвіт», яке знаходиться у с. Червонокозацьке Вольнянського району Запорізької області. Це – інтерактивний, творчий і водночас соціальний проект з відродження українського села. Реконструйовано, відроджено та підготовлено для прийому гостей дві селянські садиби в українському стилі, притаманному цій місцевості. На території села розміщено землянку, сім альтанок у різних архітектурних стилях, властивих народам, що проживають у Запорізькій області, ставок, дитячий майданчик,

юрта, мангальний комплекс. Етно-село приваблює любителів зеленого туризму, які можуть відчутти себе близькими до природи і побачити етнічну культуру запорізького краю. В селі постійно живуть «ремісники» і проводять майстеркласи із землеробства, покосу, в'язання снопів, гончарної справи, вишивки, кулінарії, ткацтва та плетіння [16, с. 5].

700-річний Запорізький Дуб — унікальна пам'ятка природи, вік якої перевищує 700 років. Це величне дерево є свідком козацької доби, можливо, саме під ним козаки написали легендарний лист турецькому султану. З пошаною ставилися до запорізького дуба і німці-меноніти, які розбили своє поселення біля нього. У 1972 році дереву було присвоєно статус заповідного об'єкту. У 2001 році до Дня Незалежності навколо дуба було відкрито історико-культурний комплекс. У 2010 році Запорізький дуб було обрано Історичним деревом України.

Соцмісто або Шосте селище — зразок архітектурної школи конструктивізму, зведений у 1929-1932 роки. Соцмісто будувалося одночасно з Дніпрогесом та металургійним комплексом Запоріжжя.

Проспект Соборний — головна вулиця і візитівка міста, яка пронизує чотири із семи районів Запоріжжя. Довжина проспекту — 10,8 км і це один з найдовших проспектів в Європі. Проспект починається від центрального вокзалу Запоріжжя-1 і закінчується на площі Запорізькій біля Дніпрогесу.

Старе місто — це район Запоріжжя, де раніше знаходилось повітове місто Олександрівськ. Там збереглося багато архітектурних пам'яток того часу: земська лікарня, прибуткові будинки Лещинського і Мінаєва, стара міська електростанція, будинок залізничної станції Єкатерининської залізниці та інші [16].

Мережу закладів культури Запоріжжя складають 319 закладів культури та мистецтв.

Театральні і концертні заклади міста представлені, зокрема, наступними:

1. Державний цирк;

2. Академічний обласний український музично-драматичний театр ім. В.Магара;
3. Академічний обласний театр юного глядача;
4. Обласний театр ляльок;
5. Обласна філармонія;
6. Муніципальний театр-лабораторія «VIE»;
7. Муніципальний театр танцю (хореографічні постановки та духовий оркестр театру танцю є справжньою окрасою загальноміських заходів);
8. Новий театр (приватний);
9. Кінний театр «Запорозькі козаки» (приватний).

Музеї Запоріжжя представлені такими закладами:

1. Обласний краєзнавчий музей, в якому постійно працюють експозиції: «Природа Запорізького краю»; «Запорізький край у далекому минулому»; «Запорізький край у XIV – XVIII ст. Доба козацтва»; «Запорізький край наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Заселення краю»; «Дніпрогес: підкорення стихії»; «Запорізька область напередодні та в роки Другої світової війни»; «Запоріжжя в період післявоєнної відбудови» та інші.
2. Обласний художній музей, колекція якого сьогодні налічує близько 13 тис. експонатів.
3. Музей історії зброї — єдиний в Україні приватний музей історії зброї такого масштабу. В експозиції виставки представлено понад 4500 одиниць холодної та вогнепальної зброї, які відображають всі етапи становлення людської цивілізації.
4. Серед приватних музеїв також слід відзначити Музей раритетних автомобілів «Фаетон» та Музей кераміки.

Серед виставкових залів міста найвідомішими є:

1. Виставковий зал Запорізької організації Національної Спілки художників України — найбільша за площею художня експозиція міста;
2. Виставковий зал Запорізького відділення Національної Спілки

фотохудожників України.

3. «Art L» — приватна художня галерея, яку було відкрито в березні 2009 року. Галерея не обмежує тематику своїх виставок тільки образотворчим мистецтвом. До уваги глядачів широкий спектр жанрів і напрямів творчості різних художників з різних регіонів України, а також ближнього і далекого зарубіжжя.

4. Окремим культурним осередком Запоріжжя є міський Вернісаж у центрі міста, на площі Маяковського біля Фонтану Життя, організований найбільшою творчою організацією міста — Запорізьким міським об'єднанням митців «Колорит» [12].

Туристичні досягнення за 2019 рік. Понад 3 тис. іноземних туристів відвідали місто, мандруючи на круїзних лайнерах; У місті налічується 30 музеїв, які відвідало 125 тис. екскурсантів та туристів; 300 закладів харчування; 70 закладів розміщення на 5000 тис. місць; Збільшено туристичний потік: авіап перевезення – на 33% (330 тис.), Ж/Д – на 0,5% (700 тис.), туристичний збір досяг позначки у 2 млн. 536 790 тис. грн., кількість авіакомпаній-партнерів Міжнародного аеропорту Запоріжжя зросло до 12 із загальною кількістю рейсів у 14 міст.

Упродовж 2019 року в галузі туризму були досягнуті якісні показники, а саме:

Туристичний інформаційний центр Запоріжжя – вдруге отримав сертифікат якості ISO, від так тепер є єдиним двічі сертифікованим туристичним центром в Україні.

Створено унікальну індустріальну екскурсію на діюче промислове виробництво комбінату «Запоріжсталь». Всього за 2019 рік проведено: 15 екскурсій «Steel`ne misto Z», які відвідало 208 осіб.

Вдруге проводилися два масштабні безкоштовні музичні фестивали під відкритим небом «Zaporizhzhia Jazzy» та «Khortytsia Freedom – 2019».

Упродовж 2019 року продовжено запровадження туристичної навігації містом: Інформаційні стенди з туристичними покажчиками – встановлено 3

конструкції, містять афіші актуальних подій культурного життя, а також географічні вказівники з напрямками руху та позначенням відстані до найбільш цікавих міських об'єктів.

Продовжено реалізацію проекту «Розумний гід», від так по місту є вже 29 інформаційних табличок з QR-кодами на основних туристичних та історичних об'єктах міста. Навігаційний туристичний маршрут містом є одним з найбільших в Україні. Інформація на табличках розміщена на 2-ох мовах та продубльовано шрифтом Брайля, при зчитування QR-коду з інформацією можна ознайомитися додатково на 7 мовах та прослухати професійний голосовий супровід до кожного об'єкту. За статистичними даними, які отримуються щомісячно за 2019 рік, здійснено близько 10 тис зчитувань інформації з табличок з QR-кодами, що надає можливість визначити туристичний потік та кількість іноземних туристів.

Розроблено сучасну Туристичну карту Запоріжжя, яка має комфортний формат та містить інформацію про основні історичні, архітектурні об'єкти, найбільш привабливі туристичні дестинації та маршрути, місця для відпочинку, а також основну контакту інформацію для вирішення надзвичайних ситуацій.

Головною туристичною подією 2019 року стало проведення туристичного бізнес форуму у новому форматі - «Дні гостинності у Запоріжжі 2019» як і в минулі роки став найбільшим форумом в регіоні. Цього річ він був проведений в новому і цікавому форматі, а саме: 4 дні, 7 локацій, 50 спікерів, 2000 гостей. [26].

Отже, за розглянутими даними Запорізька область достатньо насичена культурними та історичними подіями та пам'ятками. Сучасний стан культурного туризму на Запоріжжі потребує активізації туризму та вирішенню проблем на різних рівнях українського суспільства. Запорізька область має значний потенціал для розвитку в'їзного і внутрішнього культурного туризму.

Висновки до розділу 2

Історія Запорізького краю достатньо багата на історичні та культурні події – з стародавніх часів до наших днів, відрізняється багатоманітністю, багатокультурністю (поліетнічністю) та іншими специфічними особливостями, що є сприятливим фактором для розвитку пізнавального туризму.

Із Запоріжжям пов'язані унікальні природні та штучні об'єкти й культурноісторичні явища, які є потенційно брендовими у сфері розвитку туризму (о.Хортиця, р.Дніпро зі спорудами ДніпроГЕСу, Запорозьке козацтво, Дніпрокомбінат та інші). З огляду на це міська влада має вжити достатніх заходів для формування цілеспрямованої маркетингової та інформаційної політики, пов'язаної з просуванням міста на туристичному ринку України та сусідніх країн.

Запорізька область має потенціал для залучення туристів з України (у першу чергу, Східний та Центральний регіони), Російської Федерації, Республіки Білорусь та інших країн СНД, Східної Європи, а також з країн, з містами яких встановлені побратимські відносини, і країн проживання української діаспори. Крім того, розвиток в'їзного туризму може бути пов'язаний із залученням туристів, що належать до менонітської культурно-релігійної громади та національних меншин, представлених у регіоні.

8. Основою розвитку туристичної сфери міста має стати широке партнерство між владою, бізнесом і громадою, а також активізація горизонтальних зв'язків з іншими містами і регіонами України та інших країн для формування програм обміну досвідом, спрямування взаємних туристичних потоків, спільного просування на ринках туристичних послуг.

9. Необхідною умовою для розвитку туризму є також покращення стану довкілля.

Основними проблемними питаннями є наступні:

- відсутність у Запоріжжя іміджу цікавого, сучасного, туристично-

привабливого міста;

- низький рівень використання туристичного потенціалу території у сфері пізнавального туризму на основі культурної та історичної індивідуальності;

- незацікавленість приватних інвесторів у розвитку туристичної галузі міста;

- низький рівень обізнаності туристів та мешканців міста щодо культурно-історичної спадщини і туристичного потенціалу Запоріжжя.

Серед причин виникнення визначених вище проблем:

- недостатність пропаганди духовних і культурних цінностей, здорового способу життя слабка інтеграція та кооперація різних галузей бізнесу, які беруть участь у наданні туристичних та інших послуг, відсутність партнерств і кластерної взаємодії;

- низький рівень застосування сучасних управлінських технологій, зокрема, інструментів проектного менеджменту;

- слабке використання позабюджетних ресурсних можливостей, у т.ч. фінансових, кадрових та інших, для розвитку туристичної галузі міста;

- низький рівень місцевого патріотизму, недостатній рівень культурно-естетичного виховання;

- відсутність традицій змістовного, цікавого, розвиваючого проведення дозвілля у мешканців міста.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ДО ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ОСНОВІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК РЕГІОНУ

3.1. Перспективні напрямки розвитку культурно-пізнавального туризму Запорізької області

Туристична діяльність - різнобчний процес, на розвиток якого впливає велика кількість всіляких чинників. Аби врахувати усі чинники, потрібно систематизувати та конкретизувати окремі види туризму. Для цього їх зводять у класифікацію. Класифікувати види туризму можна за різними ознаками, до найважливіших з яких належать: мета туризму, часові, територіальні характеристики, індивідуальні запити та фінансові можливості клієнтів.

На сьогоднішній день Запорізька область налічує низку природних та історичних пам'яток. На основі яких можна підвищити туристичну привабливість регіону, розробити нові тури, якими можна заохочувати туристів.

Перелік культурних, історичних та природних пам'яток обмежений, але цілком привабливий для пізнання регіону та його історії. Запорізька область одна з найбільш цікавих областей України у пізнавальному та культурному туризмі, але через брак «інтересів» до збереження та реконструювання природних та історичних пам'яток даний вид може стати винищеним.

На території Запоріжчини існують вагомні пам'ятки, на основі яких можна розвивати представлений вид туризму. Основними вважаються: о.Хортиця, Запорізька Січ, парк Дубова Роща, Запорізький краєзнавчий музей, музей Запорізького козацтва, музей історії зброї, м. Василівка, замок Попова, садиба Попова, Кам'яна Могила, Панське село.

Пропонується розглянути популярні напрямки Запорізької області.

Починати знайомство з Запоріжжям рекомендується з району Верхня Хортиця, де росте овіяний легендами 700-річний дуб, та який був першим

населеним пунктом німців-менонітів у Придніпровських степах. У колишній колонії Розенталь збереглась менонітська церква (зараз це Будинок культури), будинок школи та шкільне подвір'я (тепер там навчальний заклад), лікарняний комплекс (зараз теж лікарня) і ще кілька чудових будинків у югендстилі – німецькому варіанті модерну.

Запоріжжя вражає різноманітністю архітектурних стилів. Старий Олександрівськ – це історичний центр, який складається з будівель, що мають статус пам'яток архітектури 19 ст, парків, скверів, музеїв, театрів та історичних споруд, які в минулому були прибутковими будинками.

Зовсім інакше виглядає Соцмісто. Це особливий район із яскравими прикладами архітектури 30-50-х років – представниками конструктивізму, радянського ар-деко і сталінського ампіру. Його серце – ДніпроГЕС, навколо якої розгорталася уся містобудова. Після II Світової війни тут залишилося лише 6 придатних до життя будинків, зараз кожен – пам'ятка архітектури, цей комплекс готується номінуватися у список пам'яток ЮНЕСКО. Зверніть увагу на так званий “круглий будинок”, його діаметр – 100 м, містить 14 під'їздів та 468 квартир.

Екскурсії на Запорізький завод феросплавів – один із найбільших у Європі у своєму роді: сотні тисяч тон на рік кременистих і марганцевих сплавів. Виплавка відбувається в цехах із потужними руднотермічними та електродуговими печами.

Хортиця – найбільший острів на Дніпрі і окремий маленький світ. Сюди треба їхати обов'язково і надовго. Потрапити на Хортицю можна на авто, таксі, на тролейбусі чи автобусі. Гуляти пішки, завантаживши мобільний додаток Хортиця з картою, навігатором, мітками, транспортними маршрутами.

Більшість гостей їде на “Запорізьку Січ” – музей просто неба, мініатюрна реконструкція козацької січі. Поруч із нею – стародавні святилища, великі кам'яні кола на землі. Далі можна зазирнути у театр козацького бою та кінний театр, музей історії запорозького козацтва та музей

судноплавства “Чайка”, меморіальний комплекс Протовче.

На острові Хортиця знаходиться найстаріше зі збережених у Запоріжжі кладовищ – майже все, що залишилося від менонітської Острowo-Хортицької колонії.

На Хортиці розташовано кілька великих турбаз від міських підприємств, стан та сервіс – пострадянські, але для ночівлі – непогано, можна переночувати, якщо приїхали на вікенд. На території профілакторію “Запоріжсталі”, на гранітній скелі, стоїть біла альтанка – один із символів міста. Краще за все дивитися на неї з води та острова Байда.

Є кілька маршрутів Дніпром на теплоході, можна обрати по часу, відстані та інтересам. Прогулянки теплоходом здебільшого стартують із парку Дубова роща. Другий популярний та реконструйований – Вознесенський на набережній магістралі.

Головний державний музей міста – Історичний, експозиція архаїчна, але є цікаві розділи та діарами 70-х рр.

Технічний музей “Фаетон” – у двадцятці наймасштабніших у Європі, а головне – це насправді сучасний музей, з живою експозицією, яка постійно оновлюється. Ще один приватний музей – історії зброї містить артефакти з 5 континентів.

Найдавніші пам’ятки регіону знаходяться під землею чи вже розкопані або затоплені при будівництві ДніпроГЕС: це славнозвісні дніпровські пороги, стародавні кургани, археологічні старожитності.

Мамай-гора над Каховським водосховищем (с. Велика Знам’янка, Кам’янсько-Дніпровський район). Місце поховання скіфських царів. Зараз її велика частина зруйнувалася під час створення Каховського моря, але з гори гарні види, а на схилах росте сотня видів червонокнижних рослин. Неподалік – курган Солоха, в якому на початку 20 ст. знайшли знаменитий скіфський золотий гребінь із левами та вершниками.

Церква св. Трійці у с. Дівнинське. Пам’ятка архітектури у візантійському стилі, яку будували албанці та болгари. Була внесена у список

7 див Приазовського району.

Менонітські пам'ятки. Через історичні особливості регіону (дозвіл Катерини II іноземцям оселятися на землях колишньої козацької вольниці, з свободою віросповідання, податкові преференції і т.п.), у Придніпров'ї з'являлися поселення етнічних німців, голландців, британців, влохів, болгар та інших колоністів. Багато їхніх нащадків знищили комуністичний та нацистський режими, але деякі будівлі у югендстилі збереглися. Житловий будинок, побудував у 1896 р. німець-меноніт Арнольд Петерс, а його нащадок Віктор Дік перетворив у музеї німецьких колоністів. У будинку збереглося первісне планування, обстановка, меблі. Тут зібрані різні знаряддя праці, предмети побуту німецьких поселенців. На горищі розташована діюча коптильня. пропонують відвідувачам дегустацію: ковбаски власного виробництва, кегове німецьке пиво, а також домашній хліб і запечену в печі картоплю з салом.

Садиба Попова у Василівці – це єдиний комплекс, де збереглися майже всі елементи садиби часів освоєння Дикого поля. Зараз тут музей.

Неподалік, на березі Каховського водосховища – заповідний холм Лиса гора. Місцева “Лиска” пов'язана з розповідями Геродота про легендарну землю Гілею, зараз її можна впізнати по кам'яні бабі нагорі.

Млин у Кам'янському, точніше, його залишки. У цих місцях збереглися кургани, шматки чумацького шляху та острів млина, який працював ще до 60-х рр 20 ст. На жаль, зараз цю пам'ятку майже втрачено.

Варто згадати, що у місті Енергодар на березу Каховського водосховища знаходиться найбільша АЕС у Європі – запорізька АЕС. Якщо прямувати з Василівки на Знам'янку – можна побачити її блоки та градирні.

Кам'яна могила біля Мелітополя та Кам'яні могили у Розовському районі. Кам'яна Могила виглядає і справді фантастично – український степ і пагорб, схожий на могилу, обкладену велетенськими каменями.. Це єдине місце в світі, де на невеликій площі зосереджені малюнки, датовані настільки широким історичним діапазоном: від епохи пізнього палеоліту до

середньовіччя (20-16 тис до н.е. – 11-13 ст. н.е).

Панське озеро називають також Купальні Катерини II. Біля с. Григорівка Запорізького району – ботанічний заказник та невеличке блакитне озеро, яке живлять понад 25 підземних джерел і внаслідок цього вода там завжди прохолодна. Береги озера викладені каменем, тому воно більше нагадує басейн. Вважається, що тамтешня вода – цілюща, тому довкола – ікони. Озеро створене штучно, але історія його походження невідома.

Великий та Малий Дзендики – унікальні морські острови поблизу Бердянська, на сході Бердянської коси. Ці острови стали свого часу відомі через кінострічку “Острів затонулих кораблів”, зараз це дикі місця з білим піском, де можна насолодитися красою природи.

Блакитні озера Єлисеївки Приморського району – рукотворні. Це затоплені пегматитові кар’єри, глибиною понад 20 м. і площею аж 5 га. У минулому тут видобували натуральний камінь пегматит (звідси і пішла назва кар’єра), а також різні мінерали. Вода в озерах насправді блакитна та холодна навіть влітку, там гарно відпочивати саме у спеку.

Кирилівка та Федотова коса. Про ці курортні місця знають не всі навіть на Сході, а тим паче на Заході України, хоча щороку Кирилівка набуває дедалі більшої популярності. Федотова коса та її продовження у Херсонській області – острів Бірючий – Національний природний парк. На лиманах живе величезна кількість птахів.

Бердянськ – місто біля моря, яке відоме завдяки величезній кількості оригінальних пам’ятників та монументів.

Гуляйполе – не лише мала Батьківщина відомого отамана-анархіста Нестора Махна, але й місце проведення щорічного фестивалю Махнофест.

Додатковим джерелом залучення туристів до міста є транзитні 6 туристичні потоки на Азовське та (частково) Чорноморське узбережжя, а також різні категорії туристів, які приїждять на санаторно-курортному відпочинку. За оцінками експертів, кількість туристів, які щорічно проїжджають через Запоріжжя залізничним, автобусним, автомобільним

транспортом становить не менше 1 млн. осіб.

Отже, власний потенціал міста у сфері розвитку туризму може бути доповнений та розвинений на засадах партнерства з туристичними організаціями та іншими представниками індустрії гостинності, які діють на території Запорізької області, сусідніх регіонів та країн.

Туристична інфраструктура характеризується наступними показниками: Туристичні послуги у м. Запоріжжя (за даними Головного управління статистики у Запорізькій області на початок 2019 року) надають 178 суб'єктів туристичної діяльності, що є більше на майже 200 % порівняно з 2016 роком (було 52). Нажаль, як і раніше форми статистичної звітності не дають реального уявлення про обсяги наданих послуг та кількість туристів, які відвідують Запоріжжя. Кількість туристів та екскурсантів, які в'їжджають до Запоріжжя, користуючись послугами туристичних фірм чи самостійно, наразі не обліковується. Систематичні спостереження, цільові статистичні, соціологічні або маркетингові дослідження у цьому напрямку фактично не проводились.

Станом на 2019 р., у місті налічується 120 суб'єктів, які за затвердженими видами економічної діяльності надають послуги з тимчасового розміщення (це готелі, хостели та мотелі різного рівня комфортності, санаторії, профілакторії, пансіонати, гуртожитки, приватні апартаменти на інш), загальна вмісткість яких складає близько 5000. Ще майже 2000 місць, за оцінками експертів, можуть запропонувати для розміщення туристів власники приватного житла.

Найновіший готель «Khortitsa Palace» має 164 номери і знаходиться в районі Набережної магістралі. Готель «Інтурист» (136 номерів), розташований на центральній площі міста (пл. Фестивальна). Ці готелі мають категорію «4 зірки». Реконструйований готель «Театральний» має 110 номерів і відповідає стандарту «3 зірки». Готель розташований у старій частині міста (територія «Старого Олександрівська»). Серед відомих міжнародних готельних мереж у Запоріжжі представлений готель «Reikartz

Hotels & Resorts» («Рейкарц»), який має 69 номерів. Цей готель також розташований на Набережній магістралі.

На території міста працюють 7 хостелів, найбільшими з яких є Смарт Хостел на Гоголя (44 номери), та «DREAM-Hostel Запоріжжя», що входить до міжнародної мережі (16 номерів, 83 місця). Туристичний збір I півріччя 2019 року склав 809 327 грн., що на 185% більше ніж за відповідний період 2018 року (незначне збільшення обсягів збору спостерігалось в 2017, 2018 роках).

У місті зареєстровано близько 370 суб'єктів підприємницької діяльності, юридичних та фізичних осіб, які надають послуги із забезпечення стравами та напоями (заклади громадського харчування: ресторани, кафе, бари та інше. Місцева кухня та особливі гастрономічні традиції Запоріжчини представлені як в окремих тематичних закладах за рахунок включення українських страв до основного меню. Більшість закладів мають індивідуально розроблене меню, цікаві інтер'єри, сучасні способи обслуговування клієнтів та використовують продукти, вироблені самостійно або в нашому регіоні.

На території Запоріжжя розташовані декілька пунктів масової зупинки туристичних екскурсій та оглядових майданчиків, серед них: на о. Хортиця в районі Музею історії Запорозького козацтва, на пл. Запорізькій з видом на ДніпроГЕС (верхній і нижній б'єф) та о. Хортицю, на пл. Маяковського (для огляду центральної частини міста).

Зазначені об'єкти не відповідають вимогам сучасності, вони недостатньо облаштовані і мають низьку пропускну здатність. Власні інформаційно-туристичні центри мають Національний заповідник «Хортиця», Музей історії Запорозького козацтва, Історико-культурний комплекс «Запорозька Січ», Запорізький обласний краєзнавчий музей.

Департаментом створено КП «Туристичний Інформаційний Центр», який є майданчиком для взаємодії суб'єктів туристичної галузі України, що дозволить поступово значно покращити стан туристичної галузі усієї країни.

ТШ надає інформаційні послуги для туристів та гостей міста - інформування про туристичні об'єкти міста, готелі та заклади харчування, а також про продукти туристичних компаній Запоріжжя, бронювання квитків, замовлення екскурсій і турів.

3.2. Оцінки туристичної привабливості історико-культурних пам'яток Запорізької області

Для успішного управління розвитком культурного та історичного туризму, необхідно дослідити значну кількість чинників, які впливають на привабливість певної території для туристів та визначити показники та компоненти, за якими їх слід оцінювати.

Основу туристичної привабливості Запорізького регіону складають туристичні ресурси, які включають природні та історико-культурні пам'ятки, туристична інфраструктура. Якість пам'яток, в той же час, доступність та рівень представлення туристу залежить від державного регулювання, інвестування туристичної галузі та інформаційного забезпечення.

Успішність функціонування всіх компонентів туристичної привабливості регіону залежить від ефективної системи управління та рівня їх кооперації. Метою управління, динамікою розвитку туристичної індустрії - є створення умов для постійного підвищення туристичної привабливості території. Ці показники покликані прогнозувати рівень розвитку туристичної галузі та дозволяти визначати цей рівень за усіма аспектами.

Щоб врахувати усі чинники та визначити рівень впливу кожного з них на можливість підвищення туристичної привабливості території, доцільно розробити методику переведення (конвертації) значної кількості окремих показників до одного чи невеликої кількості узагальнюючих показників.

Для оцінювання туристичної привабливості території не існує єдиного науково-обґрунтованого інтегрованого показника. Для своїх подальших досліджень вбачаємо актуальним застосування методики Корж Н.В., Басюк Д.І., яка ґрунтується на визначенні привабливості регіону за бальною шкалою.

Привабливість туристичної дестинації є одним з найважливіших параметрів під час оцінювання її конкурентоспроможності. Туристичну привабливість дестинації можна визначити як наявність туристично рекреаційних, інфраструктурних, соціально економічних та інших характеристик дестинації, які формують туристичний інтерес до дестинації та спонукають туриста до здійснення подорожі саме до цієї дестинації. Привабливість туристичної дестинації тісно пов'язана з мотивацією подорожі, яка характеризує туристичні потреби.

На формування туристичних потреб впливають такі групи чинників: - природні фактори (географічне положення дестинації, клімат, флора, фауна та ін.);

- туристична пропозиція (екскурсійні, спортивні, розважальні, курортні, рекреаційні та інші послуги).
- розвиненість загальної інфраструктури дестинації (громадський транспорт, торгівля, автомобільні стоянки тощо);
- інфраструктура туризму дестинації (транспорт, готелі, підприємства харчування, дозвілля, спортивно-курортні споруди та ін.);
- соціально-економічний розвиток дестинації (економічний і культурний рівень розвитку дестинації, мова, національні особливості побуту тощо);

Для оцінки привабливості туристичної дестинації модель подається у вигляді таблиці, в якій відображаються показники, за якими потрібно визначити оцінку дестинації з точки зору її привабливості. Під час оцінки туристичної привабливості враховують специфіку туризму в регіоні. Аналіз туристичної привабливості див. таблиці 3.1. засвідчив що Запоріжчина має великий потенціал для розвитку туристичної діяльності.

Таблиця 3.1.

Аналіз туристичної привабливості Запорізької області

Ознаки	Коефіцієнт		Рівні оцінок (шкала оцінок)				
	2	3	4	5	6	7	8
1	у %	в балах	1	2	3	4	5
Питання	30	90	0	20	50	80	90
Наявність культурних пам'яток	25	75	0	10	30	70	75
Наявність зон відпочинку	15	45	0	10	20	40	45
Музичні заходів	10	30	0	5	10	20	30
Пам'ятки архітектури	10	30	0	5	10	20	30
Археологічні пам'ятки	6	18	0	4	8	12	18
Наявність історичних подій	2	6	0	1	2	4	6
Наявність культурних заходів	2	6	0	1	2	4	6
Наявність мінеральних джерел	30	90	0	20	50	80	90
Готелі певної категорії	25	75	0	10	30	70	75
Заклади ресторанного господарства	15	45	0	10	20	40	45
Наявність розважальних об'єктів	10	30	0	5	10	20	30
Громадський транспорт	10	30	0	5	10	20	30
Інтерес туриста до нац.кухні	6	18	0	4	8	12	18
Наявність пункту прокату спорядження	2	6	0	1	2	4	6
Наявність супутніх послуг	2	6	0	1	2	4	6
Завантаженість доріг	25	50	0	10	20	40	50
Віддаленість від місця проживання туриста	25	50	0	10	20	40	50
Вартість турпакета	15	30	0	5	15	25	30
Різновид видів трансферу	15	30	0	5	15	25	30
Наявність трансферу	10	20	0	5	10	15	20
Наявність безпересадочного трансферу	10	20	0	5	10	15	20
Супутні послуги	40	40	0	5	15	30	40
Наявність інформації по регіону	20	20	0	5	10	15	20
Екскурсійне обслуговування	15	15	0	3	5	10	15
Чистота повітря	15	15	0	3	5	10	15
Рівень сервісу	10	10	0	2	4	7	10
Гучність музики	40	40	0	5	15	30	40
Ступінь доброзичливості місцевого населення	20	20	0	5	10	15	20
Можливість отримання необхідної меддопомоги	15	15	0	3	5	10	15
Рівень злочинності	15	15	0	3	5	10	15
Екологічний стан	10	10	0	2	4	7	10
F(X)							1000
I (ПД)	598,96						

Розроблено автором за даними опитування

Опитавши 25 респондентів (додаток А) туристичної дестинації і проаналізувавши індекс привабливості ми бачимо що найважливішими

показниками є такі як наявність культурних пам'яток, наявність готелів певної зірковості, віддаленість від місця проживання туриста, вартість турпакету, якість екскурсійних послуг і отримання медичної допомоги. Особливу увагу варто звернути на покращення таких показників як рівень сервісу, різновид видів трансферу, наявність розважальних об'єктів, опитувані ставили цим показникам високі оцінки. Кінцеві підрахунки показали індекс привабливості території сягає 598,96 бали. Для підвищення привабливості запропоновано розробку 7-денного пізнавального туру.

Тобто, привабливість історико-культурних пам'яток знаходиться на достатньому, але не досить високому рівні. Стан культурного пізнавального туризму на Запоріжчині потребує активізації на різних рівнях українського суспільства. Область має достатній потенціал для розвитку як внутрішнього, так і в'їзного історичного та культурного туризму завдяки великій кількості пам'яток. Більшість об'єктів культурної спадщини перебувають у незадовільному стані і потребують проведення робіт з реконструкції, облаштування для туристичних відвідувань.

3.3. Інформаційно-організаційне забезпечення програми розвитку культурно-пізнавального туризму Запорізької області

Забезпечення сприятливих умов для підвищення туристичної привабливості та перетворення галузі у рентабельну галузь економіки є головною ціллю для впровадження заходів задля підвищення конкурентоспроможності Запорізького регіону та зацікавленості туристів, що сприятиме соціально-економічному розвитку регіону і держави в цілому.

Першою і найважливішою перешкодою розвитку туристичної індустрії в Запорізькій області є технологічна відсталість – практично не застосовуються інноваційні туристичні технології, які в розвинених країнах набули широкого досвіду використання.

Першим з основних напрямків технологічних інновацій у туристичній сфері регіону є використання віртуального простору мережі Internet. Його

значення й інших нових інтерактивних мультимедійних платформ для розвитку туризму в Запорізькому регіоні важко переоцінити.

Інтерактивні інформаційні системи дають змогу споживачам швидко і легко переходити від планування подорожі до її бронювання, що дозволить зробити туристичні послуги в Запорізькій області доступними для всіх користувачів мережі Інтернет, а також популяризуватиме імідж регіону ,як одного з прогресивних туристичних центрів. Тому одним із найактуальніших методів приваблення туристів до продукту в наш час є створення мобільних додатків, що значно спростять доступ туристам.

Гарним прикладом для наслідування є Львівська область. Чудовим заходом щодо приваблення туристів буде розробка мобільного гіда «TravelZP» та додатку «EventZP». З допомогою додатку «TravelZP» уся інформація про об'єкти, які є на туристичному сайті буде доступною на екрані смартфона. В додатку можна буде вибрати об'єкт, який зацікавить, прочитати про нього повну інформацію, подивитись фото, сформуванати маршрут до цього місця пішки, автомобілем чи за допомогою громадського транспорту

Завдяки додатку «EventZP» усі події Запоріжжя - зосереджені прямо в смартфоні, повний розклад, квитки, дата, місце та час проведення подій. Додаток дозволить відпочивати та економити свій час та гроші.

Одним із перспективних та досить гарно розвинених видів туризму в регіоні є культурно-пізнавальний туризм. Чи не найголовніша перевага українських готелів – ціни, які, в кілька разів нижчі за європейські, тоді як сервіс відповідає найвищим світовим стандартам. Одним із головних кроків популяризації культурного та пізнавального туризму може стати проведення в Запоріжжі оглядових екскурсій вихідного дня та ознайомчих 7денних турів. В сучасному світі 50% міжнародних туристів дістається до місця призначення літаком, тому на розвитку міжнародного культурного та пізнавального туризму в області позитивно сприяє відкриття нового та сучасного терміналу в головному аеропорті.

Основою туристичних відвідувань будь-якого міста, країни, об'єктів завжди будуть заклади розміщення та харчування, адже без них тури є неможливими. Основні заклади розміщення і харчування на Запоріжчині представлені у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Основні заклади розміщення і харчування Запорізької області

Назва закладу	Особливість закладу
1	2
<i>Кафе «Бастіон»</i>	Основний акцент зроблений на самоварах різних конфігурацій. Класична радянська домашня кухня: форшмак, оселедець із цибулею, борщ, котлетки з картопелькою, пиріжки, компот, домашній квас.
<i>Кафе «Забор»</i>	Домашня і затишна атмосфера для дружніх посиденьок. Різноманітна кухня, де кожен знайде собі блюдо за смаком
<i>Кафе «Шелест»</i>	Одне з небагатьох арт-кафе в місті, тому що його кімнати - одночасно виставка-продаж копій картин різних художників
<i>Кафе «Чумацький стан»</i>	Розташований в пішохідній зоні. Інтер'єри в прованському стилі. З 14:00 до 4:00 працює клуб-бар.
<i>Кафе «Розмарин»</i>	Маленька, затишна частинка Італії в шумному Запоріжжя
<i>Готель «Хортиця»</i>	Готель розташований в одному з наймальовничіших екологічно чистих куточків Запоріжжя - острові Хортиця
<i>Готель «Театральний»</i>	Сучасний тризірковий готель бізнес-класу
<i>Готель «Соборний»</i>	Чотириповерховий розкішне сучасна будівля з автономної високотехнологічною системою опалення та вентиляції, яке розташоване в самому центрі заснування міста Запоріжжя

Першим запропонованим проектом є культурно-пізнавальний тур, за формою організації – організований, даний тур є цілорічним, 7 днів, груповий (17 чол.), маршрут є комбінованим, транспортно – пішохідним. Вид транспорту, що використовується під час подорожі – автобус SPRINTER. Маршрут екскурсії являє собою найбільш зручний шлях проходження екскурсійної групи, що сприяє розкриттю теми. Він будується в залежності від найбільш правильною для даної екскурсії послідовності огляду об'єктів,

наявності майданчиків для розташування групи, необхідності забезпечення безпеки екскурсантів. Одне із завдань маршруту - сприяти найбільш повному розкриттю теми.

Другим проектом для підвищення культурного та пізнавального туризму пропонується розробка туру вихідного дня – експедиція для фотолюбиителів

Даний тур вихідного дня є культурно – пізнавальним, за формою організації – організований, даний тур є цілорічним, 2 дні, груповий (17 чол.), маршрут є комбінованим, транспортно – пішохідним. Вид транспорту, що використовується під час подорожі – автобус SPRINTER. Він будується в залежності від найбільш правильною для даної екскурсії послідовності огляду об'єктів, наявності майданчиків для розташування групи, необхідності забезпечення безпеки екскурсантів. Одне із завдань маршруту - сприяти найбільш повному розкриттю теми та розробки фотокадрів для екскурсантів.

Одне із завдань екскурсії - виробити у екскурсантів відношення до теми екскурсії, діяльності історичних осіб, подій, фактів, в цілому до матеріалу екскурсії і дати їй свою оцінку. Відношення до екскурсії потрібно розуміти як: певний погляд екскурсанта на історичний період, якому присвячена екскурсія; сприйняття яких-небудь дій; розуміння конкретної ситуації, в якій знаходився письменник, скульптор (художник), створюючи свій твір.

У цьому процесі велику роль грають матеріал екскурсії, подача його екскурсоводом, "точка зору" на подію і оцінка його екскурсоводом, а також переконаність екскурсовода в своїй правоті. Головне в цьому процесі - проблема розуміння. Більшість екскурсантів сприймають точку зору екскурсовода, яка стає основою розуміння матеріалу і вироблення відношення до предмету показу і розповіді.

Партнерами розроблених турів є ФОП «Троян». Пасажирські перевезення мікроавтобусами Mercedes-Benz Sprinter (салон люкс 17 місць відкидні сидіння кондиціонер TV DVD) по Україні країнам СНД і Європи.

Обслуговування урочистостей, весіль, корпоративних вечірок. Форма оплати готівковий і безготівковий розрахунок. Ліцензія АЕ №188893 від 14.02.2013.

Реклама - це гарний засіб поширення інформації і чудовий засіб переконання людей, які створюють уяву про продукт, викликають довіру до нього та бажання купити цей продукт. Рекламуючи ті чи інші послуги, туристична фірма публічно подає дані про свої можливості за допомогою художніх, технічних і психологічних прийомів з метою посилення попиту і збільшення їх реалізації[35].

Для турів «Стежками козацької пам'яті» та «PhotoWeekand» було проведено опитування для інформування про попит і пропозицію на даний тур. **Додаток Б.** З отриманих даних у відсотковому співвідношенні вийшло, що з культурою Запорізької області відмінно ознайомлені – 18% опитуваних, добре ознайомлені – 18%, не дуже сильно ознайомлені – 29%, 34% - взагалі нічого не знають про культуру даного регіону.

Тобто, даний вид туру буде користуватись популярністю у людей, які хочуть пізнати культуру нового регіону, дізнатись щось нове, але дуже малий відсоток людей цікавиться даним видом туризму у даній області. За результатами можна побачити, що більшість людей обрали рекламу у соціальних мережах.

Пропонується реклама на 1 місяць, яка вийде дешевою – 1000 грн за 2 пости у таких мережах як Instagram та Facebook. Пропонується купити 2 реклами на 2 тури (окрема реклама на кожен тур), котрі будуть у користувачів проявляться 2 рази на добу. Данні соціального опитування людей щодо попиту на культурно-пізнавальні тури в областях України наведені у Додатку Б.

Висновки до 3 розділу

Дослідивши перспективні напрямки розвитку туристичної галузі ми побачили що культурний та пізнавальний туризм представлений в достатній

кількості природніх об'єктів. Та найперспективнішим вважається пізнавальний туризм, через велику кількість туристичних атракцій в регіоні, що, на нашу думку, позитивно вплине на таке явище як сезонність, та дозволить ширше використовувати потенціал Запоріжчини на ринку туристичних послуг України та дасть змогу залучити такий сегмент як допитливі школярі та люди, яким цікава історія. Саме тому, пропонується створити пізнавальний тур. Оцінка туристичної привабливості показала що індекс привабливості території сягає 589,96 бали, кількість балів не є достатньо високою, тому для підвищення привабливості запропоновано розробку 7-денного пізнавального туру для всіх верств населення.

Сучасний культурно-пізнавальний туризм стає глобальним чинником розвитку цивілізації, однією зі складових економіки, соціальної сфери, духовної культури. Процеси, що відбуваються в туристичній індустрії світу, позначилися і на розвиткові туризму в Україні.

Незважаючи на всі труднощі, наш час є періодом розвитку нових тенденцій у культурному житті, відроджуються раніше забуті імена, пам'ятки й події, по-новому оцінюється історична спадщина. І тому для Запорізької області, як і для більшості регіонів України, орієнтація на культурний туризм стає однією з реальних можливостей економічного, соціального й культурного піднесення.

РОЗДІЛ 4. ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ТУРИСТИЧНИХ ПРОДУКТІВ НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК ДЛЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО- ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

4.1. Розробка нових туристичних продуктів для розвитку культурно-пізнавального туризму на Запоріжчині

Відпочинок з відкриттям нового для себе несе в собі не тільки пізнання чогось нового, а й розслаблення, тоді таке дозвілля удвічі корисніше. Для цілорічного залучення туристів до Запорізької області, не лише в сезон, тобто влітку, було вирішено розробити два тури: пізнавальний 7-денний тур «Стежками козацької пам'яті» та тур вихідного дня для любителів фото та краси навколо себе «PhotoWeekend».

Ринок пізнавального туризму України достатньо широкий. Він залежить не лише від зацікавленості туриста, а і від вікової приналежності туристів. Цікавити людину може багато, тому при вивченні ринку і розробки туру, рекламі, особливу увагу потрібно приділяти висвітленню саме таких сторін туристичного маршруту.

Це не просто пізнавальний тур по вибраних місцях і об'єктах. Запропоновані тури - це своєрідний комплекс заходів, що включає і відпочинок, і екскурсії та інші активні розваги. Вибравши такі пізнавальні тури, можна не просто відпочити і набратися сил, але і підвищити рівень своїх знань з історії, культури, традицій та інших аспектів, залежно від обраного маршруту. Такий культурно – пізнавальний туризм в наші дні вже не сприймається просто як туристичні поїздки або пізнавальні тури. І подібний туризм продовжує розширювати свої рамки.

Розробка туру включає такі етапи: вибір пунктів початку та закінчення маршруту, вибір пунктів маршруту, після чого провадиться розробка схеми маршруту та його оптимізація. Розробка схеми маршруту та його програмне забезпечення є нерозривно паралельними процесами. Розрахунок вартості

туру обумовлюється на проведених організаційно-технічних заходах. Проаналізувавши динаміку туристичних потоків регіону, можна зробити висновок, що основною проблемою є сезонність. Тобто найбільша чисельність туристів по всьому регіону припадає на літній період, в той час як з осені до весни регіон «відчуває» низький сезон.

Серед пропозицій щодо покращення ситуації, є розробка та впровадження туристичних продуктів, який розрахований на всі споживацькі сегменти.

Пропонується сегментацію туристичного ринку на основі двох ознак - рівня доходу та рівня обслуговування на запропоновані тури.

1 сегмент - люди із середнім та низьким рівнем доходу. Основною метою їх подорожей є недорогий відпочинок. Вони зупиняються в недорогих готелях та пансіонатах, за свої гроші хочуть отримати все сповна. Сегмент становить основу всього туристичного потоку.

2 сегмент - люди із доходом, вищим від середнього. Головною метою їх подорожей є відпочинок у поєднанні з пізнанням, можливості займатися спортом, екскурсії, відвідання театрів та концертів. Ці люди - любителі далеких закордонних подорожей.

3 сегмент - особи з високим рівнем доходу та вищою освітою. Вік їх в основному середній або старший (туристи третього віку). Надають перевагу закордонним поїздкам, цікавляться сувенірами, антикварними речами, предметами розкоші.

4 сегмент - високоосвічені люди, які виявляють інтерес до вивчення пам'яток природи, культури, звичаїв різних народів. Цей сегмент є нечисленний.

3 та 4 сегмент становлять лише 20% від туристів, адже даному виду сегменту головним є комфорт та дорогі умови облаштування та харчування, що не є основним у запропонованих розробках.

Першим запропонованим проектом є 7-денний тур «Стежками козацької пам'яті».

1 день

Виїзд до Запоріжжя з вокзалів. Обід в кафе «Бастион». Відвідування до о.Хортиця. Острів довжиною 12 кілометрів, де на півночі височіють Три Стовпи – скелі Диван, Похилий і Середній Стовпи, вони вже з давніх часів вважаються воротами, входом на Хортицю. Зараз ці гранітні скелі висотою до 35 метрів вподобали альпіністи. Заселення до готелю «Хортиця». Екскурсія (о. Хортиця, перший день на острові – ознайомчий) пішохідна прогулянка (залишки автентичних укріплень, предмети побуту, монети, зброю, гармати, а гранітні пластини доповнять відчуття пересування печерою. Стародавні кургани, скіфські плити, кам'яні композиції під відкритим небом). Вечеря у кафе «Хортиця».

2 день

Сніданок у кафе готелю. Відправлення до Запорізької Січі. Тут зібрані воедино найцікавіші елементи архітектури, культури, побуту і життя запорозьких козаків. Весь комплекс роздільний на дві частини – внутрішній Кіш – центральну частину Січі, і передмістя, що примикає до Коша, де зосереджені ремісничі і торгівельні об'єкти. Заселення до готелю «Театральний». Обід у кафе готелю. Ознайомча екскурсія по запорізькій Січі. Ознайомлення з видами інтер'єру і предметами побуту тих часів. З високою точністю відтворений інтер'єр військової канцелярії, будинок кошового отамана, відкритий для відвідування також і виставковий зал "Традиційні промисли запорожців». Вечеря у кафе готелю. Вільний час

3 день

Сніданок у кафе готелю. Катання на конях, ознайомча прогулянка з історією, приймання участі у атракціях. Обід у кафе «Забор». Виїзд до Запоріжжя. Заселення до готелю «Соборний». Вечеря у кафе готелю.

4 день

Сніданок у кафе готелю. Екскурсія до парку Дубової Рощі (гігантська гірка для с'езжанія на човниках, мотузковий містечко, нові атракціони),

Запорізький краєзнавчий музей. Обід у кафе «Шелест». Відвідування музею Запорізького козацтва, музей історії зброї. Вечеря у кафе готелю.

5 день

Сніданок у кафе готелю. Виїзд до м.Василівка. Екскурсія (замок Попова, садиба Попова, фото-зона). Головна споруда палацово-паркового комплексу — замок. Проект створив архітектор Стюнкл. Побудований з цегли, двоповерховий, у первісному вигляді, замок мав п'ять веж, три з яких мали дахи-шатра. Розміри будівлі 42 на 45 метри, на підмурках, в яких розміщалися льохи для вина. Замок мав лазні (фінські, римські, російські тощо), бальну залу, вітальні, картинну галерею, бібліотеку, колекцію старовинної зброї. З 1907 року тут розмістили етнографічний музей, де були експонати 15 різних національних культур. Обід у кафе «Чумацький стан». Від'їзд до Запоріжжя . Вечеря у кафе готелю

6 день

Сніданок у кафе готелю. Екскурсія до Кам'яної Могили. унікальна пам'ятка геології і археології. Це пісковиковий пагорб, в гротах і печерах якого містяться кілька тисяч петрогліфів – наскальних малюнків стародавніх людей, що жили і кочували в приазовських степах багато тисячоліть. Кам'яна Могила – єдине місце в світі, де зосереджені малюнки, датовані настільки широким історичним діапазоном: від епохи пізнього палеоліту до середньовіччя (24-20 тис. до н.е. – 11-13 ст н.е). Обід у кафе «Печера». Від'їзд до Запоріжжя. Вечеря у кафе готелю.

7 день

Сніданок у кафе готелю. Екскурсія до Панського озера. Там знаходиться на території ландшафтного заказника «Пристін». У вас буде можливість не лише оздоровитися в прохолодній воді, але і чудово провести час на природі. Слідуючи по дорозі від озера, можна побачити пам'ятник воїнам-автомобілістам. Обід у кафе «Розмарин». Від'їзд до вокзалу.

Таблиця 4.1.

Програма туру «Стежками козацької пам'яті»

1	2
1 день	08.00 – виїзд з вокзалів до Запоріжжя
	14.00- обід в кафе «Бастион»
	15.00-виїзд до о.Хортиця.
	16.00-заселення до готелю «Хортиця»
	16.00-19.00-екскурсія
	21.00-вечеря у кафе «Хортиця»
	Вільний час
2 день	09.00-сніданок у кафе готелю
	10.00 – відправлення до Запорізької Січі
	13.00-заселення до готелю «Театральний»
	14.00-обід у кафе готелю
	15.00-19.00-ознайомча екскурсія по запорізькій Січі
	21.00-вечеря у кафе готелю
	Вільний час
3 день	09.00-сніданок у кафе готелю
	12.00- катання на конях, ознайомча прогулянка з історією, приймання участі у атракціях
	14.00 – обід у кафе «Забор»
	Вільний час
	19.00-виїзд до Запоріжжя
	20.00-заселення до готелю «Соборний»
	21.00-вечеря у кафе готелю
4 день	09.00-сніданок у кафе готелю
	11.00-екскурсія до парку Дубової Рощі
	14.00-обід у кафе «Шелест»
	15.30-відвідування музею Запорізького козацтва, музей історії зброї
	Вільний час
	21.00-вечеря у кафе готелю
5 день	09.00-сніданок у кафе готелю
	11.00-виїзд до м.Василівка
	12.00-екскурсія
	14.00-обід у кафе «Чумацький стан»
	15.00-від'їзд до Запоріжжя
	Вільний час
6 день	21.00-вечеря у кафе готелю
	09.00-сніданок у кафе готелю
	10.00- екскурсія до Кам'яної Могили
	15.00-обід у кафе «Печера
	16.00-від'їзд до Запоріжжя
	Вільний час
7 день	21.00-вечеря у кафе готелю
	09.00-сніданок у кафе готелю
	10.00-виселення
	11.00-екскурсія до Панського озера
	14.00-обід у кафе «Розмарин»
	16.00- від'їзд до вокзалів

Розроблено автором

Отже, програма туру розроблена з урахуванням специфіки регіонів. Технологічна карта туристичної подорожі – технологічний документ, який визначає зміст програми та умови обслуговування туристів на конкретному маршруті, наведена в таблиці 4.2

Таблиця 4.2

Технологічна карта туру

1	2
Назва маршруту	«Стежками козацької пам'яті»
Вид транспорту	Автобуси
Основні пункти маршруту	Запоріжжя, о. Хортиця, Запорізька Січ, парк Дубова Роща, Запорізький краєзнавчий музей, музей Запорізького козацтва, музей історії зброї, м. Василівка, замок Попова, садиба Попова, Кам'яна Могила, Панське село.
Вид маршруту	Комбінований
Кілометраж	920 км
Тривалість маршруту в днях	7
Кількість туристичних груп	1
Всього туристів по маршруту	17
Затрати по екскурсійному обслуговуванню	1. По Хортиці. 2. По Запорізькій Січі. 3. По Запоріжжю. 4. По Василівці. 5. Кам'яна Могила. – все схиляється до заробітної плати екскурсовода.
Тривалість роботи курівника туристичної групи	17 годин на екскурсії
Вартість путівки на туристичну групу	102 тис. грн.
Вартість путівки на одну особу	6000 грн / з ПДВ 7200 грн

Розроблено автором

Стандартна програма туру «Стежками козацької пам'яті» передбачає відвідання об'єктів вказаних у таблиці 4.2.

Інформаційний листок – містить розділи обов'язкової та додаткової інформації за маршрутом, призначеної для туриста, і є невід'ємним

додатком до путівки або ваучеру, таблиця 4.3.

Таблиця 4.3.

Інформаційний листок до путівки

Параметри	Характеристика
1	2
Назва країни перебування	Україна
Найменування міст/місць перебування	Запоріжжя, о. Хортиця, Запорізька Січ, парк Дубова Роща, Запорізький краєзнавчий музей, музей Запорізького козацтва, музей історії зброї, м. Василівка, замок Попова, садиба Попова, Кам'яна Могила, Панське село.
Коротка інформація про транспортне обслуговування під час подорожі та заклади розміщення та харчування по маршруту	Транспорт Від вокзалів до м. Запоріжжя - автобус «Sprinter» (ФОП «Троян»), а також на зворотній напрямом. По місту та в області обслуговує Запорізький філіал фірми Троян – автобус «Sprinter». Розміщення Готель «Хортиця» - перший день туру. Готель «Театральний» - другий день туру. Готель «Соборний» - 3-7 дні туру.
	Харчування Кафе «Бастіон», «Хортиця», «Театральний», «Забор», «Соборний», «Шелест», «Чумацький стан», «Печера», «Розмарин».
Основні визначні пам'ятки	Запорізька Січ, о. Хортиця, Кам'яна могила, парк Дубова Роща, замок/садиба Попова, Запорізький краєзнавчий музей, музей Запорізького козацтва, музей історії зброї.
Розважальна та анімаційна програма під час подорожі	Під час приїзду до міста Запоріжжя проводиться екскурсія у автобусі, екскурсія по прибуттю до о. Хортиця, екскурсія по Запорізькій Січі, катання на конях, прийняття участі у атракціях, 3 музеї

Розроблено автором

Початок обслуговування на маршруті групи – вокзали направленням до м. Запоріжжя.

У рамках зпроектованого туру обрано перевезення туристів автобусом.

Загальний кілометраж по маршруту Запоріжжя - о.Хортиця - Запорізька Січ – Запоріжжя – Василівка – Мирне – Запоріжжя - Григорівка-Запоріжжя - 920 км. Вартість палива на даний тур - 2266 грн.

Витрати на відрядження розраховуються від мінімальної зарплатні – 6000 грн у розмірі 20% на добу. $20\% = 1200 \text{ грн} \cdot 1 \text{ доба} \cdot 7 \text{ днів туру} = 8400 \text{ грн}$.

Вартість річного страхового полісу 2000 грн, у розрахунку до кількості днів виходить 5,50 грн на добу. Всього за 7 днів автобус буде знаходитись на 11 платних стоянках, одна – 30 грн, за весь тур – 330 грн.

Амортизація визначається співвідношенням вартості машини до кількості років експлуатації і до кількості днів, коли машина знаходилась в турі. Тобто, $600000/7 \text{ років}/365 \text{ діб} \cdot 7 = 1643,8 \text{ грн}$.

Накладні витрати на загально-експлуатаційні витрати у 7-денних турах прийнято вживати за константу – 1800 грн та 1000 грн відповідно.

Усі виче наведені данні знаходяться у Таблиці 4.4.

Таблиця 4.4.

Калькуляція вартості автотранспортного шляху

№ п/п	Назва статті витрат	Кількість, од.	Ціна, грн.	Сума, грн.
1.	Витрати на паливо (1л на 8 км)	103 л	22 грн/л	2266
2.	Витрати на відрядження водієві	7 діб	1200 грн	8400
3.	Витрати на страхування	7 діб	5,5 грн/доба	654,5
4.	Витрати на платні стоянки	11 од.	30 грн	330
5.	Витрати на платні дороги	-	-	-
6.	Загально-експлуатаційні витрати	7 діб		1000
7.	Накладні витрати	7 діб		1800
8.	Амортизація	7 діб		1643,8
9.	Собівартість			16094,3

Розроблено автором

Вид маршруту – комбінований.

Кількість днів у турі – 7 днів/бночей.

Кількість туристів у групі – 17 осіб.

Загальна протяжність маршруту – 920 км.

Другим проектом є тур вихідного дня для любителів фото та краси навколо себе «PhotoWeekend».

1 день

Збір туристів на автобусі «SPRINTER» з автовокзалу та центрального залізничного вокзалу. Сніданок у гарному кафе «Giusti». Екскурсія по славновідомій ДніпроГЕС. Обіду ресторани «Олімп». Виїзд до оглядового майданчика міського палацу дитячої та юнацької творчості, де можна зробити незлічену кількість карних кадрів на фоні річки та архітектури міста. Тут можна забігти в улюблений молоді і не тільки ресторан швидкого харчування «McDonald's». Від'їзд до острова Хортиця. Поселення в готель «Хортиця» + вечеря у ресторані готелю.

2 день

Сніданок у ресторані готелю. Виселення з готелю, речі залишаються у автобусі. Екскурсія по гарному дендропарку острова Хортиця. Від'їзд до оглядової альтанки «Запорізька Січ» + фотограф на маршруті. Обід у ресторані «Запорізька Січ». Катання на конях. Виїзд групи туристів до вокзалів. Маршрут пролягатиме через сувенірну лавку «Сувеніри майбутнього». Вечеря не входить у вартість туру, але поряд з вокзалами є кафе та ресторани.

На маршруті працюватиме фотограф.

Програма туру розроблена з урахуванням специфіки сегменту, якому цікаві фото. Технологічна карта туристичної подорожі – технологічний документ, який визначає зміст програми та умови обслуговування туристів на конкретному маршруті, наведена в таблиці 4.4. Вид маршруту – комбінований.

Таблиця 4.5.

Програма туру «PhotoWeekend»

1 день	08.30 – виїзд з вокзалів Запоріжжя
	10.00- сніданок у гарному кафе «Giusti».
	11.30- екскурсія по Дніпро ГЕС
	13:30 – обід у ресторані «Олімп»
	15:00 - оглядовий майданчик міського палацу дитячої та юнацької творчості
	17:00 – виїзд на острів Хортиця
	18:00 – заселення у готель «Хортиця»
	19:00 - вечеря в ресторані готелю
	Вільний час
2 день	09.00-сніданок у кафе готелю
	10.00 – виселення з готелю
	10.30 – виїзд до дендропарку Хортиця
	11:30 – оглядова альтанка Запорізької Січі
	12:30 – обід в ресторані «Запорізька Січ»
	13:30 – катання на конях
	15:00 – від'їзд до вокзалів
	16:00 – сувенірна лавка «Сувеніри Запоріжжя»

Розроблено автором

Кількість днів у турі – 2 дні/1 ніч

Кількість туристів у групі – 17 осіб.

Загальний кілометраж маршруту – 55,4 км.

Початок обслуговування на маршруті групи – вокзали з направленням до пунктів атракцій.

Туроператори можуть укладати договори на надання послуг проживання лише з юридичними та фізичними особами, що мають сертифікати відповідності на послуги, які підлягають обов'язковій сертифікації відповідно до законодавства.

У випадку неможливості розміщення туристів у попередньо заброньованих готелях, інших об'єктах розміщення, туроператор розміщує туристів в готелі тієї ж чи більш високої категорії без додаткової доплати.

Стандартна програма туру вихідного дня для любителів фото та краси навколо себе «PhotoWeekend» передбачає відвідання об'єктів вказаних у таблиці 4.6.

Таблиця 4.6.

Технологічна карта туру

Параметри	Характеристика
1	2
Назва маршруту	«PhotoWeekend»
Вид транспорту	Автобус
Основні пункти маршруту	Дніпро ГЕС, оглядовий майданчик міського палацу дитячої та юнацької творчості, острів Хортиця, дендропарк «Хортиця», оглядова альтанка «Хортиця», Запорізька Січ.
Вид маршруту	Комбінований
Тривалість маршруту в днях	2
Кількість туристичних груп	1
Всього туристів по маршруту	17
Затрати по екскурсійному обслуговуванню	1. По Дніпро ГЕС. 2. По острову Хортиця. 3. По Запорізькій Січі. 4. По Запоріжжю. 5. По дендропарку «Хортиця».
Тривалість роботи курівника туристичної групи	6 годин на екскурсії
Вартість путівки на туристичну групу	33150 грн(собівартість 28923грн)
Вартість путівки на одну особу	1950грн / з ПДВ 2340 грн

Розроблено автором

Інформаційний листок – містить розділи обов'язкової та додаткової інформації за маршрутом, призначеної для туриста, і є невід'ємним додатком до путівки або ваучеру, таблиця 4.7.

У рамках зпроектованого туру обрано перевезення туристів автобусом.

Загальний кілометраж по маршруту Запоріжжя – Дніпро ГЕС – оглядовий майданчик міського палацу дитячої та юнацької творчост – остів Хортиця – дендропарк «Хортиця» - оглядова альтанка «Запорізька Січ» -

кінно-спортивний центр «Хортиця» - Запоріжжя (вокзали) = 55,4 км .
Вартість палива на даний тур - 143 грн.

Таблиця 4.7

Інформаційний листок до путівки

Параметри	Характеристика
1	2
Назва країни перебування	Україна
Найменування міст/місць перебування	Запоріжжя, о. Хортиця, Запорізька Січ.
Великі міста	Запоріжжя
Коротка інформація про транспортне обслуговування під час подорожі та заклади розміщення та харчування по маршруту	<p>Транспорт Від вокзалів - автобус «Sprinter» (ФОП «Троян»), а також на зворотній напрямом. По місту та в області обслуговує Запорізький філіал фірми Троян – автобус «Sprinter».</p> <p>Розміщення Готель «Хортиця» - перший день туру</p> <p>Харчування Кафе «Giusti», ресторан «Олімп», ресторан «Хортиця», ресторан «Запорізька Січ».</p>
Основні визначні пам'ятки	Запорізька Січ, о. Хортиця, Дніпро ГЕС.
Розважальна та анімаційна програма під час подорожі	Під час приїзду до міста Запоріжжя проводиться екскурсія у автобусі, екскурсія по прибуттю до о. Хортиця, екскурсія по Запорізькій Січі, катання на конях.

Розроблено автором

Витрати на відрядження розраховуються від мінімальної зарплатні – 6000 грн у розмірі 20% на добу. 1200 грн 1 доба *2 днів туру = 2400 грн.

Вартість річного страхового полісу 2000 грн, у розрахунку до кількості днів виходить 5,50 грн на добу. Всього за 2 днів автобус не буде знаходитись на платних стоянках.

Амортизація визначається співвідношенням вартості машини до кількості років експлуатації і до кількості днів, коли машина знаходилась в турі. Тобто, $600000/7\text{років}/365\text{днів}*2 = 470$ грн.

Накладні витрати натури вихідного дня на загально-експлуатаційні витрати прийнято вживати за константу – 284 грн та 515 грн відповідно.

Усі виче наведені данні знаходяться у таблиці 4.8.

Таблиця 4.8.

Калькуляція вартості автотранспортного шляху

№ п/п	Назва статті витрат	Кількість, од.	Ціна	Сума, грн.
1.	Витрати на паливо (1л на 8 км)	6,5	22 грн/л	143
2.	Витрати на відрядження водієві	2 дні	1200 грн	2400
3.	Витрати на страхування	2 дні	5,5 грн/доба	187
4.	Витрати на платні стоянки	немає	-	-
5.	Витрати на платні дороги	-	-	-
6.	Загально-експлуатаційні витрати	2 дні		284
7.	Накладні витрати	2 дні		515
8.	Амортизація	2 дні		470
9.	Собівартість			3999

Розроблено автором

Для того,щоб тур був успішним, компанія, з якою ви будете відпочивати, оголосить вам свої зобов'язання щодо наданих послуг. Компанія відповідає за інформаційне забезпечення туру, за якість і безпеку туристичних послуг, що надаються. Туроператор не несе відповідальність:

1. За несвоєчасну, неповну чи неправильну оплату рахунків турагентом;
2. За несвоєчасне внесення змін чи ануляцію заявки турагентом;
3. За надання турагентом в заявці помилкових відомостей про туристів чи умов їх туристичного обслуговування;
4. За несвоєчасну передачу турагентом туристу отриманих у туроператора документів, необхідних для туристичного обслуговування;

5. За ненадання турагентом туристу повної та достовірної інформації про туристичне обслуговування;

6. За відсутність у туриста відповідних документів (ваучера, авіаквитка, страхового полісу тощо), виданих останньому турагентом;

7. За відмову туристу і (чи) особам, що прямують разом з ним у в'їзній візі Консульськими службами іноземних держав і неможливість, у зв'язку з цим, подорожі. У такому випадку туроператор не повертає фактично сплачені грошові кошти (авіаквиток, вартість проживання і т.п.), у зв'язку з неможливістю контролювати і впливати на діяльність і правила відповідних посольських і консульських установ іноземних держав.

Просування на ринку як самої турфірми, так і її туристичного продукту є найважливішим засобом маркетингу. Просуванням вважається налагодження зв'язків із реальними та потенційними споживачами туристичних послуг з метою їх інформування про пропоновані турпродукти і спонукання до купівлі.

Подібні зв'язки реалізуються через такі канали просування, як:

— реклама в засобах масової інформації та інших визнаних рекламоносіях;

— стимулювання продажу;

— прямий продаж (прямий маркетинг);

— зв'язки з громадськістю (РК).

Усі заходи з просування турпродукту на ринку пов'язані з великими інвестиціями. Витрачаючи значні кошти на рекламу, підприємець ще не знає, наскільки вони окупляться в майбутньому. Тому ця ділянка маркетингової роботи вимагає особливої уваги.

Окреслення цілей. Загальною метою просування турпродукту є підвищення його популярності. Однак більш конкретною метою турфірми буде донесення інформації про турпродукт до кожного цільового ринку і цільового сегмента. Це необхідно:

- для набуття турпродуктом і самою турфірмою широкої популярності;
- для створення позитивного іміджу турпродукту і турфірми;
- для зміцнення позицій турфірми на ринку та протистояння можливим конкурентам.

За метою звернення туристичну рекламу поділяють на такі види:

- товарна реклама, спрямована на популяризацію турпродукту;
- корпоративна реклама, метою якої є покращення іміджу й підвищення авторитету турфірми, впізнання її торгової марки;
- ділова реклама, яка сприяє налагодженню ділових відносин турфірми з іншими підприємствами галузі.

Туристична реклама - активний засіб здійснення маркетингової політики туристичної фірми по просуванню туристичного продукту, посиленню зв'язку між виробником і споживачем туристичного продукту.

Реклама - це засіб поширення інформації і переконання людей, які створюють уяву про продукт, викликають довіру до нього та бажання купити цей продукт.

Рекламуючи ті чи інші послуги, туристична фірма публічно подає дані про свої можливості за допомогою художніх, технічних і психологічних прийомів з метою посилення попиту і збільшення їх реалізації.

Для турів по Запорізькій області було проведено опитування для інформування про попит і пропозицію на даний тур. З отриманих даних у відсотковому співвідношенні вийшло, що з культурою Запорізької області відмінно ознайомлені – 18% опитуваних, добре ознайомлені – 18%, не дуже сильно ознайомлені – 29%, 34% - взагалі нічого не знають про культуру даного регіону. Тобото, даний вид туру буде користуватись популярністю у людей, які хочуть пізнати культуру нового регіону, дізнатись щось нове, але дуже малий відсоток людей цікавиться даним видом туризму у даній області. За результатами можна побачити, що більшість людей обрали рекламу у соціальних мережах, том реклама на 1 місяць вийде дешевою – 700

грн за 2 пости. Данні соціального опитування людей щодо попиту на культурно-пізнавальні тури в областях України наведені у Додатку В.

Отже, запропоновані програми вияляються досить доступними та цікавими для суспільства. За даними опитувань сучасна молодь і не тільки із задоволенням відвідають цікаві тури, які розкриють сутність, історію та потенціал якогось регіону, в даному випадку – Запорізької області.

4.2. Обґрунтування соціально-економічного ефекту від впровадження продуктів розвитку культурно-пізнавального туризму

Становлення культурно-пізнавального туризму як і всієї туристичної галузі на Запоріжчині має важливе значення і для розвитку області. Внесок туристичних підприємств у покращення вітчизняної та областної економіки розглядається в рамках двох основних критеріїв: економічного і соціального ефектів від їх функціонування у туризмі.

Економічний аспект – це величина надходжень до бюджетів державного та обласного значення, обсягах інвестицій та вкладень у розбудову інфраструктури галузі. Соціальний – це покращення добробуту суспільства (зменшення рівня безробіття, збереження та відновлення природного потенціалу області та історико-культурної спадщини, підвищення життєвого рівня населення тощо).

Розрахунок вартості туру є багатофункціональною та складною процедурою. На ціноутворення впливає велика кількість факторів: характер попиту, розвиненість ринку туристичних послуг, місце туристичної фірми на ньому, оцінка конкурентного середовища, обрана маркетингова стратегія тощо.

Коливання вартості туру залежить від собівартості та ринкової ціни. Ці коливання відбивають попит на даний турпродукт. Коливання тарифів та туристичні продукти є результатом ринкової політики і обумовлюються на пропозиції орієнтованої на задоволення потреб туристів в період

максимального попиту. За цих причин потрібно мати резервні потужності і можливість їх розгортання відповідно до зростаючих потреб. Ціноутворення ускладнюється також введенням до складу турпродукта туристичних ресурсів, тобто різноманітних пам'яток, що за економічною сутністю є результатами вкладеної колись праці, або туристичних благ, що взагалі не є продуктами праці.

Собівартість тура є сумарною ціною складових (послуги проживання, харчування, транспортні послуги, екскурсійне обслуговування та ряд додаткових послуг, медичне страхування) відповідно до сезону та регіону, терміну, обраного виду подорожування, його форми (індивідуальні тури, VIP-тури). До складу групи входять також особи, що організують споживання послуг (супроводжувач, гід-перекладач, екскурсовод, водій), отримуючи за це заробітну плату. В залежності від способу визначення статті витрат поділяються на прямі, що відносяться на одиницю послуг, та опосередковані, що розподіляються по видах за певною ознакою, наприклад, пропорційно нормам витрат.

Розрахунок вартості туру здійснюється за підрахунком усіх витрат, які пов'язані з послугами транспортування, розміщення, харчування, екскурсійного обслуговування, страхування туристів. Крім того додаються до непрямих витрат ті, що пов'язані безпосередньо з обслуговуванням туристів, тобто витрати на заробітну плату та харчування екскурсоводу, водію, витрати на бензин, амортизацію, рекламу. Детальний розрахунок туру «Стежками козацької пам'яті» представлений у таблиці 4.9.

Транспорт – для проїзду буде автобус SPRINTER від ФОП «Троян». До о. Хортиці добиратись будемо вже орендованим автобусом у м.Запоріжжі такою ж фірмою.

Таблиця 4.9.

Розрахунок дохідності туру " Стежками козацької пам'яті "

№ з/п	Назва статті	Вартість за одиницю (грн)	Кількість (діб)	Загальна вартість (грн)	
1	2	3	4	5	
1.	Загальна вартість проживання:			Всього	На 1 особу
1.1	2-місний номер готель «Хортиця»	700	1	5950	350
1.2	2-місний номер готель «Театральний»	1000	1	8500	500
1.3	2-місний номер готель «Соборний»	1200	4	10200	600
2.	Вартість харчування:				
2.1	Сніданок	80	6	8160	480
2.2	Обід	80	7	9520	560
2.3	Вечеря	80	6	8160	480
3.	Собівартість автотранспортного маршруту			16094,3	947
4.	Екскурсійна програма				
4.1	Хортиця	60	1	850	50
4.2	Запорізька Січ	100	1	1190	70
4.3	Катання на конях	50	1	850	50
4.4	Участь у конкурсах	100	1	510	30
4.5	Краєзнавчий музей	15	1	255	15
4.6	Музей історії зброї	15	1	255	15
4.7	Василівка	100	1	850	50
4.8	Музей історії козацтва	15	1	170	10
4.9	Кам'яні Могили	60	1	850	50
4.10	Панське озеро	30	1	0	0
6.	Послуги гіда-перекладача (керівника групи)	500	7	3500	206
7.	Загальновиробничі витрати			15750	926,5
8.	Загальна собівартість туру	-	-	91614,3	
9.	Собівартість туру на 1 особу			5389,5	
10.	Прибуток з групи	-	11,4%	10385,7	
11.	Загальна вартість туру на групу			102 000	
12.	Загальна вартість туру на 1 особу			6000	
13.	ПДВ		20%	1200	
14.	Вартість на 1 особу з ПДВ			7200	

Розроблено автором

Транспорт по мість коштує 300 грн/год. Від о.Хортиця до Запорізької Січі – 2 год оренді = 600 грн. Екскурсія по Запоріжжю з 11.00 до 18.00 , 7 годин = 2100 грн. Від Запоріжжя до м.Василівка - 5 год = 1500 грн. Віж Запоріжжя до смт. Мирне , екскурсія до кам'яних могил – 6 год = 1800 грн. Екскурсія до панського озера – 3 год = 900 грн. Проживання – готель «Хортиця» (двомісний номер – 700 грн, одномісний – за додаткову плату), готель «Театральний» (двомісний номер – 1000 грн, одномісний – за додаткову плату), готель «Соборний» (двомісний номер – 1200 грн, одномісний – за додаткову плату). Харчування – Вартість харчування становить 80 грн (240 грн – сніданок, обід, вечеря). Екскурсійне обслуговування – з/п екскурсоводу 1 день – 500 грн, за 7 днів 3500 грн + проживання та харчування за плату туристів. Атракції – по Хортиці – 50 грн, По Запорізькій Січі – 70 грн, катання на конях – 50 грн, учасать у конкурсах – 30 грн, музеї – по 15 грн, Кам'яна могила – 50 грн, Панське озеро, вхід до комплексу – 10 грн. Разом прямих витрат – вищесказані пункти разом. Загальновиробничі витрати – втрати на оренду офісу, з/п працівникам, комунальні послуги, канцелярію, інтернет та телефон (у тур вносять 5% від вартості витрат). Витрати на рекламу – 1 пост в соціальній мережі Інстаграм – 350 грн, у нас 2 пости = 700 грн. ПДВ вираховується, як 20 додаткових відсотків до ціни продажу одного ваучера. Загальновиробничі витрати розраховуються на 2 запропонованих тура, адже розробкою та продажем займаються одні і ті самі люди.

План реалізації проектів - це єдиний, послідовний і узгоджений документ, який включає результати планування всіх функцій управління проектом і є основою для виконання і контролю проекту. Розробка реального календарного графіка робіт засноване на плануванні розвитку і використання ресурсів, вибудовуванні організаційної структури проекту та академічними правилами управління процесами. План реалізації туру «Стежками козацької пам'яті» вказаній у таблиці 4.10.

Таблиця 4.10

План реалізації турів «Стежками козацької пам'яті» на 2021 рік.

Період	Кількість реалізованих турів	Дати заїздів
Січень	1	18.01-24.01
Лютий	1	08.02-14.02
Березень	2	01.03-07.03/22.03-28.03
Квітень	2	05.04-11.04/19.04-25.04
Травень	3	03.05-09.05/10.05-16.05/24.05-30.05
Червень	3	07.06-13.06/14.06-20.06/28.06-04.07
Липень	2	12.07-18.07/19.07-25.07
Серпень	2	02.08-08.08/09.08-15.08
Вересень	2	06.09-12.09/20.09-27.09
Жовтень	1	11.10-17.10
Листопад	1	15.11-21.11
Грудень	1	29.11-05.12
Дохід від реалізації без ПДВ, грн.		2 142 000
Чистий прибуток за 2021 р., грн.		217 770

Розроблено автором

За 2021 рік планується реалізувати 21 тур з повною групою людей (7200*17осіб-20%ПДВ) «Стежками козацької пам'яті». Тобто 21 реалізований тур отримується 2 142 000 грн доходу. Чистий прибуток (мінус собівартість туру) складає 217 770 грн

Вартість запропонованого туру є не досить високою, але і достатньо практичною для успішної реалізації, тому пропонується ввести ряд знижок.

Знижки на тур:

1. При купівлі одразу групового туру від 14 осіб – знижка 20%
 $5390-1078+20\%ПДВ = 5175$ грн
2. Тур можна купити без харчування:
  - a. РО (без харчування) – $5390-1520+20\% = 4644$ грн
  - b. ВВ (сніданок) – $5390-1040+20\% = 5220$ грн
  - c. НВ (сніданок та вечеря) - $5390-560+20\% = 5796$ грн

3. Можна відрегулювати кількість екскурсій на маршруті – приблизно (половина екскурсій) - $5390-180+20\% = 6252$ грн, або відмовитись від них $-360\text{грн} = 5390-360+20\%(\text{ПДВ}) = 6036$ грн

4. Бронювання заздалегідь (за 1 місяць до від'їзду) – знижка -10% - $5390-10\%+20\%\text{ПДВ} = 5821,2$ грн

Тобто, можна відрегулювати ціну на ваш тур запропонованими знижками. Так вартість путівки при купівлі групового туру складе 5175 грн за одного, при бронюванні заздалегідь = 5822 грн. Також можна купити тур з різними видами харчування: RO = 4644 грн, BB = 5220 грн, NB = 5796 грн. Щоб дізнатись середній чистий прибуток від путівок зі знижками, потрібно знайти середнє значення від усіх чистих прибутків. Тоді середній гарантований чистий прибуток складає 1 522 648 грн.

Детальний розрахунок туру «PhotoWeekend» представлений у таблиці 4.11.

Транспорт – для проїзду буде автобус SPRINTER від ФОП «Троян». До о. Хортиці добиратись будемо вже орендованим автобусом у м.Запоріжжі такою ж фірмою.

Загальновиробничі витрати – втрати на оренду офісу, з/п працівникам, комунальні послуги, канцелярію, інтернет та телефон (у тур вносять 5% від вартості витрат).

Транспорт по мість коштує 300 грн/год. Екскурсії 7 годин = 2100 грн. Проживання – готель «Хортиця» (двомісний номер – 700 грн, одномісний – за додаткову плату). Харчування – Вартість харчування становить 100 грн сніданок, 120 грн обід, 120 грн вечеря. Екскурсійне обслуговування – з/п екскурсоводу 1 день – 500 грн + проживання та харчування за плату туристів. Атракції – катання на конях – 50 грн. Разом прямих витрат – вищесказані пункти разом.

Таблиця 4.11.

Розрахунок дохідності туру «PhotoWeekend»

№ з/п	Назва статті	Вартість за одиницю (грн)	Кількість (діб)	Загальна вартість (грн)	
				5	6
1.	Загальна вартість проживання:			Всього	На 1 особу
1.1	2-місний номер готель «Хортиця»	700	1	5950	350
2.	Вартість харчування:				
2.1	Сніданок	100	2	3400	200
2.2	Обід	120	2	4080	240
2.3	Вечеря	120	1	2040	120
3.	Собівартість автотранспортного маршруту			3999	236
4.	Екскурсійна програма				
4.1	Хортиця	60	1	1020	60
4.2	Запорізька Січ	100	1	1700	100
4.3	Катання на конях	50	1	850	50
4.4	Екскурсія по ГЕС	100	1	1700	100
4.5	Екскурсія по дендропарку	50	1	850	50
5.	Послуги гίδα-перекладача (керівника групи)	500	1	500	30
6.	Загальновиробничі витрати			4500	
7.	Загальна собівартість туру	-	-	28 871	
8.	Собівартість на 1 особу			1702	
9.	Прибуток з групи	-	14,8 %	4279	
10.	Загальна вартість туру на групу			33 150	
11.	Загальна вартість туру на 1 особу			1950	
12.	ПДВ		20%	390	
13.	Вартість на 1 особу з ПДВ			2340	

Розроблено автором

Розробка реального календарного графіка робіт засноване на плануванні розвитку і вказане туру у таблиці 4.12. для туру «PgotoWeekand»

Таблиця 4.12

План реалізації турів «PhotoWeekand» на 2021 рік.

Період	Кількість реалізованих турів	Дати заїздів
Січень	4	09-10/16-17/23-24/30-31
Лютий	4	06-07/13-14/20-21/27-28
Березень	4	06-07/13-14/20-21/27-28
Квітень	4	03-04/10-11/17-18/24-25
Травень	5	01-02/08-09/15-16/22-23/29-30
Червень	4	05-06/12-13/19-20/26-27
Липень	5	03-04/10-11/17-18/24-25/31.07-01.08
Серпень	4	07-08/14-15/21-22/28-29
Вересень	4	04-05/11-12/18-19/25-26
Жовтень	5	02-03/09-10/16-17/23-24/30-31
Листопад	4	06-07/13-14/20-21/27-28
Грудень	4	04-05/11-12/18-19/25-26
Дохід від реалізації без ПДВ, грн.		1 690 650
Чистий прибуток, грн.		215 016

Розроблено автором

За 2021 рік планується реалізувати 51 тур «PhotoWeekand» численністю по 17 осіб за тур (2340 грн особа). Тобто за 51 тур отримується 1 690 650 грн доходу. Чистий прибуток (мінус собівартість путівки) становить 215 016 грн.

У Запорізькій області протягом 2014-2018 років спостерігається збільшення основних показників туристичної сфери. Однак таке зростання забезпечують туристи із числа громадян України, які виїжджали відпочивати за кордон (їх кількість збільшилась вдвічі). Область щорічно відвідувало 15-16 тис. осіб.

Перспективним видом туризму для регіону є культурний та сільський туризм. Про це свідчать статистичні дані щодо кількості сільських садиб та культурних пам'яток. На сьогодні у Запорізькій області налічується 30 зазначених закладів, які надають послуги з тимчасового розміщення, харчування, традиційних видів сільськогосподарської діяльності тощо.

Проблемним питанням у сфері культурного та сільського туризму є відсутність нормативно-правової бази, що унеможливорює повноцінне ведення діяльності у зазначеній галузі.

Таблиця 4.13

Туристичні потоки Запорізької області

Рік	Кількість туристів, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності України	Іноземні туристи	Туристи з громадян України, які виїжджали за кордон	Внутрішні туристи
2015	39010	112	22320	16578
2016	30922	30	17197	13694
2017	40376	114	23571	16691
2018	47675	26	32487	15162

Розроблено автором за статистичними даними

За даними таблиці можна з впевненістю сказати, що кількість як внутрішніх, так і іноземних туристів зменшилась в порівнянні з 2017 роком, але збільшилась в порівнянні з 2016 роком, що говорить про значне коливання обслуговуваних туристів.

Розроблені проекти, тобто, 2 тури розроблені з метою залучення нових туристів не тільки з України. Тури будуть актуальні як для жителів України, так і для іноземців, яким цікаво пізнавати нові місцевості та історію.

Тобто, за обидві запропоновані програми (2 тури) дохідність підприємства зросте на 293518 грн (21 тур «Стежками козацької пам'яті» та 51 тур «PhotoWeekand»). Максимальна кількість туристів за рік від туру «Стежками козацької пам'яті» 357 осіб, а від туру вихідного дня «PhotoWekand» 867 туристів.

Мінімальна сума туристів розраховується за формулою безбитковості.

(4.1)

$$Q = FC / (P - AVC),$$

де Q — точка безбитковості (обсяг продажів); FC- сума постійних витратків; P- ціна за одиницю продукції; AVC- змінні витатки на одиницю продукції.

$$Q1 = 35\,344,3 / (7200 - 3310) = 9,1,$$

Тобто, мінімальна кількість туристів для туру «Стежками козацької пам'яті», яка повинна виїхати в тур, дорівнює 9,1.

$$Q2 = 8\,999 / (2340 - 1220) = 8,$$

Тобто, мінімальна кількість туристів для туру «PhotoWeekand», яка повинна виїхати в тур, дорівнює 8.

Статистичні дані представлені у таблиці 4.14. показують на дохідність туристичних підприємств та залучення до області туристів.

Таблиця 4.14

Дохід суб'єктів туристичної діяльності

	"Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од"	Середньооблікова кількість працівників туристичної діяльності, осіб		Середня кількість позаштатних працівників (працюючі за договорами та зовнішні сумісники), осіб	Показники роботи суб'єктів туристичної діяльності (дохідність), тис.грн.	Вартість реалізованих турагентам і туристичних путівок, тис.грн.
		Усього	з них мають вищу середню спеціальну освіту в галузі туризму			
2018	126	103	42	1	21831,0	265096,4
2019	92	87	37	2	25389,3	343300,2

Розроблено автором за [26]

За даними таблиці можна помітити, що кількість суб'єктів туристичної діяльності зменшилась за 2019 рік, так само як і штатний персонал. Але, в той же час, збільшилась вартість путівок, так само і дохід туристичних підприємств. Це говорить про збільшення зацікавленості туристів до турів у Запорізьку область та про покращення якості обслуговування туристів.

У таблиці 4.15. представлені доходи від розроблених турів на максимум туристів і на мінімум, і по ним же прибуток. На вказану сумку збільшиться дохід регіону в цілому. Зазначимо, що на рік планується реалізація 21 туру «Стежками козацької пам'яті» та 51 тур «PhotoWeekand».

Таблиця 4.15

Дохідність від розроблених турів

	Дохід від реалізації з ПДВ 1 туру (група), грн.		Дохід від реалізації з ПДВ на рік (група), грн.	
	min	Max	min	Max
«Стежками козацької пам'яті» (21 тур/рік)	65,52	122,4	1375,92	2570,4
«PhotoWeekand» (51 тур/рік)	18,72	39,78	954,72	2028,78
Разом дохідність	84,24	162,18	2330,64	4599,18

Розроблено автором

За даними таблиці можна сказати, що за реалізації запропонованих та розроблених турів чистий прибуток Запорізького регіону зросте на 2 330 640 грн, мінімальною кількістю туристів, та на 4 599 180 грн за максимальної кількості туристів.

Прибуток дізнаємося за відрахуванням 20% ПДВ – це становить 1 864 512 грн за мінімальної кількості туристів та 3 679 344 грн за максимальної кількості туристів.

Тобто, якщо в правильній кількості реалізовувати запропоновані тури, то кількість туристів в області збільшиться, а разом з цим збільшиться дохідність області сфери туризму.

Висновки до 4 розділу

Пізнавальні на культурні тури не лише розширюють світогляд та дають змогу побачити щось нове і відчувати, а і задовольнити пізнавальні та культурні потреби, отримати нові почуття.

За розглянутими даними ринок пізнавального туризму Запорізької області виявився досить широкий. Саме такі, запропоновані у роботі, тури розраховані на широке коло споживачів, але для кожного по різному підбирається програма відпочинку.

Туристичний маршрут розроблений згідно вказівок, обрано найцікавіші пункти, що задовольняють потреби споживачів. У роботі представлена най достовірніша інформація про район подорожі, вибраний маршрут, який включає найпривабливіші для туристів місця з наявними там історико-архітектурними пам'ятками, розглянута інформація про розвиток пізнавального туризму , подані відомості про форми реалізації туристичного продукту та способи його просування.

Після розрахунку вартості туру, яка визначається сумою прямих і непрямих витрат, була визначена вартість однієї путівки. По 7-денному туру «Стежками козацької пам'яті» вартість складає 7200 грн з ПДВ, по туру вихідного дня «PhotoWeekend» - 2340 грн з ПДВ. Отримана ціна не є досить високою і передбачає попит на розроблений маршрут. Становлення та розвиток туризму в регіоні має більший соціальний ефект, ніж будь-який інший вид діяльності, пов'язаний з наданням послуг, про це свідчить динаміка дохідності туристичних підприємств та залучення туристів до області.

ВИСНОВКИ

Проведене наукове дослідження дало змогу сформулювати наступні висновки та рекомендації:

1. На основі узагальнення існуючих розробок було розкрито його сутність сукупності всіх наявних ресурсів туристичної діяльності і здатності максимального їх використання для задоволення потреб туристів в якісних послугах.

Проведений аналіз структури туристично потенціалу дає можливість стверджувати, що на сучасному етапі розвитку суспільства більш складними стають питання, пов'язані з управлінням сферою туризму та рекреації й з ефективним використанням туристично-рекреаційних потенціалів регіонів держави. Це пов'язано з існуванням значних міжрегіональних відмінностей та з суб'єктивністю в управління туристично-рекреаційної сферою.

Туристично-рекреаційний потенціал регіону представляє собою сукупність взаємопов'язаних компонент: природно-ресурсної, історико-культурної та інфраструктурної. Управління регіональним розвитком туризму та рекреації, в тому числі й туристично-рекреаційним потенціалом, повинно здійснюватися як синтез двох складових: розвитку науково-практичної діяльності у сфері туризму й удосконалення методів та підходів в управлінні.

Використання вказаного нами підходу дозволить показати доцільність реалізації подальших заходів рекреаційного спрямування на зазначених територіях. Цей підхід дозволяє сформулювати особливості розвитку кожної складової, а також пошуку нових можливостей для їх подальшого функціонування.

2. Усі компоненти туристично-рекреаційного потенціалу є відносно автономними, однак утворюють між собою стійкі взаємозв'язки та є взаємозалежними в межах туристично-рекреаційної системи. Туристично-

рекреаційний потенціал функціонує й розвивається не тільки за об'єктивними законами, але й під впливом суспільства.

Зручне економіко-географічного розташування області, сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітний природний, історико-культурний та інфраструктурний ресурсний потенціал регіону обумовлюють розвиток сфери туризму і рекреації.

Своєрідність туристично-екскурсійного потенціалу області також визначена численними пам'ятками різних часів з відомими історико-культурними заповідниками, пам'ятниками та музеями. Запорізький регіон є популярною туристичною дестинацією. Регіон володіє усіма необхідними ресурсами: природні, культурно-історичні та соціально-економічні. Природні та історичні пам'ятки и, перш за все, представляють інфраструктуру регіону, яка необхідна для розвитку туризму. Але їх стан залишається незадовільним.

3. Дослідивши історико-культурний потенціал розвитку туристичної галузі ми побачили, що даний види туризму представлений в регіоні в достатній кількості. З проведених досліджень вважаємо найперспективнішим культурний та пізнавальний туризм, через велику кількість туристичних атракцій в регіоні, що на нашу думку позитивно вплине на таке явище як сезонність, та дозволить ширше використовувати потенціал Запоріжчини на ринку туристичних послуг.

Проведена оцінка туристичної привабливості показала індекс у числі 589,96 балів, кількість балів не є достаньо високою, тому для підвищення привабливості запропоновано створити два пізнавальних тури різного характеру, перший з них буде орієнтований навсі верстви населення, інший налюдей, яким цікаві фотографії, гарна місцевість і нові гарні види, будуть враховані всі особливості туристичного обслуговування, і , найголовніше - «сезонність» не гратиме ключової ролі.

4. Становлення туристичної галузі в Запорізькій області має важливе значення. Зокрема, внесок туристичних підприємств у розбудову вітчизняної,

у тому числі місцевої, економіки ми розглянули в рамках двох основних критеріїв, а саме: економічного і соціального ефектів від їх функціонування.

Перший аспект проявляється у величині надходжень до бюджетів обласного та державного значень, обсягах інвестиційних вкладень у розбудову інфраструктури галузі. Щодо економічного ефекту то дохідність туристичних підприємств збільшилась з 21831,0 до 25389,3 (в тис.грн.), в той час, кількість суб'єктів туристичної діяльності зменшилась за 2019 рік, так само як і штатний персонал. Це говорить про збільшення зацікавленості туристів до турів у Запорізьку область та про покращення якості обслуговування туристів.

5. Для уявлення про реальний стан туристично-рекреаційного потенціалу країни або її конкретної адміністративно-територіальної одиниці важливе значення має правильний вибір методів аналізу й оцінки. Дослідженнями встановлено, що оцінці може піддаватися як загальна величина потенціалу, так і величина його окремих частин.

Важливе місце серед асортименту туристичних послуг посідає культурно-пізнавальний туризм, який з кожним роком стає все більш актуальним не лише у світі, а й в Україні, зокрема. Наша держава славиться багаточисленними історичними пам'ятками культури, зокрема, замками, фортецями, музеями; український колорит живописної природи приваблює іноземних туристів. Все це зумовлює своєрідну специфіку організації програм культурно-пізнавального туризму в Україні, що і визначило актуальність нашого дослідження.

Нове розуміння культури в суспільному розвитку й усвідомлення необхідності збереження культурного різноманіття у світі розширюють перспективи культурного туризму як ресурсу регіонального розвитку, а також впливу на соціальну й культурну сферу, екологію, зовнішньоекономічну діяльність і міжнародні відносини. Це пов'язано з тим, що в сучасному світі туризм із переважно економічного явища перетворюється на соціальний й культурний феномен. З урахуванням

строкатої регіональності України, актуальним стає вивчення впливу культурного туризму на розвиток окремих регіонів.

В Україні є пам'ятки культури світового значення. Але слабкість організації, в деяких випадках неосвіченість гідів, відсутність належної інфраструктури призводять до зменшення чисельності іноземних і вітчизняних туристів, що бажають відвідати культурні ландшафти України. Звернення до наукових засад культурного туризму створює базу для змін на краще. Складна історія освоєння суспільством території України сприяла виникненню в її рамках декількох самобутніх історико-культурних областей, що сформувалися в результаті взаємовпливу трьох основних історичних векторів геополітичного розвитку - західного, східного й південного. Одним із цих регіонів є – Нижнє Придніпров'я, тобто Дніпропетровська та Запорізька області - саме тут перебувала Запорізька Січ, входження якої до складу Московської держави й визначило подальшу історичну долю Української держави аж до 90-х рр. ХХ століття. Як і в ті історичні часи, культура регіону відрізняється самобутністю й своєрідністю.

Певна кількість міжнародних організацій зосереджують свою діяльність на «культурному» напрямі у формі концепцій, конференцій, декларацій, конвенцій і тд. Ця діяльність зумовлена входженням світової цивілізації в епоху глобалізації, часткової зміни або повного зникнення національних культур, збільшенням природних і техногенних катастроф, воєн і терористичних актів, які також можуть призвести до знищення культурної спадщини. Тому місією культурного туризму, як інструменту миру, є зближення народів, виховання поваги, терпимості, взаєморозуміння на основі гуманітарних цінностей туризму.

На сьогоднішній день не розроблено методологічних аспектів аналізу функціонування пам'яток історії та культури екскурсійного туристичного об'єкта. Внаслідок цього складові історико-культурної спадщини залучаються до туристичної галузі безсистемно, а їх пізнавальна функція зводиться до мінімуму.

Запорізька область має значні рекреаційно-курортні та туристичні ресурси. У Запорізькій області на державному обліку перебуває 8315 пам'яток, з них: 6563 – пам'ятки археології, 1700 – історії, 32 – монументального мистецтва, 20 – науки і техніки; 12 об'єктів культурної спадщини регіону занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України національного значення. Найбільш туристично привабливими є заповідники.

Культурно-пізнавальний туризм варто розвивати у Запорізькій області, адже розвиток культури привів до створення видатних творів скульптури, архітектури, живопису. Природно, що вони стають метою подорожі. Область заповнена цікавими культурно-пізнавальними атракціями, для розвитку яких нічого не роблять, тому потрібно вести ці об'єкти в експлуатацію. Через велику кількість об'єктів культурно-пізнавального туризму можна розвинути не тільки економіку міста/області, а і економіку України, якщо приділити увагу розвитку атракцій і на міжнародному рівні.

Слід зазначити, що успішна реалізація двох запропонованих турів посилить привабливість Запорізької області і сприятиме економічному розвитку шляхом оптимізації внутрішньообласних та зовнішніх потоків, зростанням доходів.

За проведеними дослідженнями можна сказати, що за реалізації запропонованих та розроблених турів дохід Запорізького регіону зросте на 2 330 640 грн, мінімальною кількістю туристів, та на 4 599 180 грн за максимальної кількості туристів. Якщо в правильній кількості реалізовувати запропоновані тури, то кількість туристів в області збільшиться, а разом з цим збільшиться дохідність області сфери туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агамирова, Е. В. Управление персоналом в туризме и гостинично-ресторанном бизнесе : практикум / Е. В. Агамирова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Дашков и К, 2007. – 180 с.
2. Агафонова, Л. Г. Туризм, готельний та ресторанний бізнес : ціноутворення, конкуренція, державне регулювання : навч. посіб. / Л. Г. Агафонова, О. Є. Агафонова ; КУТЕП. – К. : Знання України, 2006. – 352 с.
3. Алексєєв, Д. А. Ресторан за інтересами [Текст] / Д. А. Алексєєв // Ресторанні відомості. – №101. – 2006. – 12-14 с
4. Антоненко, І. Я. Методичні матеріали з дисципліни "Менеджмент готельного господарства" для студентів форми навчання за фаховим спрямуванням 6.050400 "Туризм" напряму підготовки 0504 "Туризм" / І. Я. Антоненко. – Київ : КУТЕП, 2005. – 22 с.
5. Антоненко, І. Я. Методичні матеріали з дисципліни "Менеджмент туризму" для студентів форми навчання за фаховим спрямуванням 6.050400 "Туризм" напряму підготовки 0504 "Туризм" / І. Я. Антоненко. – Київ : КУТЕП, 2005. – 22 с.
6. Бгатов А. П. Туристские формальности : учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по спец. 230500 - Социально-культурный сервис и туризм / А. П. Бгатов [и др.]. - М. : Академия, 2004.
7. Вахмистров В. П. Правовое обеспечение туризма : учеб. пособие по дисциплине специализации спец. "Менеджмент организации" / В. П. Вахмистров, С. И. Вахмистрова.
8. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
9. Головне управління статистики в Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php>

10. Грабовенська, С. П. Економічний аналіз готельного господарства і динаміка туристичних потоків в Україні [Текст] / С. П. Грабовенська // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету.– 2012. – Вип. 22.1. – 214-221 с.
11. Гуляев В. Г. Организация туристской деятельности : учеб. пособие / В. Г. Гуляев. - М. : Нолидж, 2006.
12. Дацко О. І. Культура як чинник сталого розвитку регіонів: європейський досвід / О.І. Дацко // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами ЮгоВосточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: сб. науч.тр. – 2009. – Т.1. – С. 224-230. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2009_1/224.pdf
13. ДСТУ 4281:2004. Заклади ресторанного господарства. Класифікація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dbn.at.ua/load/normativy/dstu/5-1-0-939>
14. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95 – ВР в редакції Закону України від 18.11.2003 р. № 1282.
15. Запоріжжя. «Сім шляхів до пригод». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zaporizhzhia.city/news/turistichniy-potencialzaporizhzhya-prezentovali-na-mizhnarodniy-vistavci-v-kiievi>
16. Запорізька область [Електронний ресурс] // Запорізька обласна державна адміністрація. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zoda.gov.ua/>.
17. Іванов, М. М. Операційний менеджмент : навч. посіб. / М. М. Іванов, П. В. Комазов. – К. : ЦУЛ, 2012. – 268 с.
18. Ігнат'єва, І. А. Стратегічний менеджмент : підручник / І. А. Ігнат'єва. – К. : Каравела, 2008. – 480 с.
19. Кабушкин Н.І., Сергєєва Т.М. Організація туризму / Учеб. допомога. - Мн. : Нове знання, 2003. - 632 стр.
20. Кожушко, Л. Ф. Екологічний менеджмент : підручник / Л. Ф. Кожушко, П. М. Скрипчук. – К. : Академія, 2007. – 432 с.

21. Комуникативний менеджмент : матеріали круглого столу, Київ, 19 квітня 2010 р. / за ред. С.О.Гуткевич, І.Г.Оніщенко ; М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтва ; НУХТ. – К. : НАКККІМ, 2010. – 160 с. – (Сучасний погляд на проблему менеджменту).
22. Конвенція про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_089
23. Кондакова Л. Туризм по-культурному / Л. Кондакова // Экономические известия. А. Парфіненко ISSN 2078-6441. Вісник львівського університету. Серія географічна. 2013. Випуск 43. Ч. 1. 241 – 2010. – №115(1348). – Режим доступу: <http://eizvestia.com/dosug/full/turizm-rokulturnomu>
24. Корж Н. В. Управління туристичними дестинаціями : підручник / Н. В. Корж, Д. І. Басюк. – Вінниця: «ПП«ТД Едельвейс і К», 2017. – 322 с.
25. Кравців В. С. Методика оцінки історико-культурних туристичних ресурсів / В.С. Кравців, Л.С. Гринів, М.В. Копач, С.П. Кузик. // Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. – Львів: НАН України, 1999. – 78 с.
26. Куденко, Н. В. Маркетингові стратегії фірми [Текст] / Н. В. Куденко; Київський національний економічний університет. – Київ КНЕУ, 2002. – 246 с.
27. Кудла, Н. Є. Менеджмент туристичного підприємства : підручник / Н. Є. Кудла. – К. : Знання, 2012. – 343 с.
28. Культурна політика України – оцінка міжнародних експертів / Рада культур. співпраці Ради Європи; М-во культури і туризму України. – К. : Рада культур. співпраці, 2007. – 56 с.
29. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/23.htm>

30. Лисенко В. Ю. Стратегія розвитку туризму у місті Запоріжжі на 2014–2018 рр. / В.Ю. Лисенко, Н.В. Пічкур. – Запоріжжя, 2013. – 93 с
31. Лоуэнталь Д. Прошлое – чужая страна / Д. Лоуэнталь.– М. : Рус. остров, 2004. – 623 с
32. Насладищев А. В. «Місце і роль індустрії туризму в сучасній економіці» / А.В. Насладищев. – К.: КНТЕУ, 2006. – 537 с
33. Національні проекти для України / за ред. Я.А.Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 37 с.
34. Поліщук О.А. Державне регулювання детінізації туристичного бізнесу: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03 / О.А. Поліщук; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с
35. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ukrstat.gov.ua>
36. Палеха, Ю. І. Менеджмент персоналу : навч. посіб. / Ю. І. Палеха. – 2-ге вид., випр. – К. : Ліра-К, 2012. – 336 с.
37. Панченко, Ю. В. Менеджмент внутрішнього і міжнародного туризму : навч. посіб. / Ю. В. Панченко, О. Є. Лугінін, С. В. Фомішин. – Херсон : Олді-плюс, 2013.– 342 с.
38. Панченко, Ю. В. Менеджмент внутрішнього і міжнародного туризму : навч. посіб. / Ю. В. Панченко, О. Є. Лугінін, С. В. Фомішин. – Херсон : Олді-плюс, 2013. – 342 с.
39. Пахомов Ю. М. Система цінностей як фактор конкурентоспроможності країн у глобальному світі / Ю. Пахомов М.// Економіка ринкових відносин. – 2008. – №1 (1). – С. 38-45
40. Передерієнко, Н. І. Фінансовий менеджмент : підручник / Н. І. Передерієнко, Я. В. Котляревський, О. М. Дем'яненко. – Л. : УАД, 2008. – 200 с.
41. Полюга В.О. Економічні і організаційні важелі регуляторної політики розвитку туризму: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.02.03 / В.О. Полюга; Ужгор. нац. ун-т. – Ужгород, 2005. – 22 с

42. Пронкевич О. В. Культурний туризм і «винайдення» Іспанії / О.В. Пронкевич // Наукові праці: наук.-метод. журн. Філологія. Літературознавство / Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. – 2009. – Т.124. – Вип. 111. – С. 91-93.
43. Пуцентейло, П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємства : навч. посіб. / П. Р. Пуцентейло. – К. : ЦУЛ, 2007. – 344 с..
44. Пушкар, Р. М. Менеджмент : теорія і практика : підруч. / Р. М. Пушкар, Н. П. Тарнавська ; МОН України. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Тернопіль : Карт-бланш, 2005. – 486 с.
45. Сахно, Є. Ю. Менеджмент сервісу: теорія та практика : навч. посіб. / Є. Ю. Сахно, М. С. Дорош, А. В. Ребенок. – К. : ЦУЛ, 2010. – 328 с.
46. Свидрук, І. І. Креативний менеджмент : навч. посіб. / І. І. Свидрук ; Львів. комерц. акад. – К. : ЦУЛ, 2012. – 224 с.
47. Скібіцька, Л. І. Менеджмент : навч. посіб. / Л. І. Скібіцька, О. М. Скібіцький. – К. : ЦУЛ, 2007. – 416 с.
48. Скібіцька, Л. І. Тайм-менеджмент : навч. посіб. / Л. І. Скібіцька. – К. : Кондор, 2009. – 528 с.
49. Скрипко, Т. О. Менеджмент : навч. посіб. / Т. О. Скрипко, О. О. Ланда. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 176 с.
50. Сладкевич, В. П. Сучасний менеджмент організацій : навч. посіб. / В. П. Сладкевич, А. Д. Чернявський. – К. : МАУП, 2007. – 488 с.
51. Туристична бібліотека - [Електронний ресурс] - режим доступу - https://studopedia.su/20_30906_sutnist-i-formi-kulturno-piznavalnogo-turizmu.html
52. Туристична бібліотека [Електронний ресурс] - Режим доступу - <http://infotour.in.ua/>
53. Туристичний імідж регіону : монографія / за ред. А. Ю. Парфіненко. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 311 с.

54. Туристський словник-довідник: Навч. посіб для студ, аспірантів, викладачів/ Київський ін-т туризму економіки і права / В.К. Федорченко, І.М. Мініч. – К.: Дніпро, 2000. – 156 с.
55. Управління сучасним офісом (офіс-менеджмент) : навч. посіб. / С. П. Шевчук, В. А. Скороходов, В. М. Жуковська, С. П. Шевчук. – К. : ЦУЛ, 2010. – 184 с.
56. Хмурова, В. В. Менеджмент підприємницької діяльності : навч. посіб. / В. В. Хмурова ; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. – К. : ЦУЛ, 2013. – 286 с.
57. Холлоуей, Дж. К. Туристический бизнес : пер. с 7-го англ. изд. / Дж. К. Холлоуей, Н. Тейлор. – К. : Знання, 2007. – 798 с
58. Холлоуей, Дж. К. Туристический маркетинг : учеб. пособие : пер. с англ. / Дж. К. Холлоуей. – пер. с 4-го англ. изд. – К. : Знання, 2008. – 575 с.
59. Чорненька, Н. В. Організація туристичної індустрії : навч. посіб. / Н. В. Чорненька. – 3-тє вид., доп. і перероб. – К. : Атіка, 2006. – 264 с.
60. Шаповал, М. І. Менеджмент якості : підручник / М. І. Шаповал. – 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2007. – 471 с.
61. Щербань, В. М. Маркетинговий менеджмент : навч. посіб. / В. М. Щербань. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 224 с.
62. Яковенко Н. Вступ до історії / Н.Яковенко. – К.: Критика, 2007. – 375 с.

Продовження додатку А

<i>Питання</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>15</i>	<i>16</i>	<i>17</i>	<i>18</i>	<i>19</i>	<i>20</i>	<i>21</i>	<i>22</i>	<i>23</i>	<i>24</i>	<i>25</i>
<i>Наявність культурних пам'яток</i>	50	80	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
<i>Наявність зон відпочинку</i>	50	80	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
<i>Музичні заходів</i>	30	70	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
<i>Пам'ятки архітектури</i>	40	45	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
<i>Археологічні пам'ятки</i>	5	20	10	10	20	10	10	10	10	10	20	10	10
<i>Наявність історичних подій</i>	20	30	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
<i>Наявність культурних заходів</i>	4	12	8	8	12	8	8	8	8	8	4	8	8
<i>Наявність мінеральних джерел</i>	2	6	6	4	4	2	2	2	6	4	4	2	2
<i>Готелі певної категорії</i>	6	6	4	4	4	4	4	4	4	4	80	4	4
<i>Заклади ресторанного господарства</i>	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	70	80	80
<i>Наявність розважальних об'єктів</i>	75	70	70	50	70	70	70	70	70	50	40	70	70
<i>Громадський транспорт</i>	45	45	40	30	40	20	20	20	40	30	20	45	20
<i>Інтерес туриста до нац.кухні</i>	5	20	20	20	20	10	10	10	20	20	20	20	10
<i>Наявність пункту прокату спорядження</i>	5	20	5	5	20	10	10	10	5	5	8	5	10
<i>Наявність супутніх послуг</i>	12	8	8	8	8	8	8	8	8	8	4	8	8
<i>Завантаженість доріг</i>	6	6	4	2	8	2	2	2	4	2	4	4	2
<i>Віддаленість від місця проживання туриста</i>	6	6	4	20	4	4	4	4	4	20	40	4	4
<i>Вартість турпакета</i>	40	40	50	40	40	40	40	40	50	40	10	40	40
<i>Різновид видів трансферу</i>	10	50	20	40	10	10	10	10	20	40	5	10	10
<i>Наявність трансферу</i>	30	5	5	25	5	5	5	5	5	25	25	5	5
<i>Наявність безпересадочного трансферу</i>	25	25	15	25	25	25	25	25	15	25	5	25	25
<i>Супутні послуги</i>	15	5	10	15	5	5	5	5	10	15	5	5	5
<i>Наявність інформації по регіону</i>	20	5	10	15	5	5	5	5	10	15	15	5	5
<i>Екскурсійне обслуговування</i>	15	15	15	30	15	15	15	15	15	30	5	15	15
<i>Чистота повітря</i>	5	5	5	15	5	5	5	5	5	15	5	5	5
<i>Рівень сервісу</i>	5	5	5	10	5	5	5	5	5	10	5	5	5
<i>Гучність музики</i>	10	5	5	10	5	5	5	5	5	10	2	5	5
<i>Ступінь доброзичливості місцевого населення</i>	7	2	7	2	2	2	2	2	7	2	5	2	2
<i>Можливість отримання необхідної меддопомоги</i>	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
<i>Рівень злочинності</i>	5	5	5	5	5	5	5	5	5	3	5	5	5
<i>екологічний стан</i>	10	5	5	5	5	5	5	5	5	4	3	5	5
<i>Прикордонна зона з гарячими точками</i>	3	3	3	3	3	3	3	3	3	5	4	3	3
<i>Всього:</i>	646	784	614	676	620	558	558	558	614	675	608	590	558
<i>Середнє значення</i>	598,96												

Додаток Б. Дані соціального опитування для визначення попиту на різні види туру.

Отметка времєни	На скільки Ви знайомі з культурою Запорізької області ?	Стать	Вік	Ваш характер діяльності	Як часто Ви купуєте тури і здійснюєте туристичні подорожі (у рік)?	Якому виду туризму Ви віддаєте перевагу ?	Скільки Ви готові витратити грошей в добу (одна ніч), подорожуючи Україною?	З яких джерел Ви найчастіше отримуєте інформаці ю про туристичні подорожі?	Який напрям у Вас викликає найбільший інтерес ?
10.31.2020 11:42:38	відмінно	жіноча	17-24	студент	1 раз	розважальний	751-999 грн	інстаграм	Одеська область
10.31.2020 11:44:11	добре	жіноча		студент	ніколи	розважальний	500 грн	інстаграм	Львівська область
10.31.2020 11:46:48	нічого не знаю	жіноча	17-24	студент	ніколи	культурно- пізнавальний	500 грн	фейсбук	Одеська область
10.31.2020 11:47:31	не дуже	жіноча	17-24	студент	1 раз	спортивно- оздоровчий	501-750 грн	інстаграм	Львівська область
10.31.2020 11:47:48	добре	жіноча	17-24	студент	1 раз	розважальний	500 грн	вулична реклама	Львівська область
10.31.2020 11:59:15	нічого не знаю	жіноча	17-24	студент	ніколи	розважальний	501-750 грн	інстаграм	Львівська область
10.31.2020 12:03:02	відмінно	жіноча	17-24	студент	ніколи	рекреаційний	500 грн	інстаграм	Одеська область
10.31.2020 12:28:28	добре	жіноча	17-24	студент	1 раз	розважальний	500 грн	інстаграм	Миколаївська область
10.31.2020 14:51:15	не дуже	жіноча	17-24	студент	ніколи	культурно- пізнавальний	501-750 грн	фейсбук	Одеська область
10.31.2020 17:54:46	не дуже	жіноча	17-24	студент	1 раз	розважальний	501-750 грн	інстаграм	Запорізька область
10.31.2020 18:10:56	добре	жіноча	36-49	спеціаліст	ніколи	курортно- лікувальний	500 грн	фейсбук	Львівська область
10.31.2020 20:44:24	добре	жіноча	36-49	спеціаліст	1 раз	курортно- лікувальний	501-750 грн	фейсбук	Івано-Франківська область
11.4.2020 20:46:54	не дуже	жіноча	36-49	керівник	1 раз	розважальний	501-750 грн	фейсбук	Одеська область

Продовження додатку Б

11.4.2020 21:05:13	добре	жіноча	17-24	студент	ніколи	розважальний	501-750 грн	інстаграм	Івано-Франківська область
11.4.2020 21:18:37	добре	чоловіча	36-49	спеціаліст	ніколи	спортивно-оздоровчий		фейсбук	Чернігівська область
11.4.2020 21:31:05	не дуже	жіноча	17-24	студент	ніколи	культурно-пізнавальний	500 грн	вулична реклама	Львівська область
11.4.2020 21:52:52	не дуже	жіноча	36-49	керівник	1 раз	курортно-лікувальний	більше 1000 грн	вулична реклама	територія України
11.4.2020 21:58:49	нічого не знаю	жіноча	25-35	спеціаліст	ніколи	курортно-лікувальний	500 грн	вулична реклама	Київська область
11.5.2020 0:54:07	добре	чоловіча	25-35	службовець	1 раз	розважальний	751-999 грн	фейсбук	м. Київ
11.5.2020 10:01:14	нічого не знаю	жіноча	36-49	службовець	1 раз	релігійний	500 грн	фейсбук	Одеська область
11.6.2020 0:18:03	нічого не знаю	жіноча	17-24	студент	1 раз	пригодницько-екстремальний	500 грн	фейсбук	Львівська область
11.6.2020 21:18:49	відмінно	жіноча	17-24	студент	2 рази	культурно-пізнавальний	500 грн	інстаграм	Одеська область
11.7.2020 1:22:02	нічого не знаю	жіноча	17-24	студент	ніколи	екологічний	500 грн	інстаграм	Львівська область
11.11.2020 22:14:28	відмінно	чоловіча	36-49	спеціаліст	3 та більше	культурно-пізнавальний	501-750 грн	інстаграм	Черкаська область
11.11.2020 22:14:48	відмінно	чоловіча	36-49	спеціаліст	1 раз	розважальний	501-750 грн	преса	Закарпатська область
11.11.2020 22:18:33	нічого не знаю	жіноча	25-35	спеціаліст	1 раз	екологічний	500 грн	радіо	Африка
11.11.2020 22:25:47	не дуже	чоловіча	36-49	службовець	1 раз	культурно-пізнавальний	500 грн	преса	Одеська область
11.11.2020 23:55:01	нічого не знаю	жіноча	36-49	спеціаліст	3 та більше	культурно-пізнавальний	501-750 грн	фейсбук	Тернопільська область
11.11.2020 23:56:26	нічого не знаю	жіноча	17-24	студент	1 раз	культурно-пізнавальний	500 грн	інстаграм	м. Київ
11.11.2020 23:57:46	нічого не знаю	жіноча	17-24	студент	1 раз	розважальний	501-750 грн	інстаграм	Львівська область
11.11.2020 23:58:57	добре	жіноча	17-24	студент	1 раз	культурно-пізнавальний	500 грн	інстаграм	Львівська область

Продовження додатку Б

11.12.2020 0:05:10	не дуже	жіноча	17-24	студент	1 раз	розважально	500 грн	інстаграм	Одеська область
11.12.2020 0:06:11	нічого не знаю	чоловіча	17-24	студент	3 та більше	курортно- лікувальний	500 грн	фейсбук	Івано-Франківська область
11.12.2020 12:51:36	нічого не знаю	жіноча	17-24	студент	1 раз	розважальний	500 грн	інстаграм	Львівська область
11.14.2020 17:30:18	відмінно	чоловіча	17-24	студент	1 раз	пригодницько- екстремальний	501-750 грн	інстаграм	м. Київ
11.14.2020 17:31:18	не дуже	жіноча	17-24	студент	1 раз	розважальний	500 грн	інстаграм	Івано-Франківська область
11.14.2020 17:32:33	нічого не знаю	жіноча	17-24	студент	1 раз	розважальний	500 грн	інстаграм	Львівська область
11.14.2020 17:33:44	відмінно	жіноча	36-49	службовець	3 та більше	курортно- лікувальний	751-999 грн	інстаграм	Одеська область
11.14.2020 17:34:54	нічого не знаю	жіноча	17-24	студент	1 раз	розважальний	500 грн	інстаграм	Харківська область
11.16.2020 0:36:51	не дуже	жіноча	17-24	студент	2 рази	розважальний	751-999 грн	інстаграм	Закордон
11.16.2020 0:37:32	відмінно	жіноча	17-24	студент	1 раз	розважальний	500 грн	інстаграм	м. Київ
11.16.2020 0:44:02	нічого не знаю	жіноча	17-24	студент	ніколи	культурно- пізнавальний	501-750 грн	інстаграм	Львівська область
11.16.2020 0:44:43	не дуже	жіноча	17-24	студент	2 рази	культурно- пізнавальний	500 грн	інстаграм	Львівська область
11.26.2020 20:53:39	не дуже	жіноча	17-24	студент	1 раз	пригодницько- екстремальний	500 грн	інстаграм	Львівська область

Міністерство освіти і науки України (МОНУ);
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОНУ;
Національний університет «Чернігівська політехніка»;
Навчально-науковий інститут економіки;
Навчально-науковий інститут права та соціальних технологій;
Навчально-науковий інститут менеджменту, харчових технологій та торгівлі;
Навчально-науковий інститут бізнесу, природокористування і туризму;
Наукове товариство здобувачів вищої освіти і молодих вчених
НУ «Чернігівська політехніка»;
Гомельський філіал Міжнародного університету «МІТСО»
(Гомель, Білорусь);
Карагандинський державний технічний університет
(м. Караганда, Казахстан);
Університет Вітаутаса Великого(м. Каунас, Литва)

Ministry of Education and Science of Ukraine (MESU);
State Scientific Institution «Institute of Education Content
Modernization» of MESU;
Chernihiv Polytechnic National University;
Educational-Scientific Institute of Economics (ESI) of Economics;
Educational-Scientific Institute of Law and Social Technology;
Educational-Scientific Institute of Management, Food Technology
and Trade;
Educational-scientific institute of business, environmental
management and tourism
Scientific Association of Students, Postgraduates and Young
Scientists;
Gomel Branch of International University «MITSO»
(Gomel, Belarus);
Karaganda Technical University (Karaganda, Kazakhstan);
Vytautas Magnus University (Kaunas, Lithuania)

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

**IX Міжнародна науково-практична
конференція студентів, аспірантів та молодих учених**

**ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА:
ЕКОНОМІКО-УПРАВЛІНСЬКІ, ПРАВОВІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ**

22 грудня 2020 року

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

**IX International Research and Practice Conference
of Students, Postgraduates and Young Scientists**

**INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INFORMATION SOCIETY:
ECONOMIC AND MANAGERIAL, LEGAL AND SOCIOCULTURAL ASPECTS
December 22, 2020**

CONFERENCE PROCEEDINGS

**IX Международная научно-практическая
конференция студентов, аспирантов и молодых ученых**

**ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА:
ЭКОНОМИКО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ, ПРАВОВЫЕ И СОЦІОКУЛЬТУРНЫЕ
АСПЕКТЫ**

22 декабря 2020 года

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ КОНФЕРЕНЦИИ

Чернігів – 2020 / Chernihiv-2020

УДК 4
165*Друкується за рішенням Вченої ради Національного університету «Чернівецька політехніка»
(протокол № 10 від 28 грудня 2020 р.).*

- 165 «Інноваційний розвиток інформаційного суспільства: економіко-управлінські, правові та соціокультурні аспекти»: ІХ Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених (м. Чернівці, 22 грудня 2020 р.): збірник матеріалів конференції. Чернівці : НУ «Чернівецька політехніка», 2020. - 1150 с.

Організаційний комітет

Голова організаційного комітету: Маргасова В.Г., проректор з наукової роботи, д.е.н., проф.
Заступник голови: Гонга О.І., д.е.н., проф.

Співголови:

Остапенко Л.А. – директор ННІ права і соціальних технологій, к.ю.н., доц.
Ткаленко Н.В. – директор ННІ менеджменту, маркетингових технологій та торгівлі, д.е.н., проф.
Забаштанський М.М. – директор ННІ бізнесу, природокористування і туризму, д.е.н., проф.
Пінчук А.О. – директор ННІ економіки, к.е.н., доц.

Члени організаційного комітету:

Колесніков С.Д. – к.е.н., доцент, директор Гомельського філіалу Міжнародного університету «МИТСО»
Стеблякова Л.П. – д.е.н., доцент, зав. каф. інженерного підприємництва та маркетингу Карагачинського державного технічного університету (Казахстан)
Міцейкісене А. – д.з.н., проф., декан факультету розвитку бізнесу (м. Каунас, Литва)
Селешський О.В. – декан юридичного факультету ННІ права та соціальних технологій, к.ю.н.
Шахун Н.В. – в.о. декана факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації ННІ інституту права та соціальних технологій, к.філос.н., доц.
Бутко М.П. – зав. каф. менеджменту і державної служби, д.е.н., проф.
Дерій Ж.В. – зав. каф. теоретичної та прикладної економіки, д.е.н., проф.
Ремізова Л.М. – зав. каф. управління персоналом та економіки праці, к.е.н., проф.
Юрченко М.Є. – зав. каф. бухгалтерського обліку оподаткування і аудиту, к.ф.м.н., доц.
Дубина М.В. – зав. каф. фінансів, банківської справи та страхування, д.е.н., проф.
Крук О.І. – зав. каф. філософії і суспільних наук, к.і.н., доц.
Литвин С.В. – зав. каф. іноземних мов професійного спрямування, к.пед.н., доц.
Каленіченко Т.І. – зав. каф. соціальної роботи, к.пед.н., доц.
Поленкова М.В. – зав. каф. кредитних індустрій та соціальних інновацій, к.е.н., доц.
Зайцев В. О. – зав. каф. фізичної реабілітації, к.пед.н., доц.
Пузирний В. Ф. – зав. каф. трудового права, адміністративного права та процесу, д.ю.н., проф.
Колодій І.М. – зав. каф. цивільного, господарського права і процесу, к.ю.н.
Коломієць Н.В. – зав. каф. кримінального права та правосуддя, д.ю.н., доц.
Козиньць О.Г. – зав. каф. правоохоронної діяльності та загальноправових дисциплін, к.і.н., доц.
Вербицька А.В. – зав. каф. маркетингу, PR-технологій та логістики, к.н. держ.упр.
Зеленська О.О. – зав. каф. туризму, к.е.н., доц.
Пономаренко С.І. – зав. каф. публічного управління та менеджменту організацій, к.е.н., доц.
Селітний М.М. – зав. каф. аграрних технологій та лісового господарства, к.е.н., доц.
Ревко А.М. – доцент каф. соціальної роботи, д.е.н., доц.
Хоменко І.О. – професор каф. теоретичної та прикладної економіки, д.е.н., проф.
Кичко П.І. – професор каф. управління персоналом та економіки праці, д.е.н., проф.
Роговий А.В. – професор каф. туризму, д.е.н., проф.
Старченко Г.В. – доцент каф. публічного управління та менеджменту організацій, д.е.н., доц.
Сакун О.С. – доцент каф. бухгалтерського обліку оподаткування і аудиту, д.е.н., доц.
Садчикова І.В. – доцент каф. фінансів, банківської справи та страхування, к.е.н., доц.
Рябуха Г.І. – доцент кафедри туризму, к.е.н.
Попело О.В. – голова наук. товариства здобувачів вищої освіти і молодих вчених, д.е.н., доц.
Кормико І.М. – відповідальний секретар оргкомітету, провідний фахівець відділу підготовки науково-педагогічних кадрів

*Матеріали збірника представлено в авторській редакції. Відповідальність за зміст несуть автори, наукові керівники.
Конференція включена до Переліку проведення міжнародних та всукраїнських науково-практичних конференцій
здобувачів вищої освіти і молодих учених МОН України у 2020 р.*

UDC 4
165

«Innovative development of information society: economic and managerial, legal and sociocultural aspects»: conference proceedings of IX International research and practice conference of students, postgraduates and young scientists (Chernihiv, December 22, 2020) / Chernihiv Politechnic National University. – Chernihiv: 2020. – 1150 p.

© НУ «Чернівецька політехніка», 2020

Здор Я. О. ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПРОЦЕС ЗДІЙСНЕННЯ ПОКУПКИ	840
Лельотко А. С. ПСИХОЛОГІЯ КОЛЬОРУ В МАРКЕТИНГУ ТА РЕКЛАМІ	842
Матусевич Е. Р. ПЛАТФОРМИ ДЛЯ БІЗНЕСУ В 2021 РОЦІ	844
Рябова Т. А., Криса А. В. ВИЗНАЧЕННЯ СЕГМЕНТІВ РИНКУ КАНЦЕЛЯРСЬКИХ ТОВАРІВ УКРАЇНИ	846
Пікуль Є. Ю. СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ МАРКЕТИНГУ	848
Серета Я. Я. ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	850
Сябро А. В. ОСНОВНІ ЕТАПИ МАРКЕТИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	852
Хоменко В. О. МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ВИХОДУ НА ЗОВНІШНІЙ РИНОК	855
Гришва Д. С. КОНЦЕПЦІЯ МАРКЕТИНГУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	857
Гришко І. Г. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РИНКУ, ЙОГО СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ	860
Гришко І. Г. МАРКЕТИНГОВІ ЕЛЕКТРОННІ РОЗСИЛКИ ТА СПАМ	862
Здор Я. О. МЕТОДИ ГЕНЕРУВАННЯ БІЗНЕС-ІДЕЙ	864
Крочков І. В. РОЛЬ В ДІЛОВОМУ СПІВКУВАННІ ПОЗ, ЖЕСТИВ ТА МІМІКИ	866
Рябов І. Б., Воскобойник Ю. І. ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ В СФЕРІ СТРАХУВАННЯ	867
Скляр І. С. МЕТОДИ ПОШУКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ІДЕЙ	870
Лабута А. О. МОТИВИ ТА ФУНКЦІЇ БІЗНЕСУ	872
Скляр І. С. ІНТЕРНЕТ-АУКЦІОНИ: ОСНОВНІ ТИПИ	874
Лабута А. О. ПОНЯТТЯ ТА ФУНКЦІЇ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНУ	875
Халімон В. О. МОДЕЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ	877
Лабута А. О. ПСИХОЛОГІЧНІ ВПЛИВИ В РЕКЛАМІ	880
Ярош В. М. КОМЕРЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У РОЗДІЛЬНІЙ ТОРІВЛІ	883
Mіnіscheva A. DEVELOPMENT AND SUPPORT OF SMALL BUSINESSES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	885
Касьялкова Л. Т. АЛЬТЕРНАТИВНІ ПУТІ ФІНАНСИРОВАНИЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРІЄДПРИМАТЕЛЬСТВА В РК	887
Гришай А. В. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЗАКУПОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ	889
Грамузова Д. В. ВНЕДРЕНИЕ WMS-СИСТЕМЫ ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ЛОГИСТИКИ СКЛАДИРОВАНИЯ ООО «ТЕТРА-СТИЛЬ»	893
Жацько Н. М. СУЩІСТЬ, ПРИНЦИПИ І ЗАДАЧІ ЛОГІСТИЧНОГО СЕРВІСА	897
Кобрусєва Е. А. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТРАНСПОРТНОЙ ЛОГИСТИКИ ПРЕДПРИЯТИЯ	901
Раковчук С. О. СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ ЗАПАСАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ	904
Чернышев А. С. ПУТИ СНИЖЕНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ЗАТРАТ ПРЕДПРИЯТИЯ	908
Чиркова К. Н. ОРГАНИЗАЦИЯ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КСУП «ТЕПЛИЧНОЕ» (ГОМЕЛЬСКАЯ ОБЛАСТЬ, РЕСПУБЛИКА БЕЛАРУСЬ)	911
7 СЕКЦІЯ / 7 SECTION	
Сучасні проблеми розвитку туристичної індустрії	
Современные проблемы развития туристической индустрии	
Modern problems of development of the tourism industry	
Будяк Я. О. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДЬЄВОВОГО ТУРИЗМУ В ЧЕРНІВЦЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ	915
Бусел В. М. ПРАПОВЕ РЕГУЛОВАВНЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ У СФЕРІ ТУРИЗМУ	917
Касьянова Є. Р. СУСПІЛЬНА ДУМКА ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ	922
Гілка М. І. ТУРИСТИЧНА ІНДУСТРІЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК: КОНФЛІКТ ЧИ СИНЕРГІЯ?	924
Качан А. Д. АСПЕКТИ БІЗНЕС ПЛАНУВАННЯ В ТУРИЗМІ	926
Леоненко А. В. МАТЕРІАЛЬНІ ВИТРАТИ ТУРИСТИЧНОЇ ФІРМИ, ЇХ СТРУКТУРА ТА МОЖЛИВОСТІ ОПТИМІЗАЦІЇ	931
Лук'яненко Ю. І. РОЗВИТОК АКТИВНОГО ВИДУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	933
Марцева І. О. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	935
Пішкун А. О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВИННОГО ТУРИЗМУ	940
Павлюшина Я. В. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В ТУРИЗМІ	945
Петрова А. С. ТУРИСТИЧНА ГАЛУЗЬ В УКРАЇНІ	950
Чешка Т. А. ЗНАЧЕННЯ ІСТОРІКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ	951
Симченко В. Є. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ	953
Лямзіна О. Г. ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ТУРИЗМУ	955
Павленко М. М. ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СВІТОВІЙ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ	957
Федоряка В. В. СЕДНІВ - СИМВОЛ УКРАЇНСТВА ЧЕРНІВЩИНИ	961
Удовиченко І. Д. РЕСУРСИ РОЗВИТКУ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ	964
Феша М. М. РОЛЬ ДЕРЖАВИ В РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	965

валового продукту та близько 30% світової торгівлі послугами [2]. Нині українське населення вважається значним інвестором іноземних держав, що є одним з вразливих питань вітчизняної туристичної галузі. Український туризм, згідно з обчислень фахівців, лише тільки під варіантом податків міг би щороку приносити національній економіці 4 млрд дол.

Дослідивши ситуацію, що склалася в туристичній сфері, можна виділити найголовніше – є велика потреба стрімкого пошуку засобів подолання небезпечних факторів. Наприклад, маршрути з метою вирішення цих проблем можуть бути такими:

- оновити науково-технічну базу;
- задіяти новітні туристичні технологічні процеси, які в розвинутих державах вже стали більш шоденними, це – електронні інформаційні довідники стосовно готелів, автотранспортних маршрутів і туристичних компаній зі списком ціни за послуги (за кордоном практично всі, без винятку, довідники згідно туризму випускаються в електронному, а більшість у Internet-форматах), це те, що надає користувачам можливість зарезервувати номери у готелях і транспорт у режимі реального часу "on-line".

Список використаних джерел

1. Останній Профільний Звіт Всесвітнього Економічного Форуму (Веф).-Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/biz/markets/inozemniy-turizm-ukrajina-pidnyalasya-v-reytingu-turistichnoji-privablivosti-novini-ukrajini-50047420.html>
- 2.Н.М. Сажнева, І.А. Арсененко АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РИНКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ/ Український географічний журнал - 2012, № 1- с 40

Чепка Т. А., здобувачка вищої освіти 2 курсу, групи ТУ-2-4м
 Науковий керівник: Мельник І. Л., к.е.н., доцент
 Національний університет харчових технологій (м. Київ, Україна)
 e-mail: chepka.tat@gmail.com

ЗНАЧЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ

Туристичну дестинацію формують ключові туристичні атракції, які виступають основою туристичної пропозиції, факторами мотивації подорожі та, відповідно, концепції розвитку туризму регіону. Досить часто такими атракціями є історико-культурні об'єкти, оскільки саме вони мають унікальну історичну, архітектурну, мистецьку цінність, слугують засобами збереження культурної спадщини території.

Популярність історико-культурного туризму підтверджується оцінками попиту і пропозиції на туристичні поїздки з культурними цілями. Дестинації, обираючи даний вид туризму як основну для промоції території, орієнтуються на туристів, які мають загальний інтерес до культури, та туристів, для яких культура є основною причиною подорожі до пункту призначення.

Крім того, ключові чинники розвитку глобального туризму позитивно впливають на зростання популярності підвидів саме культурного туризму, серед яких і історико-культурний, а саме: падіння попиту на пакетні тури і великий тиск індивідуальних турів; старіння суспільства, нові сімейні структури, зменшення кількості промислових робітників, що актуалізує форми культурно-пізнавальних поїздок та «повільний

туризм); конкуренція нових і старих цінностей, що змінює попит на дешеві і розкішні пропозиції; скорочення дозвілля, але вдосконалення транспортного сполучення; зростання продуктивності інформаційних технологій та нових пошукових й картографічних послуг; потужні зрушення туристичних потоків в результаті кліматичних змін та відкриття нових туристичних напрямків; зменшення куточків незайманої природи та посилення ролі культурних маршрутів; поширення міжкультурних конфліктів, але й підтримка на державному рівні туризму й культури, як джерел доходу. Ці та інші тенденції, виявлені Європейською туристичною комісією та Всесвітньою туристичною організацією ООН, мають ряд важливих наслідків для розвитку виробництва і споживання туризму. Туристичний бізнес змушений слідувати за модою на нові цінності клієнтського досвіду: емоції і враження, які змінюються залежно від конкретної пропозиції. Не зважаючи на те, що туристичне дозвілля все ще є масовим ринком, однак надалі це буде менш організованою та індивідуальною формою масового споживання. Подорожі під час відпусток будуть все частіше здійснюватися з метою пошуку спільноти, соціального та громадського простору в умовах вільного часу, як протизвага хаотичного і швидкоплинного повсякденного життя. Відчуття стабільності і спокою під час відвідування руїн древніх міст, музеїв та історичних реконструкцій нівелює враження «бігу» під час короткотермінової відпустки [1]. Цілеспрямоване використання місцевих культурних особливостей в інтересах туризму, виконуючи захисну функцію, формує передумови для подальшого використання народної культури, елементів побуту, фактів історичного минулого, різних місцевих подій в створенні різноманітного історико-культурного продукту.

Головною складовою історично-культурних регіонів є колишня земля, що з часом набувала значення історичної області. Вона окреслює зональний тип регіональної культури, котрий вирізняється своєрідністю, зберігаючись у пам'яті людей як символ етнічної історії. Часто історична зона фіксує етапи розселення давнього населення або стадії освоєння нових земель, нарешті, вона є пам'яттю про ті землі, що були виокремлені з материнського українського етнічного масиву. Серед найдавніших земель відомі Надбужжя, Холмщина, Перемишльщина, Галицька земля, Наддністрянщина, Попруття, Подесняння, Надросся, Надтясминщина, Переяславщина, Надпоріжжя, Буджак, Надслуччя, Подоння; серед земель, освоєних українським людом, найвідоміші «задніпровські місця»: Українська лінія, Нова Слобода, Нова Сербія, Слов'яно-Сербія, Новоросія, а серед земель, що колись становили єдиний етнічний масив України, — Кубанщина, Мармарощина, Берестейщина, Сновська земля. На українському етнічному ґрунті нині збереглося також п'ять етнографічних груп: гуцули, бойки, лемки, поліщуки та литвини [2].

Особливості розвитку регіонів дозволяють вивчати історико-культурний потенціал через об'єкти історико-культурної спадщини (історичні об'єкти, комплекси тощо) та об'єкти історико-культурного середовища (історичні малі поселення, об'єкти етнокультури, об'єкти природно-ландшафтного середовища тощо). Класифікація об'єктів та їх кількість характеризує можливості для розвитку регіону як історико-культурного центру або реалізації стратегії фокусування на інтеграції пам'яток для розвитку інших видів туризму в регіоні. Також є досвід перенесення історико-культурних об'єктів у інші регіони для посилення їх потенціалу. Отже, об'єкти виступають вихідними ресурсами туристичними дестинації та основою визначення напрямів, перспективних для розвитку у довгостроковій перспективі.

Інтеграція історико-культурних пам'яток в структуру туризму проходить по декількох напрямках:

- використання об'єктів екскурсійного значення у розробці туристичних маршрутів;

- пристосування історико-культурних пам'яток в якості музеїв, культурних центрів, зон відпочинку;
- переобладнання історичних будинків у готелі з урахуванням сучасних вимог до благоустрою, або створення кемпінгів поблизу стародавніх маєтків;
- організація на базі історико-культурних об'єктів різноманітних перфоменсів, шоу-програм, фестивалів [3, с.18].

Також, формування туристичного продукту та туристичної дестинації на основі використання культурної спадщини та іміджу території може відбуватися у вигляді реконструкції історичних подій, в основі яких знаходиться знайомство з провідними архітектурними пам'ятками минулого і зразками сучасності [1, с.90]. Таким чином, історико-культурний туризм в межах дестинації дозволяє інтегрувати історико-культурні об'єкти задіяні у подієвих, етнографічних, пригородних та інших туристичних маршрутах дестинації, підсилюючи її туристичну привабливість та забезпечуючи ефективне використання туристичного потенціалу.

Сьогодні, у період нових викликів, діджиталізації суспільства, підвищеного інтересу до вивчення подій історії та об'єктів історико-культурної спадщини формуються всі умови для промоції історико-культурного туризму українськими дестинаціями. Вибір саме такої стратегії підтримується державною політикою та у перспективі має забезпечити основу для економічного, соціального і культурного зростання регіонів країни.

Список використаних джерел

1. Дичковський С. Культурний туризм як сфера реалізації дозволевих технологій та віртуального досвіду / С. Дичковський // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2019. - №3. – С. 89-95.
2. Божко Л. Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України // *Культура України : зб. наук. праць / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури.* – Харків, 2010. – Вип. 32. – С. 169-179.
3. Катаргіна Т. Використання пам'яток в системі індустрії туризму за кордоном / Т. Катаргіна // *Історико-культурний туризм: український та світовий досвід. Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Київ, 5 квітня 2019 р.) / Редкол.: О. П. Ресніт (голова), В. П. Капелюшний, І. К. Патриляк, О. П. Гончаров, Н. В. Терес.* – К.: «Фоліант», 2019. – 331 с.

Симченко В. Є., здобувачка вищої освіти ЕП17-36 групи

Науковий керівник: Богданович О.А., к. е. н.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

valeriasimcenko49@gmail.com; olgsunny902@gmail.com

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

Ефективне функціонування туристичної сфери є важливим фактором соціально-економічного розвитку будь-якої країни і в контексті тенденції глобалізації світової економіки визначає об'єктивні закономірності розвитку людського суспільства. Згідно з дослідженнями UNWTO, у 2019 році в світі було здійснено 1,5 млрд міжнародних туристичних поїздок. Це на 4% більше, ніж у 2018 році.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**IX Міжнародна науково-практична
конференція студентів та молодих учених**

**ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА:
ЕКОНОМІКО-УПРАВЛІНСЬКІ, ПРАВОВІ
ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ**

22 грудня 2020 року

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

**IX International Research and Practice Conference
of Students and Young Scientists**

**INNOVATIVE DEVELOPMENT OF INFORMATION SOCIETY:
ECONOMIC AND MANAGERIAL, LEGAL AND
SOCIOCULTURAL ASPECTS
December 22, 2020**

CONFERENCE PROCEEDINGS

**IX Международная научно-практическая
конференция студентов и молодых ученых**

**ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННОГО
ОБЩЕСТВА:
ЭКОНОМИКО-УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ, ПРАВОВЫЕ И
СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ
22 декабря 2020 года**

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ КОНФЕРЕНЦИИ

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Національний університет
«Чернігівська політехніка»

Формат 60x84/8. Друк різнографія.
Гарнітура Times New Roman.

Редакційно-видавничий відділ Національного
університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 7128 від
18.08.2020 р.